

MAGYAR KÖNYV-SZEMLÉ.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

1880.

A Magyar Könyv-Szemle jelen füzetéhez egy műmelléklet van csatolva.

AZ ELSŐ FÜZET TARTALMA :

	Lap.
Müllner Mátyás : Adatok a soproni ev. lyceumi könyvtár történetéhez	1—8
Fraknói Vilmos : Vitéz János Livius-codexei	9—15
Szilágyi Sándor : Régi hazai könyvfeljegyzések a budapesti egyetem könyvtárában	16—19
Miskovszky Viktor : A bártfai egyházi könyvtár szekrénye és könyvei a XV—XVI. századból	19—26
Hellebrant Árpád : Magyarországi vonatkozású ösnyomtatványok a M. T. Akadémia könyvtárában	27—36
Nagy Gyula : Telegdi Miklós pécsi püspök könyvtára 1586-ból	37—50
Csontos János : A magyarországi sz. ferenczendiek latin levelezője 1532—1535-ből a budapesti ferencziek könyvtárában	51—85
Hazánkat érdeklő külföldi szemle	86—90
Vegyes közlemények	91—96
A magyar irodalom 1880-ban	I—XIII
1880-ra szóló naptárak	XIII—XV
Hazai nem magyar irodalom	XV—XVIII
Hazánkat érdeklő külföldi munkák	XVIII—XX

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára ezen cím alatt 1876-ban folyóiratot indított meg, mely a magyarországi könyvészet és a hazai könyvtárak közlönye óhajtott lenni.

E folyóirat a jelen füzettel V. évfolyamába lép.

Közölni fog a régibb magyarországi bibliographia körébe tartozó értekezéseket és az újabb felfedezésekről szóló értesítéseket, ismertetni fogja a hazai könyvtáraknak történetét, szervezetét, nevezetesebb tudományos kincseit és szerzeményeit. Figyelemmel fogja kísérni a külföldi könyvtárakban létező hungaricákat, s tudomást vesz a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól. Továbbá összeállítja a magyarországi sajtó irodalmi érdekű termékeinek és a hazánkat érdeklő külföldi munkáknak lehetőleg teljes és pontos jegyzékét.

Készséggel megnyitja hasábjait a könyvtárnokok és könyvgyűjtők felszólásainak, javaslatainak és kérdéseinek; számít mindazoknak szíves közreműködésére, kiket hivatalos állásuk és irodalmi foglalkozásuk ezen térre vezet.

A »Könyv-Szemle« megjelenik évenként 30 ívnyi terjedelemben, két-havi füzetekben, több műmelléklettel, díszes kiállításban.

Előfizetési ára egész évre bérmentes szétküldéssel együtt a folyó évtől kezdve 3 frt.

Az első évfolyam elfogyott; a második, harmadik és negyedik folyam külön a rendes évi áron, együtt véve pedig 6 frton kapható.

Az előfizetési pénzek Knoll Károly urhoz, a M. Tud. Akadémia könyvkiadó hivatalába, egyéb küldemények és irodalmi közlemények a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába küldendők.

Csontos János,

könyvtári segédőr, mint a „M. Könyvszemle“ szerkesztője.

~~50.013~~
404 1.759

MAGYAR KÖNYV-SZEMLE.

KÖZREBOCSÁTJA

A M. NEMZETI MÚZEUM
KÖNYVTÁRA.

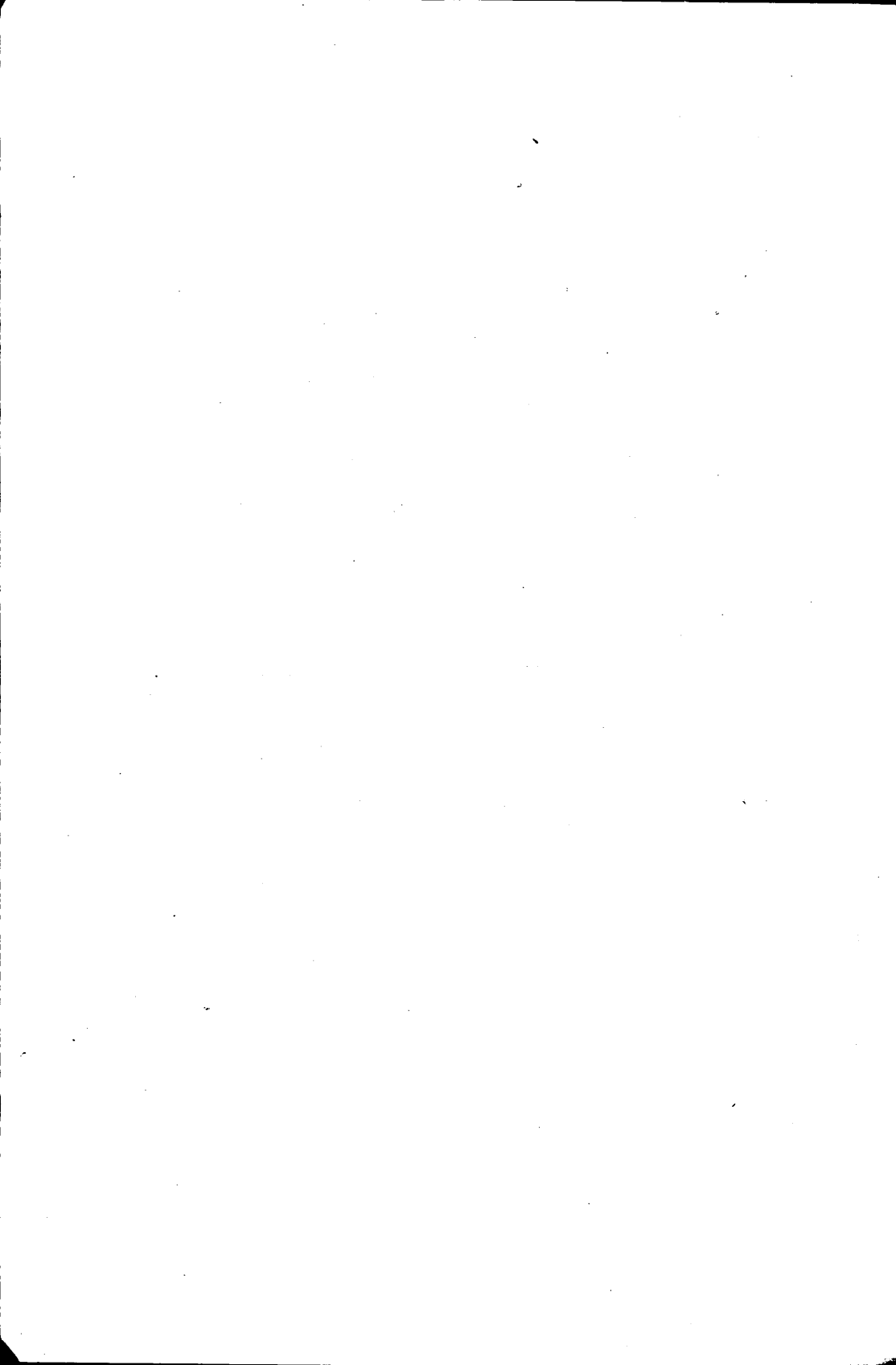
4850

1880-ik ÉVI FOLYAM.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA

1880.

TARTALOM.

	Lap.
Dr. Ábel Jenő: A Corvina történetéhez	170—173
Csontos János: A magyarországi sz. ferenczrendiek latin levelezője 1532—1535-ből a budapesti ferencziek könyvtárában	51—85
» » A Jordánszky-codex győri töredéke	134—135 ¹⁵⁶
» » Gertrud királyné. sz. Erzsébet és Margit hercegnő imakönyvei Friauban és sz. Florianban	173—178
» » Ismeretlen magyarországi könyvmásolók és betűfestők a középkorban. IV. közlemény	247—254
» » Adalék a szepességi XV. századi könyvtárakhoz	328—363
» » Beatrix királyné imakönyve Mőlkben	377—381
» » Corvin János két horoscopja Krakkóban	382—387
Fraknói Vilmos: Vitéz János Livius-codexei	9—15
» » Váradon irt Vitéz-codex	244—247
» » Két magyarországi unicum a koppenhágai királyi könyvtárban	281—284
Dr. Fejérpataky László: A zágrábi káptalani könyvtár XV. századi könyvlajstroma	363—368
Goldziher Ignác: A Magyar Nemzeti Múzeumi könyvtár keleti kéziratái	102—125, 222—243
Hellebrant Árpád: Magyarországi vonatkozású ősnymtatványok a M. T. Akadémia könyvtárában 27—36, 164—169, 255—262.	305—328
Koncz József: Lupuj vajdáról XVII. századi ismeretlen magyar ének	284—297
Majláth Béla: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához	126—134
» » Petőfi Sándor hátrahagyott kéziratái	193—211
» » A gróf Forgách család levéltára	368—371
Miskovszky Viktor: A bártfai egyházi könyvtár szekrénye és könyvei a XV—XVI. századból	19—26
Müllner Mátyás: Adatok a soproni ev. lyceumi könyvtár történetéhez	1—8
Nagy Gyula: Telegdi Miklós pécsi püspök könyvtára 1586 ból	37—50
Ráth György: Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához	297—305

	Lap.
\ Somogyi Károly esztergomi kanonok könyvtáradománya	157—163
Szabó Károly : Szenczi Molnár Albert állítólag 1625-ben nyomtatott egyházi beszédeiről	97—102
> Régi magyar nyomtatványok egyetlen példányai a British Múzeum könyvtárában	218—222
Szilágyi Sándor : Régi hazai könyvfeljegyzések a budapesti egyetem könyvtárában	16—19, 134—135
> Jelentés a budapesti egyetemi könyvtár állapotáról 1879-ben	262—267
Thallóczy Lajos : Petőfi Sándor könyvtára	211—217
Tipray Tivadar emléke	372—376
— Hazánkat érdeklő külföldi szemle	86—90
Vegyes közlemények	91 96, 179—192, 268—280, 338—396
Magyarországi könyvészet 1880. Összeállította Tipray Tivadar. I—CVIII	
1880-ra szóló naptárak	XIII—XV
1879—80-ra iskolai értesítvények	LIX—LXXV
Kimutatás a »Magyar Könyv-Szemle« 1880. évi folyamában felsorolt könyvekről.	

ADATOK A SOPRONI EV. LYCEUMI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETÉHEZ.

Közli: Müllner Mátvás, igazgató tanár.

1. A soproni ev. egyházkerületi Lyceum könyvtárának alapítása 1658-ra viendő vissza. Volt ugyan már 1557 óta a reformáció befolyása alatt szervezkedett s a városi tanács mint kegyúr által fentartott latin iskola, de ez a gyászos 1674-ik évben minden hozzátartozandókkal, tehát a könyvtárral együtt az evangélikusoktól elvétetett s tanárai, szám szerint hatan, száműzettek, illetőleg hivatalukról lemondásra kényszerítettek.

Azonban csak néhány évvel ezen gyászeseemény előtt, 1658-ban, a már fennállott és a városi közpénztárból fentartott latin iskola mellett közadakozás útján új gymnasium állított fel és pedig főkép a vidékbeli magyar ifjuság számára, mely a kereszturi gymnasium s a csepregi collegium eltörlése után Sopronra volt utalva. Ezen intézet is beszüntettetett ugyan rövid, 16 évi tevékenység után az említett gyászévben s tanárai a testvérintézet tanáraival ugyanazon sorsra jutottak; de maga a tanodai épület minden járulékaival, tehát a kised könyvtárral együtt, mint magán-szerzemény, nagynehezen meghagyatott az evangéلمي gyülekezet birtokában, s így az evangy. gyülekezet, miután az 1681-ik évi soproni országgyűlés megengedte a száműzött s térítvényileg tétlenségre kárhoztatott tanároknak hivatalukba való visszahelyeztetését, újra megnyitotta a gymnasiumot még 1682-ben ugyanazon helyiségben, a hol maiglan is áll, mint egyházkerületi Lyceum.

A gymnasiumnak kezdettől fogva volt saját könyvtára, mely csak lassan gyarapodott egyes kegyadományok s azon csekély összegből, mit a tanuló ifjak e czélra évenként befizettek, mely azonban alig volt elégséges a legégetőbb szükségek fedezésére. Igen valószínű azonban, hogy a gyülekezet közpénztára-

ből is fordítottat e célra időnként bizonyos összeg; de csak 1733 óta van ennek biztos nyoma.

Ezen gymnasiumi könyvtáron kívül azonban az evangy. gyülekezet 1666 óta egy külön szép könyvtárnak volt birtokában, melyet az 1674-iki nagy veszteség után is megtartott s mely »Conventi könyvtár« név alatt a lelkészek közvetlen felügyelete s kezelése alatt állott, azoknak lakásán lévén elhelyezve két külön teremben, melyet azonban tetszésük szerint mindenkor használhattak a gymnasiumi tanárok, sőt ezeknek közbenjárása mellett a felsőbb osztályokbeli tanuló ifjúság is.

Alapítója ezen könyvtárnak Zuana Péter Menyhárd, polgármester († 1666.), ki saját válogatott könyvtárát a gyülekezetnek hagyományozta. Nagy érdemeket szerzett magának ezen könyvtár gyarapítása iránt a nagytekintélyű tudós Lang Mátyás, 1650—1674 ig soproni rendes lelkész, 1674—1680-ig pedig a Sopronba telepedett Eggenberg hercegnő udvari lelkésze († 1682.). A két férfiúnak e részben szerzett érdemét megörökítendő, a gyülekezet felállítja a könyvtár régi helyiségében azoknak arczképét Leopold királyéval együtt, ettől balra Zuanáét, jobbra Langét az illető képek alján olvasható ezen jellemző felirattal: Inchoabat. Hoc imperante. Continuabat. Jelenleg ezen képek a gyülekezet dísztermét ékesítik más képekkel együtt s ritka ember tudja, hogy mit jelentenek az említett feliratok.

Mind a két könyvtár a következő időkben szépen gyarapodott részint a gyülekezet költségén, a gymnasiumi még az ifjúság évi befizetéséből, részint kegyadományok s könyvtári hagyományok által, mely utóbbiak közül különösen Hube Zsigmond, volt mérnök, Kucsera Márton, volt vadosfai lelkész s Torkos József soproni lelkész a gyülekezetnek hagyományozott könyvtárai említésre méltók, s mindegyik a régi mód szerint külön kezeltetett, a gymnasiumi könyvtár az intézet rectora által, a másik pedig egyik lelkész által, mely viszony azonban teljesen megváltozott 1826-ban.

Ugyanis 1824-ben a Gymnasium — 1787 óta Lyceum — régi rozzant épülete lerontatván s helyébe új építmény állíttatván, a gyülekezet vezérférfiai czélszerűbb könyvtár-helyiségre is kiterjesztették figyelmüket, öt terem jelöltetvén ki ennek számára. S miután így elég nagy volt a tér, a gyülekezet elhatá-

rozta, hogy az eddig külön kezelt conventi könyvtár is a lyceumba tétessék át, a két könyvtár egybeolvasztassék s a tanárok közül választandó külön könyvtárnok által kezeltessék, kinek fáradozásáért a lyceumi épületben szabad lakása legyen. A kinevezett új könyvtárnok meg lett bizva mind a két könyvtár átvizsgálásával, a felesleges, hiányos, rongált s haszonvehetetleneknek mutatkozó könyvek kimustrálásával, a megtartandóknak pedig szakok szerinti lajstromozásával s czélszerű elrendezésével, mely munkát 1829-ben el is végezte.

Az így összesített s újonnan berendezett könyvtár, melyhez járult még Rajcs Péter, volt igazgatónak az ifjúság által 1827-ben 1600 váltó forinton szerzett szép könyvtára, 10,750 kötetet foglalt magában.

Ezen idő után is főkép egyeseknek központi hagyományai gyarapították a lyceumi könyvtárt. Így Oertel Gottfrid 1831-ben 380, Torkos Sámuel 1838-ban 750, Toepler Theofil 1854-ben 1200 kötetnyi könyvtárát a Lyceumnak hagyományozta; a Rupprecht család 2000-nél több kötettel gazdagította a könyvtárt. Legértékesebb azonban Glosius Dánielnek hagyománya, ki is 2630 kötetből álló könyvtárát szinte a soproni ev. Lyceumnak hagyta 1840-ben, de oly feltétel mellett, hogy ezen könyvtár külön kezeltetvén, mindenkor az ő nevét viselje s az e célra rendelt külön alapítvány jövedelméből folyvást gyarapíttassék.

Újabb időben alulirotnak, mint jelenlegi könyvtárnoknak, sikerült többfelé intézett felszólítás következtében néhány régibb XVI. s XVII-ik századbéli magyar nyomtatványt megszerezhetni a lyceumi könyvtár számára, miáltal ez oly ritkaságokkal gazdagodott, a minőkből eddigelé, a min méltán csodálkozhatni, egyetlen egy példánnyal sem birt.

2. A lyceumi könyvtár jelenleg áll összesen 21,200 kötetből, 32 darab részint régibb, még a mult század első évtizedeiből való, igenis kezdetleges, részint újabb s legújabbkori földrajzi s történelmi atlaszokból, 15 kötet régiségtani s történelmi rajzokból, 150 darab egyes térképekből s rajzokból, 17 darab kevésbbé jelentékeny kéziratból.

3. A nevezetesebb nyomtatványok a következők: Aurea biblia ab Antonio Ampigollo. Ulmae 1476.

Egy német biblia fametszetekkel 1477-ből Augsburg.

Opus historiae lombardicae cum legendis in fine coimpressis. Norinbergae 1478.

Valerii Maximi dicta et facta memorabilia. Mediolani 1480.

— L. An. Senecae tragoediae (sine loco et anno, de a nyomás ugyanaz, mint az előbbi munkáé).

Három latin biblia 1480, 1487 s 1491-ből.

Platina vitae pontificum romanorum ad Sixtum IV. Norinbergae. 1481.

Két más példány szintén fametszetekkel 1483-ból Nürnberg.

J. Herold sermones sacri de sanctis et promptuarium exemplorum. Spertiae 1483.

Sermones Dormi secure. Reutlingen 1485.

Anselmi Cantuariensis opera. Argentinae 1487.

Luthernek majdnem minden vita-iratai megvannak az ere deti kiadásokban.

Quadragesimalium sermonum thesaurus. Argentinae 1487.

Sermones Ambrosii. Spiraе Venetiis 1488.

Aelii Spartiani de vita Hadriani imperatoris. Venetiis 1490. — Laurentii Vallensis elegantiae de lingua latina. Venetiis 1496.

Sermones thesauri novi de sanctis. Argentinae 1491.

Hartmanni Schedel Cosmographia juxta aetates mundi cum iconibus. Norinbergae 1493.

N. Keszler Homiliarum opus. Basiliae 1493

Sermones de tempore thesauri novi. Argentinae 1493.

Aristoteles Organon; graece. Venetiis 1495.

Sebastiani Brant stultifera navis 1497.

Joh. de Turrecremata summae de ecclesia domini Lugduni 1496. — Gn. de Occam super potestate pontificis octo quaestionum decisiones. Lugduni 1496.

Der teutsch Belial. Augsburg 1497.

J. Beckenhaubii index alphabeticus in scripta Bonaventurae super quatuor libros sententiarum. Moguntiae 1499.

Der Sachsenspiegel mit sampt den cautelen und additionibus Bocksdorffs. Augsburg 1501.

Jul. Caesaris commentarii de bello gallico, civili. Bononiae 1504.

Quadragesimale bige salutis sive preceptorium a quodam fratre hungaro in conventu pesthiensi fratrum minorum de observantia comportatum. Hagenau 1506.

Gesta romanorum cum applicationibus moralisatis ac mysticis. Hagenau 1508.

Plinii Caelii Secundi epistolae et panegyricus. Venetiis 1510.

Keiserpergs Narrenschiff gepredigt zu Strassburg, aus latein in deutsch bracht. Basel 1510.

Ph. Beroaldi in asinum aureum L. Apuleji commentaria. Parisiis 1512.

Missale secundum chorum ecclesiae strigoniensis. Venetiis 1512 impensis Steph. Heckel librarii budensis.

Rosa anglica practica medicinae a capite ad pedes. Papiæ 1592.

Pelbarti de Themesvar pomerium sermonum 1516 sine loco.

Vogelbuch aus dem lateinischen des Dr. C. Geszner, übersetzt durch R. Heuszlín. Zürich 1557. Képekkel, úgyszinte Thierbuch ugyanattól.

Beneficium Christi (Aonii Palearii?) lingua illyrica, cyrill betűkkel. Tübingae 1563. (Ha nem is unicum, mint néhai Simko bécsi tanár állítá, de mindenesetre ritka könyv.)

Egy horvát nyelven, cyrill betűkkel nyomott új szövetség. Tübinga 1563. (Dalmatinus fordítása.)

Nic. de Lyra Tractatus super toto corpore bibliae cum suis additionibus (sine loco et anno de a betűkből itélve még mindenesetre XV-ik századbéli nyomtatvány).

Thomae de Aquino commentarii in omnes epistolas Pauli (sine loco et anno, de valószínűleg szinte még XV-ik századbéli).

Augustana confessio et ejus apologia lingua illyrica cyrill betűkkel. Tübinga 1564.

Liber croaticus continens catechismum, Primi sruberi sermonem croatice, item passionem Christi vendice, historiam passionis et resurrectionis christi sermonem et hymnum de passione Christi. Tübingae 1564.

Abrah. Ortelii Theatrum orbis terrarum cum mappis. Antverpae 1570.

Stephani Szegedini assertio vera de trinitate. Genevae 1576.

Vend catechismus és zsolttárok. Wittenberg 1584.

Egy Illyr (Windisch), latin betűkkel nyomott teljes biblia. Wittenberg 1584.

Brentz catechismusa vend nyelven. Wittenberg 1585.

Jac. Theod. Tabernaemontani. Neues Kräuterbuch Frankf. a. Main 1588. Rajzokkal.

Magyar nyomtatvány a XVI. századból csak három van: Károlyi bibliájának 1590-ben Visolyban való kiadása.

Kulcsár György Postillája. Alsó-Lydván 1574.

Beythe István Esztendő által való vasárnapi epistolák magyarázattyokkal özve. Nyomatottuy Várat 1584.

Joh. Rauwen Cosmographia, deutsch mit Kupfern u. Landkarten. Frankfurt 1597.

Florilegus aegyptiacus in agro soproniensi a Ch. Lackner conductus. Kereszturini 1617.

Conciliorum omnium generalium & provincialium collectio regia. Parisiis 1644. 36 kötet, gyönyörű kiadás.

Georg Hornii Orbis antiqui delineatio; Amstelodami 1654.

A XVII. század első évtizedeiből már több nyomtatvánnyal birunk Eszterházy Tamás, Zvonarits Imre, Magyar István, Letenyi István és Zólyomi Boldizsár szerzőktől.

Kéziratokban könyvtárunk szegény; a mi van is, nem különös értékű. Van névszerint:

Pergamenre irt teljes latin biblia 1380-ról.

Az ó-szövetségi könyvekhez német nyelven irt magyarázatot; írta Joan. Lessevitz 1445.

Acta diaetalia anni 1681.

Gravamina evangelicorum occasione diaetae 1681.

Statuta communitatis terrae fluminis Sancti Viti 1527. Pergamenre irt szép kézirat.

Andr. Schmahlii syllabus litteratorum thurócziensium 1755.

Megemlített még a kéziratoknál néhai Hrabovszky György scrinium antiquariuma 14 kötetben, mely sok érdektelen mellett sok érdekes okmányt is tartalmaz, főképp a hazai protestantismus történetére vonatkozólag.

4. A mi a könyvtár rendezését s lajstromozását illeti, a könyvtár három osztályból áll, mindegyik osztály

a tudomány különféle ágai szerint lévén lajstromozva. Az első osztályt képezik az 1829-ben rendezett könyvek, egy pótjegyzékével azon könyveknek, melyekkel a könyvtár 1835-ig szaporodott; a második osztályt képezi a végrendeletileg külön kezelendő Glosius-féle könyvtár; a harmadik osztályt képezik az 1835 óta szerzett vagy adományozott könyvek; ezek közül csak az 1875 óta szerzett járulékok nincsenek még beosztva.

Az első osztályuak lajstromozása a következőzendő:

A) Encyclopaedici.

Ba) Philologici, külön-külön csoportokban hozatván fel az általános nyelvészeti tartalmu s az egyes régibb s újabb nyelvekre vonatkozó könyvek.

Bb) Classici, szinte külön csoportokban soroltatván elő a görög s latin írók s az újabb nyelvek szépirodalmi művei.

C) Historici, (ezen szakban az elrendezés leghiányosabb, a mennyiben, tekintet nélkül az általános vagy részletes tartalomra, történelmi, statistikai s földrajzi munkák össze-vissza soroltatnak fel egymás mellett).

D) Philosophici, (köztük vannak a matematikai s technologiai művek is).

E) Physico-medici, szintén némi tekintettel a különféle elágazásra, külön csoportokat képeznek a természetrajzi, természettani, vegytani s orvostudományi művek.

F) Juridici.

G) Theologici tizenhárom külön alosztálylyal, úgy mint: 1. Biblia s isagogica, 2. philogici ad S. S., 3. Exegetici, 4. Patristici, 5. Scripta reformatorum, 6. Ecclesiastici, 7. Dogmatici, 8. Polemici, 9. Morales, 10. Homiletici, 11. Catechetici, 12. Liturgici, 13. Casuistici.

H) Miscellanei. Vegyes tartalmu művek, alkalmi iratok, hírlapok. A második osztály, vagyis a Glosius-féle könyvtár lajstromai:

A) Encyclopaedici.

B) Philologici.

C) Classici, helyesen csoportosítva.

D) Historici, szintén sokkal czélszerűbben elrendezve, mint az első osztály ezen csoportozata.

E) Philosophici.

- F) Mathematici.
- G) Physici.
- H) Medici.
- I) Politico-juridici.
- K) Theologici, alosztályozás nélkül, nem nagy lévén számuk.
- L) Miscellanei.

A harmadik osztály lajstromozása:

- A) Vegyes tartalmu munkák.
- B) Nyelvészetiek.
- C) Classikusok s szépirodalmi művek.
- D) Történelmi, földrajzi, statistikai művek.
- E) Bölcsészetiék.
- F) Matematikai s technologiai művek.
- G) Természettudományi, gazdasági s orvostudományiak.
- H) Jog- s országtaniak.
- I) Hittudományiak.

5. A lyceumi könyvtár nem nyilvános s legközelebb csak a lyceumi tanárok s az ifjúság használatára szolgál; de azért mások által is használtathatik s többre megy száznál azoknak száma, kik a tanárokon s ifjúságon kívül a könyvtárból könyveket évenként kivesznek. Az ifjúság számára hetenként egyszer van nyitva s 30—40 vizs ki hetenként abból könyvet, melyet négy hét múlva vissza kell hoznia, de újra kiveheti, ha addig más nem kereste ugyan azon munkát. A tanárok bármikor kaphatják ki az általuk kívánt könyveket. Külön díj a könyvtár használatáért nem jár.

6. A tulajdonképi lyceumi könyvtár számára csak 1857 óta létezik egy 350 frtnyi alapítvány, melynek évi kamatai az ujoncz tanulók által fizetendő 1 frtnyi beiratási díjjal együtt évenként könyvek vásárlására fordíthatatik. Ezen összeg körülbelül 150—160 frtra megy évenként. A Glosius féle könyvtárnak gyarapítására fordíthatatik évenként az e célra rendelt alapítványnak jövedelme, körülbelül évenkénti 100 frt.

7. Külön könyvtárnok a tanári kar kebeléből csak 1826 óta létezik. 1826-tól 1852-ig viselte ezen hivatalt Hettyésy László; 1852-től mostanáig e hivatalt alulirott viseli.

Sopronban, április hó 8-án 1877.

Müllner Mátyás,
lyceumi igazgató tanár mint lyceumi
igazgató könyvtárnok.

VITÉZ JÁNOS LIVIUS-CODEXEL.

Közli: **Fraknói Vilmos.**

A »Könyv-Szemle« füzeteiben ismételve közlém a Vitéz-könyvtárra vonatkozó kutatásaim és tanulmányaim eredményeit. Megismertetem azon kéziratokat, melyek Vitéz sajátkezű javításait és jegyzeteit viselvén magokon, hirdetik, hogy birtokosuk főpapi és országnagyi tevékenysége közepett, mindig buzgó művelője maradt a tudománynak. Ezen codexek általán egyszerűbbek, és külső kiállításuk tekintetében nem föltűnők.

Vitéz könyvtárának voltak azonban nagy fénynyel kiállított könyvei is, a melyek a tudomány és művészet pártolásában bőkezűségéről tanúskodnak. Azok között, melyeket ekkorig ismerünk, legfényesebbek a Livius-codexek, melyek a müncheni királyi könyvtárban őriztetnek.¹⁾

Titus Livius munkái három kötetben foglaltatnak. Mind a három egyforma nagyságú: 41 centim. magas, 27 centim. széles. A hártya ritka szépségű és tisztaságú. A lapszéllek szokatlanul nagyok. Az írás szabályos és gondos. Mind a három kézirat egyformán van bekötve, préselt vörös bőrbe. A táblákra levélalakú rézsattok vannak illesztve, melyekből csak egyes részek maradtak fönn.

Lássuk most sorban az egyes kéziratokat.

I.

Az első, mely a müncheni könyvtár kézíratai között a 15731-ik számot viseli, 216 levélből áll, melyekhez elől és hátul 1—1 üres levél járul.

¹⁾ Más helyen elbeszéltem, miként kerültek ezek Esztergomból Salzburgba és innen Münchenbe. L. »Könyv-Szemle« 1878. 1. lap.

Az első levél második lapján nagy menyezet alatt — melynek belseje biborszínű szövetet tüntet föl, granátalma díszítményekkel — két korintheta oszlop classikai ízlésű architektonikus emléket visel. Ennek felső részében (a tympanonban) kék alapon, szent Ágoston alakja látható, a mint kezében könyvet tart. Alatta, az emlék tábláján, szintén kék alapon, szent Ágostonnak következő szavai olvashatók: »Ad Titum Liuium lacteo eloquentie fonte manantem de ultimis Hispaniae Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus et quos ad contemplacionem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit.« (sic.)

Legalul paizs, melyen Vitéz címere van előállítva, úgy, mintha érczombormű volna.

Ezzel szemben, a második levél első lapja: a címlap. Mind a négy oldalát gazdagon ékesített keret fogja körül. A baloldali lapszélén, három medaillonban egy fiatal férfi, egy öreg ember és egy nő arcza van foglalva; valószínűleg csak ideális alakok. A medaillonok között oroszlán és szarvason lovagoló génuszok és egy özre támadó medve. A jobboldali lapszélén két medaillon van; az egyikben Cacus barlangjába vonszolja Hercules nyáját, a másikban Hercules Cacust agyonveri. Ezen két medaillon között, ismét génuszok, egy centaurra támadó oroszlán, egy kakast rabló róka, egy őzt elragadó sas van festve. A felső keretszél közepén farkasfő ásítóz, két oldalt nyilazó lovas férfiak állanak.

Az alsó keretszél szélesebb és még dúsabb mint a többi. Két medaillon között (az egyikben Triton és Nereid, a másikban Romulus és Remus) diszes koszorúban négy génusz pajzst tart, mely Vitéz címerét viseli: a felső arany mezőn vörös oroszlán lépedez, az alsó kék mezőt lilium és két csillag tölti be. A címerpajzs körül zenélő és doboló génuszok, sphinxek, majmok és madarak láthatók; az utóbbiak közül két pávának díszes hosszú farka a címernek mintegy keretét képezi.

A lap élén a könyv címe: »Titi Livii Patavini historiarum summi rerum populi romani ab urbe condita liber primus incipit.«

A 25a levélen végződik az első könyv. És kezdődik a második: Incipit liber secundus. Ezen lap szélei és a kezdőbetű arabeszekkel vannak díszítve; a mi ismétlődik minden lapon, a

hol új könyv kezdődik: a 40b, 77a, 100a, 121a, 139a, 157a, 174b, 196a leveleken. A 216a levélen végződik a könyv. Itt vöröstentával, áll: Titi Livii Patavini ab urbe condita primas decas explicit.

Megemlítendő, hogy a 54—55 levél között kis tizenkettedrétü papirdarab (mérleg vízjeggyel) találtatott, melyen, Vitéz kezére valló írással, a következő jegyzések olvashatók: Az egyik lapon e szavak: qui ambulat. A másik lapon:

de decimis
de literis casparis
de Jo. pongracz
de dominico preposito
de Nicolao Banfy
de Stephano Bathor.

Mindezek Vitéz kortársai. Valószínű, hogy e papirdarabot az érsek olvasás közben helyezte a könyvbe, a hol az három századnál tovább háborítatlanul nyugodott.

II.

A második Livius-codex, mely a müncheni királyi könyvtárban a 15732 ik számmal van jelölve, 209 levélből áll, a melyhez négy üres levél járul.

Az első levél második lapjára architektonikus emlék van festve, hasonló ahoz, a mely az imént ismertetett codexben látható. A tympanonban szakálltalan fiatal ember mellképe van, e fölirattal: Quintilianus. Az oszlopok közötti táblára, sötéttkék alapon Quintilianus következő mondása van írva: »Nec indigne tur sibi Herodotus equari T. Livium cum in narrando mire iocunditatis clarissimique candoris tum in concionibus supra quam enarrari potest eloquentem, ita que dicuntur omnia cum rebus tum personis accomodata sed (s i c) affectus (s i c) quidem et precipua eos qui sunt dulciores ut parcissime dicam nemo historicorum commendavit magis. Ideo que illam Sallustii velocitatem diversis virtutibus consecutus est.«

Az emlék alján, diszítmények között, czímer foglal helyet: rózsaszín mezőben, lángokból kiemelkedő vadkecske, fenyőfa alatt. A Garázda-család czímere.

A második levél első lapja a címnap, melyet ékesen festett keret vesz körül. A baloldali lapszélén felül Hercules a vadlovat fékezi; azután jó angyalok által környezett három medaillon; az elsőben: sárga ruhát viselő férfi, ívvel a kezében; a másodikban fiatal pánczélos vitéz, pajzsával kezében; a harmadikban: mezítelen férfi zöld kigyót megfojtva. A medaillonok között, gazdag diszitményben, madarak és oroszlánok.

A jobboldali lapszélén két medaillon; az egyikben: hét angyal arany serleg körül tánczol; a másikon pánczélos vitéz diadalkocsin ül, melyet két ló huz és két mezítelen férfi, ostorral kezökben, kísér. A medaillonokat rendkívül gazdag diszitmények veszik körül, a melyek között: madarak, álarczok, őzek, géniuszok, centaurok, emberfejű madáracsudák.

A felső lapszél közepén egy fiatal nő és egy férfi mellképe; kétségkívül arczképek. Jobbról és balról egy-egy medaillon; az egyikben Hercules a nemaeai oroszlánnal vív; a másikban Hercules hőst terít le.

Az alsó lapszél közepén Vitéz címerét hat géniusz, három angyal és két seraphim veszi körül. Jobbról és balról egy-egy medaillon; az egyikben két vitéz fehér lovon, a háttérben szép tájkép; a másikban két hadvezér frigyét köt. Ezek között is rendkívül gazdag diszitmények: madarak, mókusok, rókák, oroszlánok, őzek, virágok, gyümölcsök, kilencz angyal és tíz seraphim.

A könyv címe: Titi Livii Patavini de secundo bello punico liber primvs incipit feliciter.

A szövegnek J kezdőbetűje fényesen van kiállítva. A közepén szobor előtt áldozatot mutatnak be; körülé: angyalok és géniuszok játszadoznak.

A 23a levélen, »Incipit liber secundus.« A lap két szélét arabeszkos diszitmények veszik körül; a melyek között két mellkép. Hasonló módon vannak kiállítva a 46b, 56b, 85b, 105a, 128a, 151b, 174a, 190b levelek, a melyeken a III., IV., V., VI., VII., VIII., IX., X. könyvek kezdődnek. A kezdőbetűi is díszesek; többnyire római alakok vannak azokba festve.

A könyv vége a 209a lapon: Explicit liber decimus tertie decadis de secundo punico bello.

III.

A harmadik kézirat (15733. számú) 168 levélből áll, a melyekhez elől 2, hátul 4 üres levél járul.

Az első levél második lapján hasonló emlékszerű diszítés áll, mint az előbbi két kéziratban, de sátor nélkül. A tympanonban nincs alak, csak e név: Quintilianus. Az oszlopok közötti táblán ezen írónak következő mondata:

Ego optimos quidem sed tamen candidissimum velim ut Livium magis quam Salustium et maior historie est auctor ad quem tamen intelligendum iam profectu opus est.

A második levél első lapja ismét díszes címlap. A baloldali lapszélén, négy medaillonban férfi fejek láthatók. A jobboldali lapszélén két medaillon; az egyikben csatakép, a másikban egy vár előtt folyamatban levő alkudozás. A felső lapszélén: fiatal vitéz mellképe. Mind a három lapszélén dús diszítések közt: medve, párducz, oroszlán, szarvas, madarak, centaur, virágok, pillangók, geniuszok. Figyelemreméltó a jobboldali lapszélén: 13 szépen kidolgozott méh.

Az alsó lapszél e kötetben több címernek van föntartva. A két szélső medaillonban Vitéz címere, díszesen keretezve. Mindkét címer egyforma; azzal az egy különbséggel, hogy a jobboldalit püspöki süveg fűdi, a mely a másikon hiányzik. A középen, legdíszesebb keretben, tájkép közepén, tizenkét geniusz és két sphinx által körülvéve, s korona által fűdve címernek szánt üres pajzs, a mely valószínűleg a királyi címernek volt szánva. Ezen üres pajzs alatt, egy sárkány farka által képzett szivalakú helyen ismét ott találjuk kis alakban a Garázda-címert. A címereket mesterileg font arabeszkes diszitmény köti össze, a melyet állati alakok és virágok élénkítenek.

A könyv címe: Titi Livii Patavini incipit de bello Macedonico liber primus.

A szövegnek M kezdőbetűje keretet képez egy férfialaknak, mely könyvet tart kezében. Hihetőleg Livium állítja elő.

A 19^b, 34^b, 54^b, 72^a, 88^a, 111^a, 135^a, 155^b leveleket a melyeken a II., III., IV., V., VI., VII., VIII., IX. könyv kezdődik, arabeszkes lapszél és ékes kezdőbetű díszíti. Megemlítjük,

hogy a 34^b lev. arabeszkés diszítványai közé két arany lilium van festve, a mely tudvalevő, Vitéz czímerében is előfordúl.

A 168^b levélen, arany betűkkel, áll e záró: Finit quarta decas.

Mind a három kötetben egykorú olasz scriptor javításai sűrűn találhatók úgy a szövegben, mint a lapszéleken; szövegeltérések, kihagyások is meg vannak jelölve; néhol, ugyanazon scriptor kezétől, a lemásolt codexből átvett tartalommutató utalások.

Mint hogy Livius munkáiból számos régi és jó kézirat maradt fenn, a XV. századbéli olasz kéziratgyárakban készült másolatok figyelembe nem vétetnek.

De habár a Vitéz-féle Livius-codexeknek irodalmi értékük nincs, annál nagyobb műtörténelmi becsök.

A miniature festmények nem a gyári-productió chablon-szerű terményei. Valódi művészi kéz alkotásai. A Corvin-codexek közül is csak azok, melyeket Attavantes festett, állíthatók az itt ismertetett kéziratok mellé. A fényes kéziratokban gazdag műncheni királyi könyvtár is cimeliái között állítja ki.

Biztosan nem határozhatjuk meg, hogy hol készültek ezen kéziratok. Valószínűleg Flórenczben vagy Ferrarában.

Azt sem állapíthatjuk meg, hogy mikor rendelte meg azokat Vitéz, és mikor kerültek könyvtárába? Ezen kérdés megfejtése több tekintetben érdekes eredményeket ígérne. Egyebek között lehetővé tenné eldöntenünk azt, vajon az e helyen ismertetett Livius-codexek azonosak-e azokkal, a melyeknek híre a XV. század közepe táján a külföldön is elterjedett. Ugyanis 1449 ben Olesnický S b i g n e w, a nagy tudományú krakói bibornok-érsek értesül, hogy a nagyváradi püspök könyvtárában meg vannak Livius munkái, és azon kéréssel fordul Vitézhez, hogy azokat lemásolás végett küldje meg neki.

Przemislei Mártonhoz, Hunyadi János orvosához intézett levelében írja:

»Scribimus reverendo patri domino Johanni episcopo Variadiensi, rogantes suam paternitatem, pro complacentia sinceri, quatenus nobis opera Titi Livii, quae illum ab experto habere cognovimus, mutuet, et per vos, vel magistrum Gregorium plebanum in Wyeliczka transmittat. Certificetisque praefatum

dominum Episcopum Varadiensem, quod librum praedictum . . . in brevi tempore et celeriter accopiatum, cum gratiarum actione, remitemus. Et si ipse, vel alius pro eo aliquas res efflagitaverit, grato et hilari animo illas suae paternitati curabimus destinare. Super qua re etiam ipsi domino Episcopo et dicto magistro Gregorio scribimus litteras speciales.«

És ugyanakkor Dlugoss János krakói kanonok, a hírneves lengyel történetíró szintén Przemislei Mártonhoz így ír: »Sollicitat dominus noster Cardinalis reverendum patrem dominum Johannem episcopum Varadiensem, ut sibi librum Titi Livii mutuet, vel te, vel magistro Gregorio redeunte, transmittat. Cura, rogo, ut praefatus Varadiensis adnuat huic honesto desiderio et praecibus tanti patris, in re sibi (neque) difficili, neque ardua condescendat. Certum quoque illum redde, quod in omnibus aliis, quae ipse dominus Varadiensis optare voluisset, dominus noster cardinalis geret sibi morem et liberalem se, tam in libris, quam in rebus pro honore aut necessitate sua accommodans praestabit.«¹⁾

E szerint a krakói érsek Livius munkáit Vitéz példányából óhajtotta lemásoltatni. A nagynevű lengyel főpap kéziratának nagy részét a krakói káptalan könyvtára megőrizé. Mikor a múlt év őszén Krakóban tartózkodtam, nem mulasztám el a káptalani könyvtárt is fölkeresni. Azonban sajnos, a keresett Livius-másolatot nem találtam meg.

¹⁾ Codex epistolaris saeculi XV. (A krakói akadémia kiadványa 1876) 86. 93. ll.

RÉGI HAZAI KÖNYVFELJEGYZÉSEK
A BUDAPESTI EGYETEM KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Szilágyi Sándor.

— Harmadik közlemény. —

Nicolaus de Lyra Postilláinak egyik hely és év nélküli fol. kiadása, mely azonban kétségtelenül a régiek (1470—1480) közé tartozik; első lapján olvasható:

Zacharias Mossocius Philosophiae Baccalaureus, Protonotarius Apostolicus Comes Palatinus Iudex Ordinarius Archidiaconus Trenchiniensis Canonicus Nitriensis Nobilis me possidet et amici 67 die 17 Augusti.

De proprietatibus rerum fratris Bartholomei Anglici de ordine fratrum minorum.

Col. Explicit Tractatus Impressum per industriosum virum Antonium Koburger Anno Salutis gratiae MCCCCLXXXIII. III. Cals. Juny.

Igen diszes s festett kezdőbetűkkel ellátott példány birtokján

Zacharias Mossoczÿ
Eppus Tinninensis
Anno 1572.

Speculum doctrinale Vincentÿ beluacensis ordinis praedicatorum incipit. A cím alatt levő üres helyen:

Zacharias Mossoczÿ Proton. Apcus
Comes palat. Vicar. Nittrensis
Ex veteri biblioteca Viennensi
1567.

»Sermones Meffreth alias ortulus regine pars hiemalis«
1488-iki Baseli kiadása fol. című munkának hátulsó lapjára a
XVI-ik sz. elején a tulajdonos e szavakat írta: Szent Peter el
mene Romaba ke . . .

Lutherus
Venit
Turbare
Ecclesiam
Romanam
Veram
Sanctam

A boríték lapjára ugyanő a következő epigrammot írta fel:

Pelle nefas animo mendacemque exue famam

Lutheri: serues dogmata sancta patrum.

Gutta cauat lapidem, non ui sed sepe cadendo

Sic crescunt studia, non ui sed sepe legendo.

Az első distichon s az utolsó pentameter úgy látszik az ő
szerzeménye.

Sermones discipuli de tempore per circulum anni inci
piunt

Coloph. Finit opus perutile simplicibus curam
anno Christi natali nonagesimo nono supra millesimum quater-
que centesimum quinto cal. Septembris.

Régi igen díszes XV-ik századi kötésben, melynek mind-
két kapcsán MIRk. monogramm látható.

A táblán XVI-ik századi írással: Tradita arx Ghimes a
Calvinistis officialibus ad manus Turcicas in octobri utpote 27
ejusdem.

Similiter et Nitriensis arx et Hrussoense Castellum.

P. Ouidii Metamorphosis cum integris ac emendatissimis
Raphaelis Regii enarrationibus sat.

Col: Ad lectorem. Siquid forte literarum immutatione . .
. . . . offenderis id correctionis difficultati adscribis
rogat Simon Ticinensis cognomento bibaloqua octauo idus
iulii MCCCCXCVII.

18 Régi hazai könyvfeljegyzések a budapesti egyetem könyvtárában.

A czímlap belső felén egykorú kézzel olvasható: Anno Dni 1664 die 21 Febr. dono tuli a generoso domino Matthia Greguroczy quem ex Turcia portavit secum dum in excursionem victoriosissima fuisset, dum Quinque-Ecclesiensis civitas devastata et alia 6 castella partim deleta partim occupata fuissent Generalissimo existente excellentissimo domino comite Nicolao a Zrinio tempore vicariatus patris Nicolai Klancheck m. p.

A »Rosella Casuum« 1499-iki velencezi kiadásában az első lapon, melyen a czímlap helyén »ad emptorem« van egy distichon, ezen vers alatt olvashatni:

1599

Sum Martini Kesslerj
Lomniciensis Hermundurj.

Ugyanezen kézzel írva a borítékon következő vers áll:

Optima nosse mori vitae est sapientia, vivit
Qui moritur, si vis viuere disce mori.

Tractatus brevis domini Bonauenture de modo se preparandi ad celebrandum missam.

H. é. és ny. nélkül, de a XV-ik század végén nyomott értekezés előtt 4 lapon különböző bejegyzések láthatók. Ezek: »de incubis et subcubis;« — »de iudicio temerario« »ad oculos cruentatos« az első oldalon. A 2-ik oldalon: »ad orbancz« — »contra hyzetel« a második gyógy mód magyar:

»Item vad salyad terd megg es az porath hinch az sebbe kibe fereg vagyon, akar my allath legyen az« etc.

Azutan »ad dolorem oculorum.«

A 3-ik oldalon »ad dolorem dencium.«

A 4-ik oldalon »ad calefaciendum stomachum« »modus legendi in medicinis« »contra farkasseb.« stb

»Cicadae encomium Sebastiano Sigmario auctore« című 1545-ben nyomtatott költemény első lapján olvasható:

authoris sum

Anno 1545 mense Januario.

E példány azért is érdekes, mert szerző a könyvecske széllapjaira s a végéhez sajátkezűleg érdekes magyarázó jegyzeteket írt.

»H o n t e r Sententiae ex libris Pandectarum juris civ. decerptae« Coronae 1539 című munkájának címlapján:

Dono dabat D. Thomas Den hunc libellum pro tunc secundus Collaborator in Schola Schesburgiana 1635 die 22 Octob.

Hozzákötvé: a sententiae divi Augustini és divi Aurelii Augustini Hiereseon Catalogus.

Az utolsó lapon következő följegyzések olvashatók:

»Hic liber pertinet ad me Lucam Elegnerum Seyburgensem Frater mihi donavit anno Domini Nostri Jesu Christi 1597.

Anno domini nostri Jesu Christi es ist ein grosser sturrem windt geuesen am tag 19 Augusti des morgens stund 2, wnd wert bis stund 3 welcher hat dach hineingeworfen den auf dem Thrumeterturren, auff der Schesburg im jar 1597.

Dar noch ist derselbe Knauff widerum auffgesuthet worden, im jar 1599 an einem montag.

Im jar 1599 am 14 tag junii hora 9.

Im jar 1599 ist der Mihaÿ weyda in Sibenbürgen kommen, wnd hott Andream Bathorium bey Hermestatt geschlogen, wnd sein etlige gemeinen van seinem voll verwüst worden in unserem land.«

A BÁRTFAI EGYHÁZI KÖNYVTÁR SZEKRÉNYE ÉS KÖNYVEI A XV—XVI. SZÁZADBÓL.¹⁾

Közli: Myskovszky Viktor.

A bártfai templom sekrestyéje fölött lévő sz. Katalin kápolnájának nyugati részén, az egyházi könyvtár nem nagy kiterjedésű helyisége létezik. Ezen helyiség a Katalin kápolnájától egy válaszfal által csak későbbben választott el, miután mindkét helyiség azonos eredeti csúcsíves boltozattal bír.

Ezen választás azonban minden bizonynyal még a XV. század vége felé eszközöltetett, miután a válaszfalban lévő ajtó-

¹⁾ A Magyarországi Régészeti Emlékek IV. kötetének legközelebb megjelent 1. részéből.

nyílás, gazdag tagozatu párkányával és bélletével, úgy nemkülönben gót stylú s remek kivitelű ajtógyűrűjével határozottan még a XV. századbeli, csúcsíves styl jellegével bír.

Ezen nem nagy, de csinos ajtócskán belépve, az egyházi könyvtár helyiségébe jövünk, mely az északi oldalon csak egy ablaknyílással bírván, világosnak épen nem mondható.

Ezen helyiségnek legnagyobb részét a könyvszekrény foglalja el, mely egész hosszával a helyiség nyugati hosszfalához támaszkodik. Ezen könyvszekrényünk nemcsak tetemes nagysága, hanem stylszerű kivitele által is nagy mértékben köti le figyelmünket. A szekrény hossza 4·20 meter, magassága pedig a rovatkos párkánnyal együtt 2·40 m.

A szekrény három főosztályból áll, melyek szélessége a hossz egy harmadának, tehát 1·40 meternek felel meg. Minden ily főosztály fent és lent kétfelé nyíló ajtócskákkal van ellátva, melyeket remekművű vaspántok, zárlapok s csinos ajtógyűrűk díszítenek. Ezen vasrészletek, a rozsdásodás meggátolása végett, ónnal bevonvák s így most is még szép fehéres szürke színűek.

A vaspántok liliomvégű három ágú levéldíszbe végződnek, továbbá az ajtógyűrűk alsó lapja is liliomvégű, négy ágú keresztalakú díszítménnyel bír, melynek részletei à jour vannak kimetszve s a szegek fölött megfelelő domborodással ellátva s épen ezen féldomborművű megfelelő kidolgozás által nyernek ezen vasművek bizonyos fényt s plasztikus hatást; s hogy a kimetszett díszítmények még annál jobban, határozottabban váljanak ki az alapból, helyenkint a kimetszett díszítmények alatt, hol piros, hol pedig szép zöld színre festett bőr- vagy pergamenhártya van téve; ezen színes alap által a díszítmény körvonalai élesebben láthatók. Ily színes hárták a középkori butoroknál, szekrényeknél gyakran fordulnak elő, s a díszítményre nézve ép oly jelentőséggel bírnak, mint a színes alap vagy az ércművek-nél a színes zománcz.

A zárlapok szépen idomítvák, felületük, a kulcslyuk mellett, kétfelé ágazó liliomokkal díszített, mely utóbbi díszítmény középkori zárlapokon majdnem kivétel nélkül előfordul, hol egyszerűen, hol pedig díszesebben alkalmazva s azon haszna van, hogy a kulcsot, a díszítmény szárain lefelé csúsztatva, hamarabb lehessen a kulcslyukba illeszteni.

A szekrény egyes osztályai szépen tagozott függélyes léczek által egymástól elválasztvák; ezen léczek fölületén határozott alakú s hullámvonalban egy középső ág körül tekerődző, bevéssett és zöldszinü alapu gót stylü levéldiszítmény díszlik. A szekrény alsó szélét is egy vésett, zöld és vörös színnel fölváltva befestett felette egyszerű, de annál hatásosabb díszszegély fogja körül.

A szekrény felső részén rovátkos koronázó párkányzat fut végig, a rovátkok hal- vagy fecskefarkalakú lőrészeket utánzó bemetszéssel díszítvék. Legérdekesebb azon metszett és hatásos színekkel befestett szőnyegszerű díszítmény, mely a szekrény párkányzata alatti architravszerű deszkáját díszíti.

Ezen díszítmény az egész deszka fölületére kiterjed, a motivumot pedig egyenlő távolságban álló s tizenhat szirmu rozetták képezik, melyek közt fölváltva négylevelű, liliomalaku virágok helyezvék el. Ezen rózsák és négylevelű virágok közti fölületet orr nélküli halhólyag alakú czellák foglalják el, melyekben hosszuszáru s megfelelő hajlásu lóhere levelek alkalmazvák. A mi pedig ezen díszítmény technikai kivitelét illeti, az ép oly egyszerű mint hatásos, t. i. a rózsák, a virágok és lóherelevelek valószínűleg egy henger vagy C alakú eszköz segítségével a kalapácsütés által a deszka fölületébe bemetszettek, de úgy, hogy a díszítmény alapja kissé mélyebbre dolgoztatott ki; ezen C alakú feszítő eszköz (Stemmeisen) megfelelő forgatása által ezen idomok alakja könnyen volt kivészhető, sőt a rozetták szirmainak belső fölülete is ezen egyszerű eszköz által idomíttatott. Ezen díszítmény színezete pedig következő: a rozetták szirmjai fehérek, a belső kisebb nyolczlevelű rózsa pedig piros, aranyozott gombbal közepén; továbbá a négylevelű, liliomalaku virágok, melyek en face vannak idomítva, szintén fehérszínűek sárga középpel, a halhólyag alakú rekeszek vagy czellák fölváltva piros és zöld, a lóherelevelek pedig sárgaszínűek, végre az egész díszítmény alapja, mely azonban csak igen kis mértékben födetlen, fekete színü.

Az egész díszítmény összhatása pedig igen kellemes, a complementär színek jól vannak választva s mint egy zeneakkord oly kellemesen, minden disharmonia nélkül hatnak a szemlélőre. Valóban ezen díszítményből is láthatjuk, mily jó és kifejtett ízléssel bírtak a régi mesterek.

A könyvszekrény díszítményeinek, szerkezetének vasazatának jellege még egészen gót stylú, bár nem tagadható, hogy a szekrény párkányzata alatt lévő díszítmény, nemcsak a motívumok elrendezésében, hanem részleteiben is, inkább már a kora renaissance felé hajlik.

A csúcsíves stylben a levél- és virágdíszítmény soha sem simul a mértani rendes elrendezéshez, hanem inkább mindig szabadabban mozog, főczélja lévén a díszítendő fölületet befödni és betölteni, a mértani elrendezést csak az építészeti mér- és pályczamú követi; ellenben a renaissance stylü díszítmény alapformáiban s elrendezésében, a pontos mértani szerkezetre és beosztásra van alapítva s bármennyire complicáltnak lássék is első tekintetre a díszítmény, mindamellett annak elrendezése mindig visszahozható az eredeti mértani szabályos szerkezetre, mely az egész díszítménynek mintegy vázát képezi.

Igy van ez díszítményünknel is, hol a rozettákat és egyéb főmotívumokat összekötő vonalak egy tökéletes négyzeten vannak alapítva, s nemcsak ezen motívumok, de a halhólyagalakú csel-lák, nemkülönben a háromlevelű lóherék oly szabályos idomuak, hogy az egész díszítményt tisztán körző segítségével lehet rajzolni és szerkeszteni.

Mindezen szabályosság daczára a díszítmény nem hat untatólag a szemlélőre, mert míg a kétféle alakú rozetták, melyek a részletek tömegében mindmegannyi nyugpontul szolgálnak, egymást kölcsönösen fölváltják, addig a színek elosztása is bizonyos rendszer szerint történt, úgy, hogy például az egyik osztály (rapport) díszítményének vörös színezete mindig a szomszéd osztály zöld színezetével találkozik.

A díszítménynek ezen szigoru mértani beosztása azonban csak a kora renaissance stylben fordul elő, későbbben a XVI. század folyamában a díszítmény itt-ott megtartva még a szabályos beosztást, de műrészleteiben, leveleiben, virágaiban, bimbóiban, már szabadabb, realiztikusabb s változatosabb alakítást nyer.

A szekrény deszkázatának fölülete szép vöröses-barna színezetű s természetes, mely alapon igen jó hatásuak a fehéresszürke színezetű s fénylő vaszatok, színezett hártyaikkal együtt; határozottabban vannak markirozva, a metszett és befestett díszítményü léczek és a felső párkányzat.

Tekintve a szekrény még határozott gót styljét s díszít-ményeinek kivitelét, ezen mű még a XV. század utolsó tizedé-ben vagy a XVI. elején készülhetett. Megjegyzendő, hogy a bártfai városházban lévő »mensa burindaria« nevű asztal oldal-deszkázatán, valamint a Bártfához közel eső Hervártó község régi fatemplomában lévő szekrényen ugyanily alaku és kidolgo-zásu díszítmény fordul elő, mint szekrényünk felső párkány-zatán, mely részleteket kétségkívül egy és ugyanazon mester készíté; s miután a bártfai városház, úgy nemkülönb a her-vártói fatemplom 1506 körül épült, föltehető, hogy a bútorzat, valamint szekrényünk is a XVI. század első évtizedében egy és ugyanazon mester műhelyéből került, bár, amint említém, a könyvszekrény készítése idejét, határozott gót stylű díszítményei-nél fogva még bátran a XV. század utolsó tizedébe tehetnök, annál is inkább, miután ezen szekrénynél a XVI. század ele-jén dívó farakmű — Intarsia — alkalmazása még elő nem fordul. (L. a Magy. Könyvszemle jelen füzetének műmellékletét.)

A szekrény belsejében négy egymás fölötti fiókban regalen vannak a régi könyvek fölállítva; sajnos azonban, hogy ezen értékes könyvgyűjtemény egy része 1749. évben a városi tanács és Szojkovics János akkori plébános által az egri káptalannak 100 magy. frtért eladatott; ¹⁾ mindamellert jelenleg még mintegy 70—80 mű létezik, mely könyvek többnyire nagy folio alakban, remek készítésű csatokkal és sarokdíszítménnyel ellátvák. Több könyv még a XV. századból való, midőn még a szöveg kezdő-betűi veres vagy kék színekkel s arany díszítményekkel szabad kézzel festettek, mely initialék színezete oly élénk, mintha csak tegnap kerültek volna ki az illuminator kezei alól.

A papiros anyaga is igen jó, kemény, vastag, különösen nevezetes e tekintetben az 1479. évből való Psalterium, vagyis Missale Antiquum, gyönyörűen festett és gazdagon aranyozott kezdőbetűivel s változatos szegélydíszítményeivel.

A középkorban, de kivált a XVI. században, a reformáció idejében, e könyvtár még számos eredeti művet bírhatott, mert hiszen hazánkban Bártfa volt az első város, hol már II. Lajos idejében 1525. évben Lang Ezsaiás s későbbben Stöckel Lénárd, Luther személyes barátja, a reformáció új tanait hirdetni kezdé s

¹⁾ Fölötte érdekes volna ezen eladott könyveknek jegyzékét is-mernünk. Szerk.

ez időben az egész város lakossága a tanácscsal együtt az ágostai hitre áttért. ¹⁾

Ezen időtájban elérte a város, különösen Németország művelt városainak kereskedelmi összeköttetései által, fénykorának tetőpontját, midőn nemcsak hazánk északi kereskedésének, műiparának, de a művészetek és tudományoknak is központjává (?) vált.

Ezen kort szépen és találóan jellemzik azon versek, melyek a könyvtár minden kötetén a városi címerrel együtt föl vannak ragasztva. Ezen nyomtatott czédulák nagysága 10 centimeter, a felső részén látható két zászlós férfi által tartott nagy babérlevelű koszorúban a város kettős bárdu, lilimos, koronás s nyolcz pályás címere, mely fölött egy angyal mint címerpajzstartó vehető ki.

Ezen címertábla alatt pedig a következőket olvashatni:

In Insignia civitatis Bartphae
Non quia Bartpha geris, felix es, signa coronae,
Floribus et gaudes, Angelicóq choro,
Ac utrinq' viros pugnaces, laeta canentes,
Quaternas'q tenes Pannonis orbis, aquas.
Sed quod eras divini seminis Hospita et altrix .
Dilectum'q vigil semen Jacob erat.
Hoc igitur recolas, tua non insignia, solum
Huic fidas, felix, salva'q semper eris.

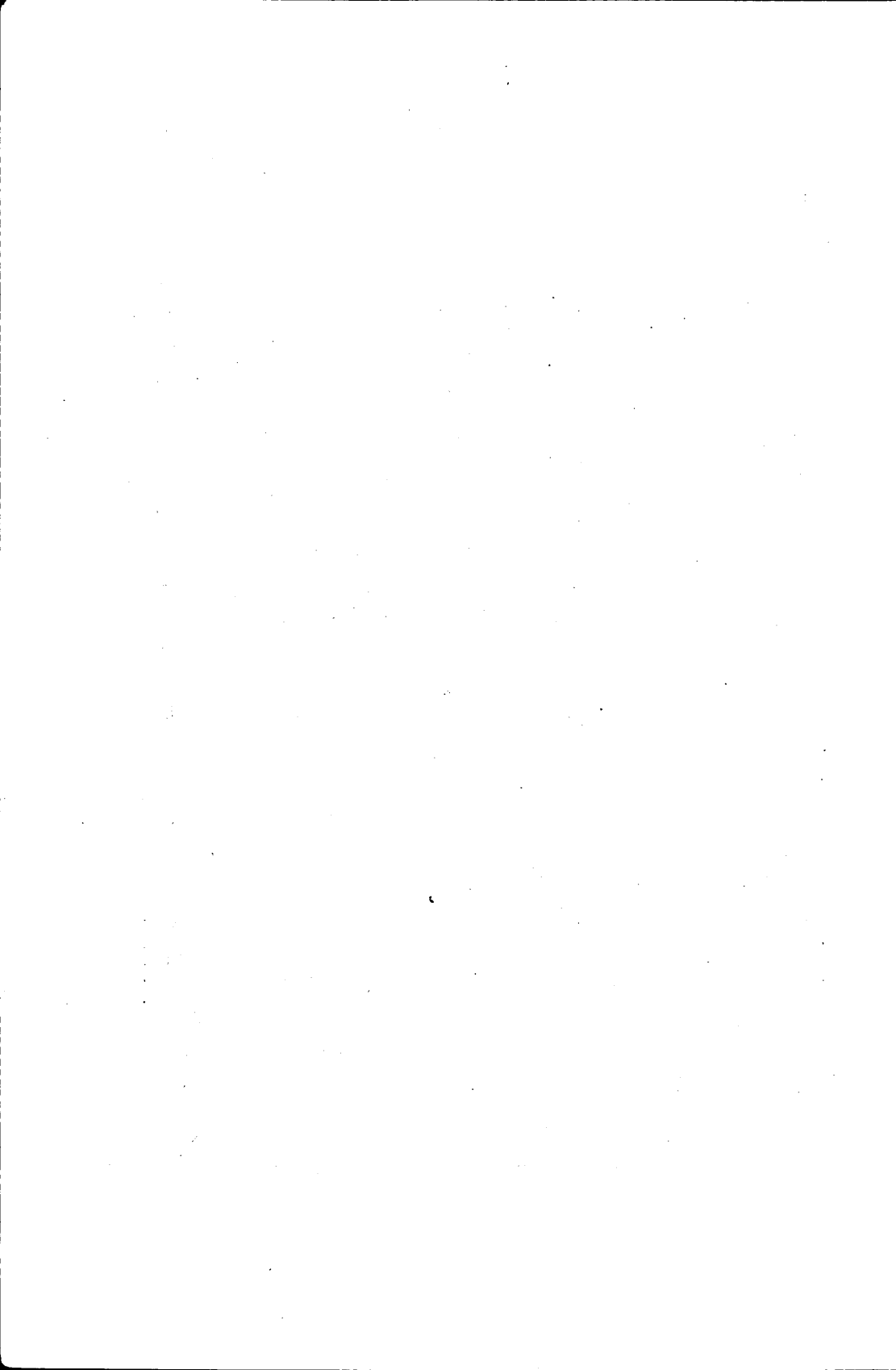
A lap felső részén levő fametszet még azon egyszerű primitiv, de mindenestre hatásos modorral van metszve, mely a XVI. századbeli fametszeteket oly sajátságosan jellemzi, a szöveg nyomása éles, tiszta és könnyen olvasható, s majdnem biztossággal állíthatni, hogy ezen jegy az akkori bártfai nyomdából került ki, lévén ez időben Bártfán két nyomdász, t. i. Gutgesell Dávid és Klósz Jakab.

¹⁾ Lásd: Klein Samu: Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger című 1789-ben kiadott munkájának 173. lapján: Esaias Lang, gebürtig aus Mähren, hat um das Jahr 1525 mit allem Eifer die evangelische Lehre den Einwohnern der Stadt Bartfeld vorge-tragen. aber noch vor ihm hat ein gewisser Krakauer Magister, ein gebor-nes Stadtkind, ein gleiches vorzutragen angefangen.

Melléklet a Magyar Könyvszemle 1880. évf. I. füzetéhez.

A bártfai egyházi könyvtár szekrénye a XV—XVI. századból.

A könyvszekrényünkben lévő művek többnyire vallásos értekezéseket és elmélkedéseket tartalmaznak, vannak azonban mértani, csillagászati és egyéb tudományos munkák is, melyek több tekintetben érdekesek, s így nem lesz érdektelen s fölösleges azokat itt legalább általánosságban megismertetni; könyvebb tájékozás végett ezen műveket a könyvjegyzékben foglalt rendben sorolom elő:

1. Compillatio Decretorum Gregorii Canonico-Juridica.
2. Ius Canonicum I. 1489
3. Ugyanaz II. 1481
4. Decretum Gratiani Canonista per Bas: Bernhardum Richel.
5. Explicatio Vitae Sanctorum.
6. Gregorii Moralia.
7. Opus Vitae Christi, per Leutolphum de Saxonia 1483
8. Gregorii Moralia. XV. m. v. d. m. d. l. j.
9. Quodlibet Joannis Dunszt Scoti, subtilis Theologorum Monarchae.
10. Explanator secundum Literas Alphabeti vetusti
11. Nicolai a'Lina, Explanatio veteris Testamenti.
12. Opus variarum Materiarum Theologicarum.
13. Alexandri de Ales, II rész. 1482
14. Ugyanaz III. rész. 1482
15. Ugyanaz IV. rész. 1482
16. Vetus Manuductio Ceremoniarum.
17. Divi Aurelii Augustini Eppi. de Sta Trinitate.
18. Expositio in Evangelium secundum Joannem.
19. Aurelius Augustinus super Psalmos. 1489
20. Joannis Gerzon, Ord. Coelestinorum, Pars I.
21. Ugyanannak II. és III. része.
22. Fortalitiium fidei, Origo Mahometanismi.
23. Erasmi Rotterodami. I. rész. 1540
24. Ugyanannak II. » 1540
25. » III. » 1540
26. » IV. » 1540
27. » V. » 1540
28. » VI. » 1540

29. Ugyannak VII. rész
~~30.~~ » VIII. » 1540
 31. Summa Angelica, de Casibus Conscientiae. 1491
 32. Bonaventure Pars III. 1502
 33. Glossa ordinaria I.
 34. Ugyanaz III.
 35. Ugyanaz IV.
 36. Thomae de Aquino, super Librum 1-mum Sententiarum.
 37. Ugyanaz IV rész.
 38. Alberti Ratisbonensis Eppi, Comp. Theol. et Apocalyps.
 39. Antonini super Sententiis Pars II. 1480
 40. Ugyanaz Pars III. 1485
 41. Antonini super Historialis
 42. Musculus Wolfgangus in Joannem. 1545
 43. Speculum Aureum 10 Praeceptorum, Henrici Herb.
 44. Menfred alius Hortulus Reginae.
 45. Menfred, Postilla Aestivalis.
 46. Holcot, super Proverbia Salamonis.
 47. Solida Refutatio Compillationis Zwinglianae et Calviniae.
 48. Moralia Catonis in forma Evangeliorum Dnicalium explicata.
 49. Postilla Roberti de Lino.
 50. Opus Vincentii Confessoris super Postilla
 51. Compendium Theolog Joannis Nider. 1481
 52. De utino Leonardi Postilla super Sanctis.
 53. Martinus Chemnitzius Theologia.
 54. Summa S. Scripturae Veteris et novi Testamenti.
 55. Psalterium, rectius Missale Antiquum 1479.
 56. Liber Psalmorum scripti Anni 1481.
 57. Antiphonale Antiquum scriptum.
 58. Psalterium Antiquum ~~manuscriptum.~~ 1483
 59. Liber de Judicio Ecclesiastico.
 60. Dictionarium Petri Berchovii
 61. Dictionarium Joannis Bekkenhaub.
 62. Bernhardi super Cantica Canticorum.
 63. Chrysothomi Javelii Canapicii Tom. I. 1580
 64. Ugyanannak II. része. 1580
 65. Georgii Peubachii Astrologia.

66. Erasmi Osvaldi Commentaria Astrologiae.
 67. Aristotelis Organum in Logicam, Liber graecus. 1597
 68. Ugyanannak II. része. 1597
 69. Commentaria Phylosophiae Lováriensium.
 70. Physica Aristotelis. 1597
 71. Explanatio Martini Lutheri in Genesim. 1546
 72. Caspari Swengfeldii. 1)
 73. Philippi Melanchtonis Pars I. 1580
 74. Ugyanannak III. része. 1563
 75. » IV. » 1577

MAGYARORSZÁGI

VONATKOZÁSÚ ŐSNYOMTATVÁNYOK (INCUNABULA)

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Hellebrant Árpád, akadémiai könyvtártiszt.

Másfél esztendeje, hogy a M. T. Akademia könyvtárának ősnymtatványait oly czélből tanulmányozom, hogy ezeknek bibliographiai leírását elkészítsem. Ösztönzött erre azon irány, melyet Fraknói Vilmos történészünk a »Magyar Könyvszemle« megindítása által a hazai bibliographia terén inaugurált, s mely a könyvészeti ismeretek terjesztésében irodalmunknak már ekkor is jelentékeny szolgálatokat tett.

Kitűzött feladatomat befejezve, érdekesnek tartom ez alkalommal az általam leirt ősnymtatványok közül a magyarországi vonatkozásúakat kiválasztani s ezeket. kiválóbb irodalomtörténeti becsüknél fogva, e folyóirat t. olvasóinak egy külön czikkben bemutatni.

Mielőtt azonban ezt tenném, legyen szabad a M. T. Akademia ősnymtatványainak provenientiajáról, s általában az ősnymtatványokról a következőket előrebocsátanom.

1) A munka czíme: Der erste Theil der Christlichen Orthodoxischen Bücher und Schriften des Edlen theueren, von Gott hochbegnadeten und gottseligen Hans Casper Schwenkfeldts. Anno MDLXIII

Mint általában tudva van, a M. T. Akadémia könyvtárának első alapját a gróf Teleky család nagybecsű könyvgyűjteménye vetette meg, mely 30,000 kötetből állott. E törzsadományt időfolytán lelkes hazafiak áldozatkészsége és az Akadémia vásárlásai jelentékenyen gyarapították, úgyszólván megháromszorozták, úgy hogy a könyvtár jelenlegi állományát kerekszámban bátran 90,000 kötetre tehetjük. ¹⁾

Ezek között van 427 ősnymotatvány, melyeknek provenienciája néhai gróf Teleki József, Pulszky Ferencz és Oltványi Pál nagybecsű ajándékaira vezethető vissza.

Gróf Teleki József ugyanis 1834-ben megvásárolta Kresznerich-féle, 1850-ben pedig a Jancsó-féle könyvgyűjteményeket, s mindakettőt az Akadémia könyvtárának ajándékozta, miáltal ez az elsőből 200, s a másodikból jelentékeny számú ősnymotatvánnyal gyarapodott. Ugyanő 1850-ben saját könyvtárának ősnymotatványait és az Aldus-féle kiadásokat ajándékozta az Akadémiának s 600 kötetrel járult az általa létrehozott ősnymotatványok, és más bibliographiai ritkaságok gyarapításához.

Utána kiemeljük Pulszky Ferencz nagybecsű könyvajándékát, melyet 10,000 forintra becsültek, s mely ősnymotatványainak és bibliographiai ritkaságának tekintélyes száma és belbecse által, az Akadémia ősnymotatványainak készletét jelentékenyen nevelte. Felemlítem még, hogy Oltványi Páltól is több becses ősnymotatványt nyert az Akadémia s ezzel a kiválóbb adományok sorát az ősnymotatványokra nézve berekesztem.

A mi az ősnymotatványok időszakát illeti, erre nézve a bibliographusok közt egy ideig eltérők voltak a nézetek. Hain, Brunet, Audifred, Franciscus de Licteriis és előtök sokan kerek

¹⁾ A M. T. Akadémia könyvtáráról lásd a következő értekezéseket: Schedel Ferencz, Akadémiai könyvtár rövid története és mibenléte. (M. Tud. Társ. Évk. VII. 1. oszt. 1842—44. §6) Bajza: A Telekyek tudományos hatóságáról. M. T. Társ. Évkönyv VII. k. 92. l. (M. Akad. Ért. 1843—44. 233, 234.) A Teleky könyvtár magyar, és 2-ik nagyobb részéről való jelentés. Magyar Akadémiai Értesítő 1843—44. 104, 130, 157. Jancsó könyvtár megvétele. s gróf Teleky József újabb ajánlata M. Akad. Értes. 1850. 48. Az Akadémiai könyvtár. Bud Szemle XVII. 1863. 455 Hunfalvy Pál Tudósítás a magyar tud. akadémiai könyvtárról. M. Akadémiai Értes. 1868. 33.

számot véve határuil az ősnyomatok korát 1500 ig bezárólag vezették le. Mások e határon túlmentek, s kiterjesztették az ősnyomatványok határuil, majd 1517 ig mint Schellhorn, majd 1520-ig mint Engel, majd 1533-ig, mint Uffenbach avagy egész 1536-ig mint Panzer.

Ezek azonban ma már meghaladott álláspontok. Ma a német, dán, belga, angol, francia, olasz, svéd, spanyol és orosz bibliographusok, alig számbavehető kivétellel, az ősnyomatványok határuil 1500-zal zárják be. Sőt olyan helyen, hol az ősnyomatványok nagy contigenst tesznek ki, mint például a drezdai királyi könyvtárban, ott a határvonalat 1500-on innenre is teszik és az ősnyomatványokat csak 1486-ig tekintik olyanoknak, azontúl pedig a megfelelő szakokba osztják be azokat.

A correct bibliographiai álláspont tehát, melyet irodalomtörténeti tekintetek is támogatnak, az 1500-ik évet szabja meg az ősnyomatványok határuil. Ez állásponton vannak, hogy másokat ne említsek, Molbech ¹⁾ és Seizinger ²⁾ is.

A Gróf Teleki féle könyvgyűjteményben a régi álláspontot fogadták el mérvadóul. Levezették az ősnyomatványok határidejét egész 1520 ig, miáltal ezeknek száma 600-ra szaporodott. E szám azonban jelentékenyen le fog olvadni, ha a modern bibliographiai álláspontot vesszük alapul, ha ősnyomatvány alatt csak az 1500-ig bezárólag nyomtatott könyveket értjük.

Igy lesz az Akadémia ősnyomatványainak összes száma 427, a mi mindenesetre tekintélyes, bár a régi számítástól lényegesen eltérő összeg.

Ezen 427 incunabulum 34 helyen látott napvilágot, és pedig: Augsburg, Basel, Bécs, Bologna, Brescia, Brünn, Burgdorf, Deventer, Esslingen, Florencz, Hagenau, Köln, Lauingen, Lipese, Lyon, Mainz, Mantua, Memmingen, Milano, Nürnberg, Padua, Passau (?), Paris, Reutlingen, Roma, Speier,

¹⁾ Ueber Bibliothekswissenschaft. Leipz. 1833. p. 101. »Ueber das Ordnen der Paläotypen, deren Grenze nach meinem Dafürhalten nicht über das Jahr 1500 ausgedehnt werden muss, giebt es allerdings verschiedene Meinungen, was aber doch im Ganzen nicht von bedeutenden Einfluss ist«.

²⁾ Theorie und Praxis der Bibliothekswissenschaft. Dresden 1863, 17, 64 l.

Strassburg, Treviso, Ulm, Velenceze, Verona, Vicenza és Winterburgban.

Ezek között a ké legrégebb »Gregorii pape moralia seu expositio in Jobum« című ívrétű munka, mely hely, év és nyomdász megnevezése nélkül jelent meg, de legtöbb bibliographus szerint 1468-ban Baselben Bernardus Rodt műhelyében nyomatott. Továbbá: »Ioannes de Aurbach Summa de Sacramentis« című, mely Augsburgban Guntherus Zeinernál 1469-ben jelent meg.

Ezen 427 ősnymtatvány között van 26 olyan, melyek hazánkra birnak vonatkozással s általános bibliographiai becsükön kívül magyar irodalomtörténeti érdek fűződik hozzájuk. Ezeket lesz szerencsém ez alkalommal időrendi sorozatban bemutatni:

I.

1470—71. Róma.

Iustinus Epitome Historiarum Trogi Pompeji,
apud Udalricus Gallum.

Igen díszes kiállítású munka, melyet Pulszky Ferencz nagybecsű ajándékából bir a könyvtár. Fehér papíron csinos kerek betűkkel van nyomva, s ívrétben 138 számozatlan levélből áll. Ezek igen gazdag lapszéleket mutatnak fel, de signaturák vagy custosok nincsenek rajtuk. A quaterniók meg nem állapíthatók. A nyomtatás helye és éve a könyvben kitéve nincsen; a colophont képező distichonból csak a nyomdász nevét tudja meg. Ez Udalricus Gallus, ki Falkenstein szerint 1470—78-ig Romában működött, s az alább részletesen felsorolt bibliographiai tekintélyek szerint 1470—71 táján adta ki Iustinusnak föntemplített munkáját. A szövegben a fejezetek felírásai vörösek és kékek, s a miniatortól származnak, ki a fejezetek elejére díszes polychromba foglalt arany iniciálékat, a czimlapra pedig vörös, kék, zöld és fehér arabeszkés díszkeretet festett, mely arany csikkal van szegélyezve s az 1^a levél szövegét egészen befoglalja. Általában a könyv szövege nemcsak élénk rubricázásról, hanem rendszeres emendatióról is tanuskodik, melylyel a lapszéleken és a sorok között gyakran találkozunk. E javítások annál érdekeseb-

bek, mert körmöczi Schaidler Pál hazánkfiától származnak, ki nevét a colophon után irt jegyzetben vörös festékekkel megörökítette, s kinek feljegyzéséből tudjuk, hogy a könyv javítását 1494-ben junius havában fejezte be.

E nagyérdékű feljegyzés ősnymtatványunknak magyar irodalomtörténeti fontosságot kölcsönöz; Schaidler Pálban pedig irodalomtörténetünk egy egészen ismeretlen XV. századi szövegjavítóval (emendator) gyarapodik, ki tudomásunk szerint ekkorig az egyedüli hazánkfia, ki a XV. században ősnymtatványokat javításával foglalkozott.

Megemlítem még, hogy a könyv egy lapjára átlag 23 sor esik.

A díszes címlap alsó szélében egy ismeretlen czimert találunk, mely 9 szegletű kék paizsban félholdból növő csonka Pegazust tüntet fel, a fejtől kezdve egész a szárnyakig. Hihetőleg az egykori könyvbirtokos czimere.

A könyv az 1^a levélen: »Justini historici politissimi Epitome in Trogi Pompei historias proemium incipit« etc. szavakkal proemiummal kezdődik, mely 1^b levélig terjed. Ugyanott »Ex primo volumine« nyomtatott felirással kezdődik a szöveg: »Principio rerum gencium nacionumque« szavakkal s a 44-ik fejezettel a 138^a levélen a következő distichonnal végződik:

Anser Tarpeu (sic) custos Jouis: unde: que alis
Constreperes: Gallus decidit: Vltor adest.

Vdalricus Gallus: ne quem poscantur in usum.

Edocuit pennis nil opus esse tuis.

Imprimit ille die: quantum non scribitur anno

Ingenio: haud noceas: omnia uincit homo.

Ezen vers után rubrumban a következő egykorú jegyzet van írva:

»Emendatus est hic liber per me Paulum Schaidler Crémítianum Anno Saluatoris M^o CCCC^o Lxxxxiiij^o Mense Junio Ex Libro Baptistae guarrini: Annotacionesque ego hoc colore annotaui purpureo«.

Schaidler Pál tehát a javításokat Battista Guarino, a kitűnő humanista, példányából vörös festékekkel eszközölte.

A könyv kötése ujabbkori barna bőr. Figyelmet érdemel azonban azon körülmény, hogy ez ősnymtatvány levelei soha körülvágva nem voltak, hanem most is eredeti csipkés állapotukban vannak meg. E körülmény a példány becsét neveli, mert a vágás nélküli ősnymtatványok a ritkaságok közé tartoznak.

Maittaire Ann. typ. I. p. 242. e kiadást 1470. évbelinek mondja. Panzer Ann. typ. II. 422, 50. megjegyzi, hogy »Editis altera princeps; praecessit illam Veneta anni 1470. Et hanc vel 1470 vel 1471 typis vulgatum esse, probabile est.« Ebert. Allg. bibl. Lex. I. p. 912. 11114. Dibdin Bibl. Spenc. II. p. 110. Hain II. 1. p. 202. 9646. Schweiger. Hdb d. class. Bibl II. 1. p. 484. ezt mondja: »Zweite weniger schöne, doch seltne Ausg. aus einem guten Codex abgedr. (In Strassburg.)« Brunet. Man. de libr. III.⁵ p. 619. »impr. vers. 1470«. Grässe III. p. 511.

II.

1481. Nürnberg.

Aeneae Sylvi postea Pii II. Pontificis Maximi
Epistolae familiares. Nürnberg apud Antonium
Koburger.

Ivrétű 245 számozatlan levélből álló nyomtatvány diszes goth betűkkel és csinosan festett inícialekkel. A levelek sem signatúrával sem custosokkal sem számjegyekkel jelölve nincsenek, a szöveg azonban végig van rubrikázva.

A könyv Aeneas Sylvius levelezéseit tartalmazza, külön címlappal azonban nem birt, hanem mindjárt: »Numerus et ordo epistolarum in hoc opere contentarum« felirattal a tartalomjegyzékkel kezdődik, mely az első 5 levelet egészen igénybe veszi.

E tartalomjegyzékben a magyarországi vonatkozású levelek a következők:

»De rege Ladislao«.

52. lev. »Bello thurcorum et vngarorum rex polonie et cardinalis. sancti angeli ceciderunt.

63. Nouitates vngarie et de conventu nurembergensi.

78. Hortatur legatos regni vngarie vt Ladislaum absque conditione regem recipiant.

81. Ungari spreto Ladislao regni herede vero regis polonie filium intruserunt.

93. De rebus vngarie et ecclesie auizamentum.

95. Ungari quanto rennuunt Ladislaum: tanto inter se discordant vt eligant alium.

118. Ladislaus commendatur summo pontifice ne emulis suis regnum vngarie confirmet.

128. Excusatio regis dacie quare ad dietam non venit.

147. Sperat ladislaum regem vngarie. cum cesare pacem confirmare.

162. Ad Nicolaum quintum pontificem maximum de clade vniuersalis ecclesie, de situ et fertilitate vngarie, et aduersus prutenis et de cruciferis ordinis theutunicorum.

169. Laudat thuregas in regno vngarie. fieri et aliqua de vnione et passagio contra thurcos inseriit.

187. Suadet regni vngarie pacem.

189. Hortatur ad pacem vngarie.

204. De promotione ad cardinalatum (László m. kir.-hoz.)

211. Promotionem suam amico notificat. (János váradi püspökhöz.)

252. Decima et indulgentia predicatur contra thurcos.

257. Promotionem suam notificat et se commendatum haberi exorat.

(Dyonisio cardinali Strigoniens. x. Marc. 1457 a datum.)

258. Pollicetur gratitudinem promotionis sue. (A váradi püspökhöz.)

262. Littere credentiarum. (László m. kir.-hoz.)

266 De morte comitis cilie et presagio cometes.

292. Grates refert de promotione et efflagitat iterum promoueri etc.

(László magy. kir.-hoz.)

295. Hortatur concordie imperatoris et regis vngarie intendere.

332. Excusat se de gestis contra vardien. (Aeneas . . . Johanni troester S. p. d.)

337. Excusat se q contra commendatum sniam protulit iustitia exigente. (Aeneas . . . Latino cardinali vrsino S. p. d.)

338 De morte diui Ladislai regis.

350. Hortatur audire suo nomine loquentem. (Calixtus . . . Carisimo in xpo filio ladislao regi ungarie S. etc.)

353. Destinatur legatus apostolicus ad nuptias ladislai regis.

354. Hortatur legatum quameceleriter nuptias regis adire

367. De pallacio budense et aliquid contra basiliense concilium.

379. Post regiam maiestatem recommendatum refert grates episcopi varadien. emancipatione. (László m. kir.-hoz.)

384. Congratulatur episcopo varadiensi e vinculis emancipato.

385. Excusatoria de grauamine nationi germanice illate et praecatur pacem cum ladislao inire et contra thureos gladium vibrare.

410. Reserat thurco fidei nostre veritatem, et collidit errores machumet. atque sectam suam.

411 Oratio pii pape. in conuentu mantuano, sexto kalendas octobris.

Anno dominí. M. cccc. lix

418. Mittit litteras summo pontifici presentandas. (Capistrán Jánoshoz.)

419. Significat bohemos rokezanam petere in archiepiscopum (Capistrán Jánoshoz)

A 6-ik levél első lapja üres, a 2-ik lapon: »Preconisacio Enee Sylvii poete laureati« felirattal »Nicolai de vuile sacri lateranensis palacij auleque imperialis consistorij comes« előszava következik, mely ezen lap végeig terjed.

A 7^a levéllel kezdődnek az epistolák, melyeknek sorát a következő felírás nyitja meg:

»Congratulatur amico de prosperitate successus. EPISTOLA PRIMA.« Ezután vörös négyszögben foglalt iniciáléval kezdődik maga a levél: »Ivlianus cardinalis sancti Angeli apostolice sedis legatus Doctissimo Regis Romanorum Secretario Salutem dicit.« etc.

A könyvben van összesen 432 epistola. Az utolsó a 145^a levélen végződik hol a következő colophon olvasható:

»Pij ij pontificis maximi cui ante summum episcopatum primum quidem imperiali secretario: tandem episcopo deinde cardinali senensi. Eneas siluius nomen erat. familiares epistole ad diuersos in quadruplici vite eius statu transmissis: impensis Antony Koburger Nurenberge impresse. finiunt XVI. kalendas octobris Anno salutis christiane M. CCCC. LXXXI.«.

Eszerint a könyv Norinbergában 1481-ben Koburger Antal nyomdájában készült.

Kötése egykorú, a fatáblákat fekete bőr borítja, melyet rézköldökök és csinos kivitelű rézcsatok ékesítenek.

Az első tábla belsejéhez egy beirt hártylevél van ragasztva, mely imádságokat tartalmaz s a XV századból származik. F. hártján ugyanazon rubrummal, melylyel a szövegben találkozunk a következő feljegyzést találjuk: »frater Damianus Stader 1510«. Hihetőleg a rubricator neve.

A könyv eredetileg a bécsi domokosoké volt, a mint ez a boríték belsején olvasható, következő jegyzet bizonyítja: Liber hic est conventus viennensis fratrum praedicatorum concessus ad usum fratri Johanni Vogtt eiusdem conventus et ordinis filio 1498«. A M. T. Akadémia könyvtárába Gr. Telekyek gyűjteményéből került.

Végre megjegyzem még, hogy ezen ősnymtatvány az Akadémia könyvtárának két példányban van meg.

Maitt. I. p. 422. Seemiller II. p. 74. IX. Panzer Nürnberg. Buchdruckergeschichte p. 63. 88. Laire II. p. 50. 27. Panzer II. p. 188. 92. Ebert. I. p. 11. 109. Hain I. 1. p. 19. 151. Brunet I. p. 73: »Cette édit. renferme un grand nombre d' épitres, qui manquent dans la suivante«. Voigt. Die Briefe des Aeneas Sylvius. (Arch. f. Kunde öst. Gesch. XVI. p. 334. 13.) Grässe I. p. 26.

III.

1481. Velence.

Niger Petrus Ordin. Predicatorum. Clypeus Thomistarum. Velence Raynaldus de Novimagio.

Ivrétű, két hasábban goth betűkkel nyomtatott munka 199 számozatlan levéllel, melyek $a_2 - 4_3 + aa - cc_3$ jegyekkel vannak jelezve. (Signatura.) Ezen kívül a könyvben más jelzés nincsen. A quaterniok úgy oszlanak meg, hogy az a—d, f, i, k jegyűekre 8 az e, g, h, l—cc terniókra pedig 6 levél esik. A levelek felső margóin nyomtatott felirások vannak, melyek a könyv fejezeit jelzik. Ezek bekezdésénél festett iniciálékat találunk, melyek egyes kézre vallanak.

Az ősnymtatvány Petrus Niger domokosrendi szerzetesnek »Clypeus Thomistarum« című polemikus munkáját tartalmazza, melyet ez Mátyás királynak, ki őt Németországból a budai főiskolához tanárul hívta meg, ajánlott.

Az ajánló levél Mátyás király korához igen érdekes miveltségtörténeti adalékot szolgáltat, megtudjuk belőle, hogy Petrus Nigert Antal modrusi püspök s Beatrix gyóntatója hívta meg Mátyás nevében Magyarországra. Minthogy azonban Ferrariusnál ²⁾ ezen levél kis hiján majdnem teljes szöveg szerint olvasható s tudósaink is többször felhasználták, nem tartottam azt szükségesnek e helyütt ismételve lenyomatni.

²⁾ De rebus Hungaricae Provinciae ordinis Praedicatorum. Viennae Austriae 1637. 4-r. 453—454. l.

A könyv a 2^a levéllel (külön czimlap nélkül) a következő felirással veszi kezdetét:

»Titulus libri: Clipeus Thomistarum. Inquoscunq̄ue aduersos per venerabilem virum fratrem Petrum Nigri ex ordine praedicatorum sacre Theologie professorem nuperrime editus ac invictissimo principi Mathie Ungarie Boemique Regi obsequenter inscriptus. Epistola ad Regem;

Az ajánló levél után a szerző előszava következik, mely 2^b levélig terjed.

A tulajdonképeni szöveg a 3^a levélben kezdődik a következő felirattal: »Incipit liber acutissimarum quaestionum super arte veteri Aristotelis: qui thomistarum clipeus appellatur: per venerabilem virum fratrem Petrum Nigri ex codiuse predicatorum sacre theologie professorem nouiter editus«, etc. és a 63-ik quaestioval a 193-ik levélen a következő colophonnal végződik: »Explicit clipeus thomistarum fratris petri nigri ordinis predicatorum. Uenetijs per magistrum raynaldum de nouimagio theutonicum. Anno domini 1481«.

A colophon után a 194—199 leveleken (cc₁, cc₂, cc₃, és három jel nélküli) »Ordo et continencia quaestionum libri porphyry« felirattal register következik, mely az utolsó 6 levelet egészen igénybe veszi s az ősnyomtatvány tartalmát kimeríti.

Megjegyzem még, hogy a könyv 1^a levelén a következő egykorú feljegyzést találjuk: »Conventus Viennensis almi ordinis praedicatorum«. Az Akadémia a gr. Telekyek gyűjteményéből bírja. Kötése újabbkori.

Maitt. I. p. 425. Panzer III. p. 168, 526. Hain II. 1. p. 507. 111.88. Grässe IV. p. 676.

(Folytatás következik.)

TELEGDI MIKLÓS PÉCSI PÜSPÖK KÖNYVTÁRA.

1586-ból.

Közli: Nagy Gyula.

Az embernek, a tudósnak, az írónak jelleme megítélésében, gondolkodása és izlése megismerésében nem minden érdek nélkül való dolog, tudnunk: mit olvasott, kitől tanult, miféle művek voltak szellemére hatással, miféle eszmék adtak irányt gondolkodásának, fejlődést izlésének, nevelést egyéniségének, s a bibliographiai specialis szempont mellett ebből a szempontból is mindenkor érdekes ránk nézve, ha egy-egy jelesünknek könyvtárával színről-szinre megismerkedhetünk.

A Nemzeti Múzeum csak nem rég szerezte meg s állította fel külön, kegyeletos emlékül, Hajnóczynak a Martinovics-féle összeesküvés egyik legkiválóbb egyéniségének könyvtárát, — legyen szabad nekem, a múzeumi könyvtár e havi közlönyében helyet kérnem nemzeti életünk egy másik kitünősége, Telegdi Miklós pécsi püspök könyvtára — vagyis a könyvtár katalógusa számára, mely az Országos Levéltár oly sok becses adattal gazdag lymbusából került napfényre.

Telegdi Miklós — mint tudjuk — 1586 április 22-én halt meg. Holta után, valószínűleg egyéb ingó javaival együtt, könyvtárát is hivatalosan összeírták, még pedig az összeírásnak a magyar kamaránál maradt egykorú másolatán olvasható feljegyzés után ítélve elég nagy hamarsággal, mivel a katalógus eredeti példánya már ápr. 28-án felment Bécsbe az udvari kamarához, s talán ennek a nagy sietségnek tudható be az a sajnálatos körülmény, hogy a katalógus a lehető leghivatalosabb felületességgel készült, úgy, hogy a benne elsorolt könyvek egy részét csak hozzávetőleg, egy részét pedig sehogy sem tudtam meghatározni; hiszem azonban, hogy nálamnál avatottabb bibliographusaink, kiket a könyvtár érdekel, hiányos jegyzeteimet könyvnyű szerrel pótolni fogják.

A catalogus összesen 272 munkát foglal magában, melyek legnagyobb részét a theologiai szakba vágnak, van néhány történeti, földrajzi és természetrajzi könyv, egy-két klasszikus, magyar vonatkozású munka igen kevés, és a mi legfeltűnőbb, a Telegdi korában már oly gazdag nemzeti irodalom mindössze három nyomtatvánnyal jelenik meg a tudós főpap könyvei sorában; annál csodálatosabb, mert szinte képzelhetetlen dolog, hogy azoknak a magyar protestáns íróknak, kiknek iratai ellen maga is hévvel vitázott, könyvtárában helyet ne adott volna.

C a t h o l o g u s L i b r o r u m

reverendissimi olim Nicolai Telegdini episcopi Quinqueecclesiensis. ¹⁾

1. Nicephorus. ²⁾
2. Bonfinius in duobus exemplis. ³⁾
3. Historiae Ecclesiasticae. ⁴⁾
4. Josephus. ⁵⁾
5. Egessippi historiae. ⁶⁾
6. Aeneas Silvius. ⁷⁾
7. Acta ecclesiae Mediolanensis.
8. Censura orientalis ecclesiae.
9. Chronica mundi. ⁸⁾
10. Vitae sanctorum patrum.
11. Chronica regni Hungariae. ⁹⁾
12. Supplementum chronicae mundi. ¹⁰⁾

1) Lapszéli jegyzet: Originale in aulam missum die 28^a Aprilis 1586.

2) Historiae ecclesiasticae libri, Basileae 1555, 1560, Párizs 1574. fol.

3) Rerum Ungaricarum Decades Basel 1543, 1568, 1571, 1581

4) Valószínűleg Eusebius vagy Nicephorus.

5) Alkalmasint Josephus Flavius de Bello Judaico című munkája.

6) Historiae de bello Judaico Basel 1509.

7) Alkalmasint Aeneas Sylviusnak összes munkái, melyek Baselben 1571-ben jelentek meg.

8) Philippus Bergomensis

9) Nem tudni vajon a Hess-féle budai (1473.) vagy a Thuróczy-féle Augsburgban 1483-ban, Brünnben 1488-ban és Velenczében 1484-ben megjelent krónikát avagy pedig valamely kézirati krónikát kell-e itt értenünk.

10) Philippus Bergomensis Supplementum Chronicarum Velence, 1506. 1513, Párizs, 1535.

13. Orationum Ciceronis tomi duo in uno volumine.
14. Liber S. Adalberti.
15. Sermones Bernardi. ¹⁾
16. Opera Hieronymi. ²⁾
17. Bibliotheca sancta.
18. Opera Chrisostomi. ³⁾
19. Hostiensis. ⁴⁾
20. Digestum seu Pandecta. ⁵⁾
21. Baldus. ⁶⁾
22. Bartholus super codice. ⁷⁾
23. Liber de rebus Eucharistiae.
24. Canisÿ (?)
25. Canisius contra centuriatores.
26. Bibliotheca S. patrum.
27. Opera D. Thomae Aquinatis. ⁸⁾
28. Brentius in tribus exemplaribus. ⁹⁾
29. Phisica arithmeticalis.
30. Concordantiae bibliorum. ¹⁰⁾
31. Opera D. Ambrosÿ. ¹¹⁾
32. Hiliary Opera. ¹²⁾
33. Concilia omnia.
34. Item : Concilia.

1) Rosarium sermonum praedicabilium, Hagenau 1513. fol.

2) Basel 1516, 1525, 1537.

3) Basel 1530, 1558.

4) Hostiensis Cardinalis Summa aurea. Venetiis, 1586. fol.

5) Corpus juris civilis. Digestorum seu Pandectarum I—III. Páris, 1548—50, 1562, Lugduni 1561, Genf 1583.

6) Speculi Clarissimi viri pars I. et II. una cum commentario Andreae ac Baldi. Basel 1563.

7) Lectura super I^a et II^a parte Codicis. Neapoli 1471, 1476, Venetiis 1471, 1476. Mantua 1476, Perusia 1477 körül stb.

8) Romae 1470, 1570—71, Nürnberg 1475, Venetiis 1508 stb.

9) Brentiusnak számos biblia magyarázó munkája ismeretes, mely mind 1566. előtt nyomatott.

10) Lucas Franciscus Concordantiae Bibliorum. Basel 1506, 1516, 1523, 1525, Strassburg 1526, 1530. Köln, 1529, Leyden 1529, 1535.

11) D. Ambrosii opera cum Epistolis Erasmi Rotterodami Bázel 1555

12) Bázel 1523. fol.

35. Leonis primi sermones. ¹⁾
36. Ireneus. ²⁾
37. Agricultura ecclesiae.
38. Biblia Lutetiae impressa. ³⁾
39. De scriptoribus ecclesiae.
40. Conciones Polonienses. ⁴⁾
41. Postilla Vicely. ⁵⁾
42. Albertus Pichio in duobus exemplaribus.
43. Joannes Cochleus. ⁶⁾
44. Joannes Eccius. ⁷⁾
45. Oeconomia bibliorum.
46. Panoplica evangelica.
47. Historia confessionis Augustanae.
48. De sectis et vitis omnium haereticorum.
49. Lindanus. ⁸⁾
50. Methodius. ⁹⁾
51. Malleus maleficiorum. ¹⁰⁾
52. Laurentius Surrius de sacrificio missae.
53. Ninuardus Felicianus. ¹¹⁾
54. Synodus Nicolai Olahi.
55. Judicium ferri et aquae. ¹²⁾
56. Petrus Illicinus. ¹³⁾
57. Constitutiones ecclesiae Strigoniensis.

1) Venetiis. 1482, 1505. fol.

2) S. Irenei opera. Bazel 1528. 1534, 1548.

3) Biblia sacra latinae Lutetiae 1545. 8°.

4) A lengyel predikációs könyveknek valamely kiadása 1586 előtt.

5) Párizs 1565, 8° Köln 1553. fol.

6) Több theologiai munkája ismeretes, mely mind 1586 előtt jelent meg.

7) Számos munkái közül melyik (?) nem tudható.

8) Damasius és Wilhelmus mind a kettő 1586. előtt élt és írt theologiai munkákat.

9) Methodii eppi Paterensis Fragmentum vaticinii, Viennae. 1547. 4°.

10) Norimbergae 1496 4°, Lugduni, 1510. 12°.

11) Több hittani munkája nyomtatott Velenczében. 1563, 1571-ben.

12) Kolozsvár. 1550. 4°.

13) Nehány jogbölesészeti munkája, egy paraeneticon-ja »ad transsilvanos qui a catholica fide ad Sabellium degenerarunt«, megj. 1581-ben. 4°, és több alkalmi költeménye ismeretes.

58. Virgilius martyr. ¹⁾
59. Theophilactus in epistolam Pauli. ²⁾
60. Basilius. ³⁾
61. Aurely Augustini. ⁴⁾
62. Thesaurus antiquitatum.
63. Tabiena reformata.
64. Decretales. ⁵⁾
65. Joannes Ferus. ⁶⁾
66. Paulus de Palarno. ⁷⁾
67. Joannes Soarez. ⁸⁾
68. Defensio Tridentinae fidei.
69. Dubitantius.
70. Malleus haeticorum. ⁹⁾
71. Topiarius in duobus voluminibus. ¹⁰⁾
72. Sermonum S. Vicency libr. 3. ¹¹⁾
73. Ransanus. ¹²⁾
74. Jobby historiae.
75. Joannes Ferus in Exodum, in duobus exemplaribus.

1) Opus contra Eutychem Tubingae 1528. Viennae 1528.

2) Köln, 1532. 8°.

3) Számos theologia műve maradt fen, melyek legnagyobb része 1586 előtt nyomtatott.

4) Sz.-Ágostonnak több hittani munkája még a XV. század végén legnagyobb részt Velenczében nyomtatott.

5) Decretales Georgii Pape IX. Lovanii 1480, Párizs 1504, 1505, 1516, 1518, 1531. Lugduni 1506, 1510, Bazel 1511, Decretales Bonifacii VIII. Lovanii 1480, S. I 1483, Venitiis 1491, 1499, Lugduni 1503, 1507, 1508. 1511, 1517, 1519, Párizs 1509. Bazel 1511.

6) Postillae sine conciones latinitate donati per M Joannem Guntherum. Coloniae 1558.

7) Enarrationes in evang S. Mathaei. Lugduni 1581. 8°.

8) Jo. Suarez: Commentaria in evang Mathaei et Lucae. Homiliae in Evang Marci.

9) Thomas de Aquino: Summa contra gentiles s. Malleus haeticorum. Coloniae 1501, 1508, 1509.

10) In Evangelia et epistolas dominicales Parisiis 1578. 8° Conciones in dominicas et festa. Antverpiae 1569. 8°.

11) Argentorati 1503.

12) Epit rer. hung. Tyrnaviae 1579, 8°.

76. Sermones Bonaventurae. ¹⁾
77. Roiardus. ²⁾
78. Tomus secundus Hoffmeisteri. ³⁾
79. Homiliae Johannis Eccey. ⁴⁾
80. Eiusdem tomns 4-tus.
81. Postilla Antony Broiczdhy. ⁵⁾
82. Eiusdem pars prima.
83. Opera D. Clementis. ⁶⁾
84. Primasius Utisensis. ⁷⁾
85. Haimo super Apocalipsim. ⁸⁾
86. Joannes Ferus in Evangelium Joannis. ⁹⁾
87. Caelius Pannonius in Apocalipsim. ¹⁰⁾
88. Theologia Martini Lutheri.
89. Summa doctrinae christianae.
90. Petrus Franciscus Znio (?)
91. Confessio Augustana.
92. Laurentius Avilla in Evangelium et Epistolam.
93. Martinus Cromerus ¹¹⁾ de coelibatu sacerdotum.
94. Stanislaus Orodhovius (?)
95. Franciscus Cordubensis.
96. Dubitantius.
97. Sumula Caietani.
98. Libellus de rebus gestis patrum societatis Jesu in oriente.
99. Dionisy areopagitae opera. ¹²⁾

1) Reutlingae 1485. Hagenau 1496, Basileae 1502.

2) Homiliae in ewangelia, Antverpiae 1544, Homiliae in ewangelia et et epistolas. Lugduni 1573.

3) In acta apostolorum, Coloniae 1577. fol.

4) Homiliae Joannis Eckii super Evangelia de tempore contra Luther, S. I. 1534.

5) Talán Ant. Broick?

6) Coloniae 1569. fol

7) Theologiai író ; munkái 1537—1544-ben jelentek meg :

8) Haymo Commentarius in Apocalypsim Joannis. Coloniae 1529, 1531 Parisiis 1535.

9) Mogunt 1559. fol.

10) Collectanea in Apoc. Venetiis 1547. 8°.

11) Martinus Cromerus. Orechovius S. de conjugio et coelibatu sacerdotum comm. ad St. Orechovium. Coloniae 1564.

12) Paris 1515 ; u. o. (Lutetiae) 1565. fol. Colon. 1557. 8°.

100. Novum testamentum graece.
101. Missa evangelica.
102. Cathalogus haereticorum. ¹⁾
103. Similitudines ex biblyis.
104. Marsilius Ficinus. ²⁾
105. Plutarchus. ³⁾
106. Aulus Gellius. ⁴⁾
107. Petri Bembi historiae.
108. Pauli Jouÿ libr. 5. ⁵⁾
109. De rebus oceanicis et novo orbe Daniel Agoes.
110. Surÿ Comentarÿ.
111. Joachimus Vestalus. ⁶⁾
112. Apologia confessionis de coena Domini.
113. Commonefactio Georgy Maioris. ⁷⁾

¹⁾ Bernardus de Lutzenburgo: Catalogus Haereticorum Köln é. n., Erfurt 1522, Párizs 1524 stb.

²⁾ Marsilius Ficinus: De religione christiana. Argentorati 1507. Parisiis 1510. — De vita Libr. VIII. Basileae 1529, 1532. — De triplici vita Libri II. De voluptate; de sole et lumine. Venetiis 1516. — De tripl. vita sc. sana etc. Regim. sanit. Saleniit. Argentor. 1511. Basil 1529. Epistolae veritatis; de institutione principis etc. Basil 1519. Epistolae, Argentorati 1497. — De sole opusculum. Lipsiae 1502. Argentorati 1508. — De sole et lumine Lib. II. cum apolog. Venetiis 1503. — De epidemiae morbo ex ital. vers. Augs. Vind. 1518. — Epidemiarum Antidotus. Basil 1529. Il consilio contra la pestilentia. Florentiae 1522. -- De cura valetudinis eorum, qui incumbunt studiis. Cracov. 1536.

³⁾ Plutarchus Pararella h. e. Vitae illustr. virorum (graece) Florentiae 1517. Venetiis 1519; Basileae 1533.

Opuscula moralia (graece) Venetiis, 1519. Opuscula omnia; Parisiis 1514, 1421. Basil 1530.

De puerorum institutione (graece) Col. 1519. Paris 1529.

De discrimine adulatoris et amici. Basil 1516, 1519, 1520, Lovanii, S. a. s a többi igen sok munkája közöl, nem tudható, melyik?

⁴⁾ Aulus Gellius Noctium Attic libr. Paris 1508, 1517, 1511, 1515, 1519, 1532, 1526, 1530. Florentiae 1513. Argent 1514, 1517, 1521. Venetiis 1472, 1477. 1515. Colon. 1526. 1533 Bononiae 1513, 1512. Lugduni 1512 1534. Romae 1472. Brixiae 1485.

⁵⁾ Történet- és földrajzíró.

⁶⁾ Talán: Westphalus, kinek több hittani munkája ismeretes.

⁷⁾ Georgius Maior: Commonefactio historica de statu eius temporis. quod evangelii lucem praecessit etc. Witebergae, 1567. Számos hittani munkát írt

114. Historia Philippi de actis Lutheri.
115. Lucius Apuleius. ¹⁾
116. Epistola D. Pauli.
117. Annotationes Philippi ²⁾ Melanctonis in Mattheum.
118. Georgius Maior in epistolas Pauli.
119. Idem in epistolas ad Galathas.
120. Lossius in epistolas. ³⁾
121. Idem in evangelia.
122. Orationes variae in pergameno ⁴⁾
123. Annotationes Philippi in Evangelia. ⁵⁾
124. Petrus Palladius in Evangelium. ⁶⁾
125. Calendarium historicum Pauli Eberi. ⁷⁾
126. Annotationes Philippi ⁸⁾ in epistolas Pauli.
127. Eiusdem in epistolas Pauli ad Romanos. ⁹⁾
128. Paulus Eberus de verbo Dei.
129. Corpus doctrinae Lutherianae.
130. Psalterium hungaricum.
131. Testamentum hungaricum. ¹⁰⁾
132. Cantiones hungaricae.
133. Biblionadhi (?) quarta pars.
134. Daniel Grassenis.
135. Historiae Gilberti Gererbrardi.
136. De verae et falsae ecclesiae discrimine.
137. Commentaria in Ephemerides.

1) Apuleji (Luc.) metamorphoseos liber ac nonnulla alia opuscula. Romae, 1469. Opera: Vincentiae 1488. Ven. 1521. Juntae 1522. Basil 1560 Commentarii; Bonon 1560.

2) Annotationes in Evangel Matthaei. Argentorati 1523. Hagenoae 1523, 1526, 1531. S. I. 1523.

3) Theologus és classicophilologus.

4) Alkalmasint hártycodex.

5) Valószínűleg Melanchthon Fülöpről van szó, kinek »Annotationes in Evang.« című munkája Lipcsében, 1552-ben jelent meg 8°.

6) Egy evangeliumokról írt munkája megjelent Wittenbergában, 1562-ben. 8°.

7) Wittenberg 1559, 8°, 1572, 1579, 40.

8) T. i. Melanchthonis.

9) Ennek német kiadását találom Augsburgban. 1523. 4°.

10) L. Szabó Károly: Régi Magyar Könyvt., a megfelelő rendszó alatt.

138. *Andreae Perladhy.* ¹⁾
139. *Polidorus de juvenioribus.*
140. *Excidium Hierosolimitanum.*
141. *De pestilentia libr. 3.*
142. *Constitutiones synodi Jauriensis.* ²⁾
143. *Almanach novum Petri Pitaci.* ³⁾
144. *Sententiae hebraeicae.*
145. *Decreta Concilii Mediolanensis.*
146. *Othomanorum familia.*
147. *Piggÿ Apologia.* ⁴⁾
148. *In obitum Maximiliani.*
149. *De expresso verbo Dei.*
150. *Antiluterius.*
151. *Loca praecipua fidei christianae.*
152. *Bonaventura de vita Christi.* ⁵⁾
153. *Lombardica historia.*
154. *Breviarium romanum.*
155. *Origenes Adamantius.* ⁶⁾
156. *Tertullianus* ⁷⁾
157. *Cyprianus.* ⁸⁾
158. *Theophilactus in acta apostolorum.*
159. *Cassianus de institutis coenobiorum.* ⁹⁾

1) Andreas Perlachius *lesz. Usus Almanach, Seu Ephemeridum.* Viennae 1518. Eph. pro anno Dom. 1529. Viennae S. a. Eph. pro anno 1531

2) Hihetőleg kézirat, mely az 1428-i győri zsinat constitúcióit tartalmazta. E zsinatra Schier nyomán hivatkozik Szvorényi, de constitúcióit, melyek állítólag a bécsi es. könyvtár egy kéziratában foglaltatnak, nem ismeri. Gróf Batthyány Ignác a bécsi es. könyvtár egy kéziratából közli Pruck Jánosnak a zsinaton tartott beszédét, de a constitúciókat ő sem említi. Kérdés meg vannak-e még valahol?

3) Tubingae 1544, 60.

4) Albertus Pighius *Apologia adv novam Marci Benevent. astrolog.* Paris 1522.

5) Parisiis 1517.

6) *Opera.* Basileae 1577. Lutetiae Parisiorum 1512, Basil 1545.

7) *Tertullianus Apologeticus adversus gentes.* Ven. 1515. *Opera.* Basil. 1521.

8) *Cyprianus Caecilii Operum volumen varios complectens tractatus et sermones.* Coloniae 1522, Basel 1521.

9) *De institutis coenobiorum, de origine, causis, et remediis vitiorum.* Basil. 1485. fol. Lugduni 1516.

160. Joannes Brentius.
161. Homelius.
162. Bedae opera duo. ¹⁾
163. Tripartitum.
164. Rupert. opera. ²⁾
165. Theodoretus ³⁾
166. Franciscus Fortrius.
167. Joannes Ferus.
168. Ambrosius Caterinus. ⁴⁾
169. Ambrosius Ansbertus. ⁵⁾
170. Joannes Faber. ⁶⁾
171. Joannes Huss. ⁷⁾
172. Brenty opera in aliquot libros bibliorum.
173. Decretum manuscriptum.
174. Hugo Cardinalis. ⁸⁾
175. Repertorium abbatis et sua opera.
176. Opera Baldi. ⁹⁾
177. Resolutiones Lutheri. ¹⁰⁾
178. Bohemici libri duo.

¹⁾ Opera. Parisiis 1521, 1533.

²⁾ Valószínűleg Rupertus Abbas Tuiciensis theologiai munkái.

³⁾ Th. Cyrensis és Th. episc. Rerum ecclesiast. Libr. V. Bázél 1536.

⁴⁾ Ambr. Catharinus. Apologia pro veritate cath. fidei contra Luther. Florent. 1520, Viennae 1521.

⁵⁾ In Apocalypsim. Colon. 1536 fol.

⁶⁾ Számos munkája ismeretes, mely 1586 előtt jelent meg; ezek közt egyik: Sermones consolatorii super turcarum obsidione Urbis Viennensis. Viennae 1532.

⁷⁾ Operum Volumina III. S. I. et a., Processus consistorialis Martyry Joh. Huss. S. I. et a. — Liber egregius de Unitate Eccl. S. I. 1520. — Tres Epistolae e carcere constantiensi ad Boemos scriptae. Wittenb. 1536.

⁸⁾ Több munkája incunabulum.

⁹⁾ Baldus: Mare magnum frat. Serv. Virg. Mar. Venetiis 1503. — Lectura super secunda parte F. V. (1475. Veronae.) — Lectura super usibus feudorum. Parmae 1474. — Baldus de Ubaldi: Lectura super quattuor Libros Institutionum Iustiniani. Col. 1477.

¹⁰⁾ Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute. Lipsiae, 1518, 1519. Wittenbergae 1518.

179. Joannes Pannonius. ¹⁾
180. Ludovicus Helianus. ²⁾
181. Pomerium.
182. Gemma animae.
183. Pomerium sermonum. ³⁾
184. Psalmodia.
185. Johannes Bugenhagenius ⁴⁾
186. Sermones Joannis Fabri.
187. Caietani opera.
188. Appianus Alexandrinus. ⁵⁾
189. Petrus de Ferarys.
190. Psalmi Davidis.
191. Sermones.
192. Antonius Florentinus.
193. Cathalogus sanctorum.
194. Summa angelica.
195. Revelationes S. Brigidae.
196. Claudatorium ecclesiasticum.
197. Wilhelmus Durandus. ⁶⁾
198. Portus Sanitatis.
199. Herbarium.
200. Ordinarium Strigoniense. ⁷⁾
201. Franciscus Bonhomius.

1) Jani Pannonii Eppi Qui. Eccl. Poetae et Oratoris clarissimi: Pannegryicus: in laudem Baptistae Guarini Veronensis Praeceptoris sui conditus. Viennae 1512.

— Epigrammata antea non impressa. Cracov 1518.

— Elegiarum aureum Opusculum. Viennae 1514.

— Opera poetica. Bononiae 1522. stb

2) Oratio in Venetas invectiva in conventu germanorum principum apud Augustam 1510.

3) Pomerium Sermonum; több ily című kiadvány van a XV—XVII. századból.

4) Számos hittani munkája jelent meg különböző helyeken. 1524—1550.

5) Historicus.

6) Rationale divinatorum officiorum Venetiis 1435. Speculum juris canonici, Bononiae, 1474.

7) Alkalmasint: Ordinarium secundum ritum et consuetudinem a. Strigoniensis Ecclesie. a. 1505.

202. Sacerdotale.
 203. Manuale parochiale.
 204. Agenda.
 205. Obsequiale.
 206. Aulus Gellius.
 207. Polidorus Vergilius. ¹⁾
 208. Alciati commentaria super codice. ²⁾
 209. Eiusdem praesumptionum tractatus. ³⁾
 210. Item: Commentaria in rubricam juris canonici. ⁴⁾
 211. Elenchus quidam dictionum.
 212. Andreae Alciati in rubricam juris canonici commentaria. ⁵⁾
 213. Institutiones iuris.
 214. Conciliationes consiliorum.
 215. Concordantiae diversarum materiarum juris.
 216. Stanislaus Agereo (?) pro ecclesia Christi.
 217. Explanations proverbiorum.
 218. Assertiones quorundam ecclesiae dogmatum.
 219. Tractatus de vera Christi ecclesia.
 220. Georgy Ederi Catholicismus. ⁶⁾
 221. Theologia communis.
 222. Franciscus Bonhomius.
 223. Modus confitendi.
 224. Caspar Comparenus.
 225. Praeces ecclesiae.
 226. De re metallica libellus.
 227. De aeterno Dei filio.
 228. Theologia Lutheri.
 229. Ordinarium officij divini.

1) Irt angol történetet: Anglicae Historiae libri XXVII. Basileae 1570. fol., találmányok könyvét: De rerum inventoribus, melynek számos kiadása ismeretes, s megemlítjük még egy munkáját: Proverbiorum liber, mely Nürnbergben 1511-ben jelent meg.

2) Alciati Andreae Commentarius codicis Justiniani, Lugduni 1537.
 3) De regula praesumptionum, u. o. 1538.

4) U. o. 1538., mind 8°.

5) Tehát két példányban vagy két kiadásban volt meg.

6) Catechismus catholicus, Coloniae 1569. 8°.

239. Joannes Hofmeister in Ewangelia.
 240. Algerius. ¹⁾
 241. Enchiridion controversiarum.
 242. Tractatus de indulgentijs.
 243. Precationes catechisticae.
 244. Cathecismus secundum concilium Tridentinum.
 245. Summa Armilla nuncupata
 246. Enchiridion dispensarium.
 247. Dispensarium farmacorum.
 248. Summa consiliorum.
 249. Scopus Biblicus.
 250. Institutiones juris.
 251. Flores doctorum.
 252. Justini historiae.
 253. Opus Adami Saswoldi. ²⁾
 254. Joannes Rutenius.
 255. Beza.
 256. Plinius.
 257. Chiliades adagiorum Erasmi ³⁾, Roterodamo.
 258. Eiusdem Paraphrasis. ⁴⁾
 259. Eiusdem commentaria in novum testamentum. ⁵⁾
 230. Confessio Augustana.
 231. Pericopiae Evangeliorum.
 232. Postilla Nicolai Henningy.
 233. Postilla Pauli ab Eden.
 234. Dispositiones in partes rhetoricae.
 235. Simonis Pauli enarrationes in Evangelia. ⁶⁾
 236. Dr. Wigandus in Evangelia.
 237. Eiusdem postillae pars prima.
 238. Confessio Waldensium.
 260. Conradus Valianius.

1) De sacramento eucharistiae, Praegae, 1584. 8°

2) Helyesen : Sasboldi, Opus Homiliarum, Lovanii 1570. 12°.

3) Coloniae 1540. Venetiis 1520.

4) Paraphrasis in omnes epistolas D. Paul. Basileae, 1521. 8°.

5) Basileae 1544. Coronae 1557.

6) Magdeburg, 1569. 8°.

261. Rupertus Holkot super libro sapientiae. ¹⁾
 262. Operum Lutheri tomus 2 duv. ?
 263. Missale antiquum Strigoniense. ²⁾
 264. Liber sermonum.
 265. Aliud missale.
 266. Erasmi operum in novum testamentum tomus. ³⁾
 267. Missale Olomucense. ⁴⁾
 263. Summa Angelica. ⁵⁾
 269. Summa Baptistiana.
 270. Summa Antavini.
 271. Opera Litae (?) in voluminibus 10.

272. Item: Decretorum regni Hungariae constitutionum publicarum noviter impressarum exempla nondum ligata, circiter: 400. ⁶⁾

Ego Ladislaus Telegdinus archidiaconus Sasvariensis et canonicus Strigoniensis mpr.

Ego Johannes Kuthassi prepositus S. Thomae et canonicus ecclesiae Strigoniensis mpr.

Val. Ernleutner mpr.

F. Waraliensis mpr.

Benedictus Deseo, publicus sacra autoritate apostolica et sedis spiritualis ecclesiae Strigoniensis notarius mpr.

1) Super sapientiam Salamonis, sine loco 1483., Postilla super sapientiam Salamonis, Basileae 1489 és 1506. fol.

2) Hihetőleg kézirat.

3) Tiguri 1575.

4) 15. századi nyomtatás év és hely nélkül. Lásd Knauz: A magyar egyház régi mise és zsolozsma könyvei.

5) L. főntebb is egyszer.

6) Tudvalevőleg Telegdi Miklós és Mosóczi Zachariás nyitrai püspök együtt adták ki. 1584-ben saját költségükön a Corpus Juris-t, mely a Telegdi saját nagy-szombati házában nyomtatott; így érthető, hogy a kiadványnak még 400 füzetlen példánya maradt az elhalt püspök könyvtárában, melynek ezek szerint szintén Nagy-Szombatban kellett lenni.

A MAGYARORSZÁGI SZ. FERENCZRENDIEK LATIN
LEVELEZŐJE 1532—1535-ből,
A BUDAPESTI FERENCZIEK KÖNYVTÁRÁBAN.

Közli: Csontos János.

Több évi nyomozásaim azon tapasztalásra vezettek, hogy a magyarországi szerzetesrendek, káptalanok, püspökségek és egyes egyházak könyvtárai a hazai középkori bibliographia szempontjából még csak igen kis részben vannak kiaknázva, s hogy az itt nagyobbára ismeretlenül lappangó régi kéziratok és ősnymtatványok között a buvár sok ismeretlen adalékot hozhat napfényre hazánk középkori irodalomtörténetéhez.

Hivatkozom csak a pozsonyi, szentantali és csiksomlyói ferenczrendiek könyvtáaira, melyeknek átkutatása irodalomtörténetünknek egy ismeretlen XV. századi szövegjavítót (emendator) több ugyane századi könyvmásolót, egy corvin-incunabulumot és egy XVI. századi magyar ritkaságot gyümölcsözött, s azt hiszem, nem tévedek, midőn állítom, hogy a fönntemlített könyvtárakban rendszeresen folytatott kutatások még ezeknél is nagyobb eredményeket fognak felmutatni.

E szempontok vezéreltek a mult hetekben a budapesti sz. ferenczrendiek könyvtárába, hol a magyarországi könyvmásolók és betűfestők történetéhez kerestem adatokat.

Főtisztelendő Piry Czirjék úr, a rend több ízben volt tartományfőnöke, s jelenleg a zárda könyvtárnoka, kinek nevét boldogemlékű Toldynk irodalomtörténetünkben a Piry-hártya által örököltette meg, nagy előzékenységgel fogadott s készséggel mutatta meg a felügyelete alatti könyvtárt, mely a zárda második emeletén egy nagyobb és egy kisebb szobában egészen új szekrényekben van elhelyezve s mintegy 3000 kötetből áll. Vára-

kozásom ellenére nagyobbára újabbkori munkák, a theologia, hitszónoklat, magyar történet és irodalom köréből. Van köztük néhány XVII. századi magyar nyomtatvány s a hazai nevezetesebb történeti kútfőkből egy-két munka. Ősnyomtatvány azonban nincs a könyvtárban egyetlen egy sem. Sőt a XVI. század első tizedeiből is csak egyetlen egy munkát találtam, a magyarországi pálosok 1514-ki Missaléját,¹⁾ mely Velenczében Lichtenstein Péter műhelyében, Heckel István budai könyvárus megrendelésére nyomtatott, s arról nevezetes, hogy benne a 306. levélen a »Benedictio infirmancium oculorum« fejezetben, rubrummal nyomtatott latin szövegben »et da ei de semine« latin szók után, ezen három magyar szó, hasonlóan vörös nyomtatásban fordul elő: »**Bodog azzon theye.**«²⁾ De e missale is, mint értesültem, a pozsonyi ferenczrendiek könyvtárából került ide; más régi nyomtatványt pedig rajta kívül a gyűjteményben nem találtam. E hiány onnan magyarázható, hogy a budapesti ferenczrendiek középkori könyvtára a zárdával együtt többször elpusztult s régi könyveiből nem maradt fön jelen gyűjteményében³⁾ egyetlen egy sem.

Kérdeztem az érdemes könyvtárnok urat, nincsenek-e a gyűjteményben régi kéziratok, például missalék, breviariumok, melyeket talán magyarországi ferenczrendiek másoltak, de erre is tagadó felelet nyertem. Várakozásom ellenére meggyőződtem tehát, hogy ezen könyvtár specialis tanulmányaimhoz semmi adalékot nem nyújt.

Mindazonáltal kutatásomat még sem mondhatom egészen eredménytelennek.

Mielőtt ugyanis a könyvtárból távoztam volna, érdemes kalauzom szivessége egy latin kézíratra figyelmeztetett, mely levelezéseket tartalmaz, s a szentantali zárdá könyvtárából került

¹⁾ E missale kiadásból Knauz Nándor 5 példányt ismer, köztük a miénket is, mely úgy látszik a Horvát István kézírataiban említett pozsonyi példánnyal azonos. (Knauz N. A magyar egyház régi mise és zsolozsma könyvei, 54 l.

²⁾ Ez elnevezés Diószegi szerint a »Carduus marianus« nak felel meg. Az egész benedicto így hangzik: »Lege super infirmum et da ei de semine b. a. th. novem grana.«

³⁾ Ez valószínűleg 1715-ben keletkezett. Ekkor építették fel újból a pesti ferenczrendi zárdát

ide. Mohó kíváncsisággal vettem a hárttyába kötött könyvet kezembe, s midőn leveleit forgatni kezdtem meggyőződtem, hogy az a XVI. század első felében, és pedig 1535 táján iratott s nem egyéb mint a magyarországi sz.-ferenczrendiek formuláréja, mely az 1532—35-ki időközből hivatalos levelezéseket és levelezési mintákat foglal magában.

E formulárét, mely a magyarországi ferenczrendiek középkori cancelláriai praxisát a maga teljes valódiságában tünteti fel, kiváncsi a magyar tudományos közönségnek ez alkalommal bemutatni. Mivel azonban e terjedelmes kézirat nem pusztán styláris formulákból, hanem legnagyobb részében valóságos levelekből áll, melyek első sorban ugyan a magyarországi ferenczrendiek azon időbeli történetére vonatkoznak, de második sorban hazánk történeti és műveltségtörténeti viszonyaihoz nyujtanak nagyérdekű adalékokat, czélszerűnek találtam annak ismertetését két részre felosztani és pedig úgy, hogy jelen közleményben adom a formuláre bibliographiai leírását, a jövőben pedig tartalmi méltatását.

* * *

Ismeretes a tudományos irodalomban a középkori levelezők (formularia) történeti, jogtörténeti és műveltségtörténeti fontossága. Régi szokás levén a hivatalos levelezéseket és köziratokat bizonyos meghatározott szabályok szerint ünnepélyes formákban kiállítani, e formulákat a középkorban egyesek külön munkába összegyűjtötték, mely munka aztán az illető cancellária hivatalos formuláréját képezte. A legrégibb formuláré-gyűjtemények melyek a középkorból ránk maradtak: Cassiodorusnak Libri Variarum című munkája a VI-ik, s Markulf szerzetes formulái a VII-ik századból. E kérdésnek a külföldön tekintélyes irodalma van, elsőrendű történettudósok foglalkoztak vele, s főleg Palacky, ¹⁾ Rockinger, ²⁾ Wattenbach ³⁾ és Sickel ⁴⁾

¹⁾ Ueber Formelbücher überhaupt und die böhmischen insbesondere. — Abhandlungen der kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Prag. 1843 II. köt. 219. és 1848 V. k. 1. l.

²⁾ Ueber Briefsteller und Formelbücher des 11. bis 14. Jahrhunderts München 1861, 1863. — Quellen zur bayerischen u. deutschen Gesch. IX. k.

³⁾ Ueber Briefsteller des Mittelalters. Archiv für Kunde österreichischer Geschichtsquellen XIV. k. 29—94 l.

⁴⁾ Die Urkundenlehre der Karolinger. Bécs 1867. I. 109—184. l.

annyira kimerítették azt, hogy Voigt¹⁾ már 1863-ban méltán mondhatta: »hogy igen nehéz e kérdésről valami újat mondani.

A hazai irodalomban Kovachich Márton György foglalkozott e kérdéssel tüzetesen. Nagy fáradsággal összegyűjté különböző korból a magyarországi cancelláriai praxisra vonatkozó formulárékat s ezeket »*Formulae Solennes Styli in cancellaria curiaque regum foris minoribus ac locis credibilibus avtheticisque Regni Hungariae olim vsitati*« című munkájában Pesten, 1799-ben tette közzé.

Ez volt a hazai irodalom ezen ágában az első úttörő és alapvető munka. Nem szenved kétséget, hogy az azóta napfényre került újabb adatok tartalmát jelentékenyen bővíteni fogják, de el kell ismernünk, hogy megjelenésekor a tudomány színvonalán állott, s még ma is az egyedüli nagyobb szobású munka a mit e nemben birunk.

E munkában a XIV. századtól kezdve egész 1776-ig 23 formulárét találunk felsorolva. Ezek közül Kovachich 3at teljes szöveg szerint közöl, 12öt a formulák rubricái szerint ismertet, 8at pedig csak egyszerűen felemlít mint olyat, melynek létezéséről van tudomása.

Ezek között a legrégibb²⁾ a XIV. századból származik, s a Nagy Lajos uralkodása alatt dívott közjegyzői formulárékat ál-

¹⁾ Das Urkundliche Formelbuch des königl. Notars Heinrichs Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen Archiv für Kunde österr. Geschichtsquellen. 1863. XXIX. köt. 1. 1.

²⁾ Nem szenved kétséget, hogy őseink midőn a keresztyén civilizációt elfogadták, egyéb intézményekkel együtt a cancelláriai praxist is a külföldről vették át. Mily formák befolyása alatt történt ez, vajon a német, olasz, francia vagy a cseh cancelláriai praxis volt nálunk kezdetben mérvadó és mennyiben alkalmazkodott ez későbbben a nemzet geniusához, ennek felderítését a jövőndő buvárlatoktól várjuk. Annyt mindenesetre okleveleink világos szövegéből következtethetünk, hogy már az árpádházi királyok idejében az ország egyházi, politikai, jogi és törvénykezési viszonyainak megfelelő cancelláriai praxissal kellett bírunk, ha nem is maradtak ránk ez időkből hivatalos formulárek. Régi királyi könyveinkkel (*Libri Regii*) együtt a cancelláriai hivatalos levelezők is elvesztek, s Nagy Lajos »*Ars notarialis*«-án kívül régiebb magyarországi levelezőt még ma sem ismerünk. Még a XV. században is, sőt a XVI.-dikban egészen a mohácsi vészig fölötté ritkák a magyarországi levelezők. Nekem

litja élénk. Czíme: »Ars notarialis formularia seu sub Ludovico I. Rege Hungariae conscripta. Szerzője ismeretlen. Eredetije a bécsi cs. udvari könyvtár DCI. jegyű XIV. századi latin codexében a 104—139 leveleken foglaltatik.¹⁾

Ezután a »Stylus Cancellariae Mathie I. Hungariae Regis« czimű formularé következik, mely ismeretlen szerzőnek hihetőleg 1464-ben szerkesztett compilációja. Targyalja a Mátyás király cancelláriájában használni szokott formulákat. Eredetije a pécsi püspöki könyvtár egy XV—XVI. századi codexében őriztetik.²⁾

Időrendben a harmadik Nyirkállay Tamás 1476-ból származó gyűjteménye, mely az előbbihez hasonlóan a Mátyás király cancelláriájában szokásban lévő formulákat állítja egybe. Ez valamennyi között a legterjedelmesebb, s mint autograph codex a

háromról van tudomásom, melyek a Kovachich gyűjteményében fölvéve nincsenek. Az egyik: »Collectio formularium in foro Judiciali regni Hungariae olim usitatorum sub Elisabetha et Sigismundo Hungariae Rege.« XVI. századi kézirat a bécsi cs. udvari könyvtárban; a másik: János pécsi püspök rövid formuláriuma 1464-ből; (kiadta Koller a pécsi könyvtár egy kéziratából V. k. 205—219 l.) a harmadik: Demetrii de Nyás Vicarii generalis Formularium Ecclesiae Strigoniensis 1520-ból az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban. (Említi Kovachich »Repertorium expeditionis litterariae« czimű jelenleg a múzeumi könyvtár tulajdonát képező kéziratában. Cod. Mss. lat. 139. fol. 226 l.) A külföldi nevezetesebb formulárok, melyekben magyarországi vonatkozású levelezések nagyobb számban jönnek elő a következők: Kunicunda cseh királyné formulárkönyve a XIII. századból. Kiadta Palacky »Abhandlungen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften.« 1843. II. I. Rudolf és I. Albrecht formulárkönyve a XIV. századból. Kiadta Palacky ugyanitt. Egy levelező I. Rudolf és I. Albrecht idejéből. Erlangeni XIV. sz. kézirat. Kiadta Dr. Stobbe az Archiv für österreichische Geschichtsquellen etc. XIV. köt. 305—378 l. Henricus Italicus kir. közjegyző oklevél formulája II. Ottokár és II. Wenzel idejéből. Kiadta Dr. Voigt János Archiv f. öst. Gesch. XXIX. köt. 1 l. — Liber Cancellariae Stanislai Ciolk. A lengyel királyi cancellária levelezője a hussita mozgalmak idejéből. Kiadta Dr. Caro I. az Archiv XLV. köt. 321—544 és LII. köt. 1—274 l.

¹⁾ Kovachich Formulae solennis styli I l.

²⁾ U. o. V. l.

pécsi püspöki könyvtárnak egyik kiváló dísze. Czíme: *Thomae de Nyirkálló Stylus cancellariae sub Mathia Corvino.*«¹⁾

Hasonlóképen a pécsi könyvtár azon codexében, mely a Mátyás korabeli 1464 i. stylust foglalja magában, találjuk a II. Ulászló király uralkodása alatt divott cancellariai formulákat ismeretlen szerzőtőlösszegyűjtve. E gyűjtemény tartalmát rubrikák szerint közli Kowachich a IV. helyen a következő czím alatt: »*Rubrica formularum styli Wladislai II. in Cod. Mss. Bibliothecae Quinque ecclesiensis comprehensi*»²⁾

Az ötödik formulare II. Ulászló és II. Lajos királyok cancellariai praxisát foglalja magában s szintén ismeretlen szerző munkája. Eredetijéről Kowachich nem emlékezik meg, s így sem iratási idejét sem leheljét nem ismerjük. Czíme: »*Formularium sub Wladislao II. et Lud. II. Regibus Hungarie potissimum conscriptum complectens formulas expeditionum cancellariae regiae insertis pluribus diplomatibus realibus.*«³⁾

A hatodik Báchy Ferencz II. Ulászló titkárának formulárja, melyet Istvánfi Miklós, Ruttkay András és mások folytattak, s mint autograph kézirat jelenleg az egri érseki könyvtárban van, hova Szirmay Antal gyűjteményéből került. Ennek tartalmáról azonban Kowachich semmi említést nem tesz.⁴⁾

E hat codexben birjuk Kowachich által összeállítva a magyarországi középkori formulare irodalmat; a többi 15 minta későbbi idők termékei s mint ilyenek jelen értekezésünk keretébe nem tartoznak.

A középkor és az újkor közé van ékelve a magyarországi sz.-ferenczrendiek 1532—1535-ből való latin levelezője, melyet Kowachich nem ismert, de mely egykorú kéziratban maradt ránk.

E kéziratot van szerencsém most részletesen bemutatni.

A kézirat a XVI. század első felében, körülbelül 1535 után három különböző, de egykorú, kéz által latin nyelven van

¹⁾ Kowachich *Formulae solennis styli VIII. l.*

²⁾ U. o. XXVIII. l.

³⁾ U. o. XXXI. l.

⁴⁾ U. o. CCV. l.

írva. Fehér hártya kötése valószínűleg a múlt századból származik. Magassága 15 szélessége 10 centimeter. Elején végén csonka s jelenleg 243 illetőleg 235 beírt papírelvéből áll. E kétféle számozás onnan ered, hogy a levelek, mikor a kéziratot utoljára kötötték, már régebben meg voltak számozva, s így kerültek a mostani borítékba ¹⁾ Mivel pedig a kézirat a régi számozás szerint jelenleg a 8. levéllel kezdődik s a 243-ikkal végződik, elejéről tehát 7 s végéről nem tudni hány levél hiányzik, leveleinek száma a régi számozás szerint 243 az új szerint pedig, ha a régi 8-ik levelet most elsőnek vesszük, 235-ből fog állani. Én ismertetésemben a régi számozáshoz ragaszkodom, s közleményem folyamában a levélszámoknál mindig arra fogok hivatkozni.

A kézirat írásbeli jelleme: *cursiv minuscula*, három különböző, bár egykorú kezekre valló, írással. A sorok száma laponként 27—32 között váltakozik. A szövegben egykorú javítások vagy jegyzetek nincsenek. A felírások nagyobbrészt miniummal írvák; a hol pedig fekete felírások vannak, a rubricator ezeket vörössel festette ki. Általában a vörös szín a codexben nagy szerepet játszik; *custos* vagy más féle egykorú jelzések azonban a leveleken sehol sem láthatók. A quaterniókat tehát meg nem állapíthatjuk. Magyar nyelvemléket sem találtam a szövegben.

A kézirat különben jó karban van. A hiányzó részeket le számítva majdnem teljes épségében van meg. A meglevő ép levelek között mindössze csak négy levél csonka; a többi levelek vízfoltosak ugyan, de a szövegnek sehol semmi baja. Könyvkötői rendelleneségekkel azonban e kéziratban is találkozunk. Több helyütt egyes levelek részint fel vannak cserélve, részint hiányoznak, úgy hogy a szöveg némely helyeken hézagokat mutat. De e hézagok már megvoltak, mielőtt a kéziratot utoljára kötötték volna, mert a levelek régi számozása, a felcserélt vagy hiányzó levelekre való minden tekintet nélkül szakadatlanul foly. Ily levél sőt egész quaternio felcserélések a középkori kéziratokban épen nem ritkák.

¹⁾ Erről tanúskodnak a számjegyek régi vonásai s a vágás által a lapszéleken okozott betű- és számcsontok.

A kézirat provenienciájáról csak annyit tudunk, hogy a szentantali ferenczrendiek könyvtárából került a budapesti ferencziek gyűjteményébe.

Van ugyan a borítékán egy signatura, mely kis fehér papír szeleten 360. számmal van jelölve, de hogy melyik könyvtaré legyen az? azt meghatározni nem tudjuk. Annyi azonban kétségtelen, hogy a kézirat a magyarországi sz.-ferenczrendiek használatára készült.

Mi lehetett egykorú címe, nem ismerjük. Az első és utolsó levelek, melyeken a könyv címe szokott kitéve lenni, a kéziratból hiányzanak. A boríték hátára egy mult századi kéz azt írta ugyan: »Epistolae scriptae a vetusta manu cujusdam«, de ezt, mint önkényest, valódi címnek el nem fogadhatjuk. Hasonló indokból nem fogadjuk el azon címet sem, melyet egy másik mult századi kéz a szöveget megelőző második tiszta levélen e három szóban foglalt össze: »Liber Epistolarum Scriptarum.« Hanem a kézirat tartalmát tekintve azt tartom, hogy az a magyarországi ferenczrendiek hivatalos formulájára, vagyis levelezője, mely azon leveleket tartalmazza, melyeket a rend a hazai egyházi és világi hatóságokkal, és egymással való hivatalos érintkezésekben 1532—1535-ben váltott. És pedig alakja után ítélve kézi levelező, (manuale) mely régibb és egykorú formulákból és levelekből valószínűleg oly célra készült, hogy azt könnyű szerrel lehessen zsebben hordani, s adandó alkalommal használni. Szerzőjét nem ismerjük. Tekintve azonban, hogy a kéziratban három különböző írás létezik, azt hiszem, hogy három egykorú egyén compilálta, kik minden valószínűség szerint magyarországi ferenczrendiek voltak.

Valószínűleg ők voltak a codex másolói is.

A formularé szövege két tiszta makulatur levél után a 8-ik levéllel kezdődik. Elejéről tehát 7 beirt levél hiányzik; de ezek már akkor sem voltak meg mikor a codexet utoljára kötötték. Most a »valet diu suam negare egestatem« szók képezik a szöveg kezdő sorát, mely a pesti convent egy XVI. századi évnélküli levelének folytatása. Ezután a kézirat 243 levelén keresztül következnek a különböző levelek és levélminták 1520—1535-ig, és a 243^b levélen: »bene valetate in domino iehsu christo« szavakkal megszakadnak, a hol a codex végződik. A 23. és 24. levél között,

továbbá a 85. és 86, 90. és 91, 97. és 98, 100. és 101, 102. és 103, 104 és 105, 106. és 107. 114. és 115, 134. és 135, 173. és 174. levelek között hézagok vannak, a mennyiben a könyvkötő a leveleket, vagy elcserélte, vagy tévesen kötötte egymás mellé, miáltal a szöveg tartalma szenvedett.

A 103. levél félig a 186., 187. és 196. levelek kis részben csonkák. A kiányzó részeket tiszta papirlevél pótolja.

A t. olvasó tájékoztatására alább egész terjedelmében adom a kéziratban foglalt levelek és formulák rubrikáit azon sorrendben, a mint egymásután következnek.

Most még a levelek és formulák természetéről kívánok né, melyeket elmondani.

Az kétségtelen, hogy a kézirat a magyarországi ferenczrendi előljáróknak 1532—1535 között folytatott levelezéseit foglalja egybe. Az előljárókhoz tartoztak ez időben: a minister provincialis generalis, minister provincialis Hungariae, vicarius provinciae, custos custodum, custos custodiae, vicecustos, visitorator a gvardian és a vice gvardian. Ezek írták a leveleket, s ezek számára készült aleveléző.

A levelek könyörgő, üdvözlő, köszönő, vigasztaló, kérő, korholó, ajánló, meghívó, panaszló, fegyelmi, gazdasági és más természetűek, s a magyarországi ferencziek akkori szervezetét, a hazai társadalom majdnem minden rétegetével folytatott sűrű érintkezéseit, és fejlett cancelláriai praxisát a maga valóságában tüntetik fel. A szerzet levelezést folytatott a pápával, a királylyal. érsekekkel, püspökkel, nádorral, erdélyi vajdával, kamara gróffal, fő- és alispánokkal, káptalanokkal, lelkészekkel, más szerzetekkel, egymás között, a patronusokkal, confraterekkel, terciariusokkal és másokkal. Levelezései első sorban a ferenczrendiek történetére vonatkoznak, de az egyes levelekben elszórt egykorú adatok hazánk azon időbeli történetéhez és műveltségtörténetéhez oly becses anyagot szolgáltatnak, hogy azokat egy külön tanulmányban lesz szerencsém, más alkalommal bemutatni.

Magáról a levelezőről megjegyzem még, hogy az megfelelő azon kellékeknek, melyeket a tudomány a középkori formulárekra nézve megállapított.

A levelek nem szoros chronologiai rendben, nem is mindenhol tárgyak szerint, hanem majd a külső formák, majd pedig a compilerok önkénye szerint következnek. Igy például II.

Lajos király egy levele a pápához 1520-ból, mely a legrégebb keltezett levél a codexben, a 195^a-ik levélen egy 1534-ben kelt levél után következik, holott ezt már több 1535-ben kelt levél megelőzte. A levélírók és címzettek személynevei legnagyobb részben ki vannak hagyva s N. betűvel pótolva. Legtöbb helyen a keltezési hely és év is hiányzik. Ha a Palacki ¹⁾ által a középkori formulárokra nézve felállított theoriát a mi levelezőnkre alkalmazzuk, azt találjuk, hogy az általa csoportosított 4 osztály mindegyikéből találunk itt formulákat.

Ezek legnagyobb részben valóságos levelek, melyeknek összegyűjtésekor a compilerok majd a levélírók és címzettek személyneveit, majd pedig a keltezési helyneveket és éveket hagyták ki. Vannak azonban oly levelek is, melyek a valódi levél minden kellékét birják. Ismét vannak mások, melyek csupán száraz formulákat tartalmaznak, változatos bevezetésekkel (arenga) clausulákkal, suprascripciókkal és címzésekkel

Ha azt vizsgáljuk, hogy a magyarországi szent ferenczrendiek melyik tartományáé volt e levelező, azon minden kétséget kizáró eredményre jövünk, hogy a Salvatorianusoké. Ez elnevezés fordul elő a provincialisok czimei között, s ezt bizonyítják a formuláréban megnevezett akkori zárdák, melyek egytől egyik a Salvatorianusok birtokában voltak. ²⁾ Tudvalevőleg az Üdvözítőről nevezett ferencziek a bosna-argentinai provinciából keletkeztek, midőn 1444-ben mint külön magyarországi vicariatus ettől elváltak. 1517-ben X. Leo pápa alatt lett a vicariatusból provincia, mely 1523-ban az Üdvözítőről címzett nevezetet nyerte. E tartomány birta a XV—XVI. században a pesti zárdát is, mely most a Marianusoké.

Van-e az Üdvözítőről nevezett ferenczrendi tartomány — mint Kovachich is mondja — gazdag levéltárában vagy évkönyveiben valami nyoma annak, hogy e formulárét valamikor birta volna, avagy létezik-e a magyar és erdélyországi ferenczrendiek

¹⁾ Ueber Formelbücher überhaupt und die böhmischen insbesondere. Abhandlungen der böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Prag, 1845. II. Bd 219 l.

²⁾ Fridrich. Historia provinciae Hungariae ordinis minorum S. Francisci strictioris observantiae SS. Salvatoris. Cassoviae 1759 I. 26—30 l.

gyűjteményeiben általában ehez hasonló XVI. századi kézirat, arról felvilágosítást adni nem tudok. Mindenesetre kívánatos volna ez irányban a nyomozásokat megindítani.

Arról sincs tudomásom, hogy ezen formulárét, melyet a ferenczrendiek Marianus — tartománya irodalmunknak megőrizett, tudásaink közül felhasználta-e valaki? — Vándorlási történetét nem ismerjem; de alig hiszem, hogy boldogemlékü tudásaink közül Kaprinay, Hevenessi, Pray, Cornides, Kovachich, gróf Batthyányi Ignác vagy Jankovich ne bírtak voltak róla tudomással. A kéziratban szórványosan előforduló jelzések mutatják, hogy egyes leveleit valaki már régebben használta. Arról azonban nincs tudomásom, hogy irodalmunkban valaki tüzetesen ismertette volna.

A főtisztelendő könyvtárnok úr említette ugyan előttem, hogy a kéziratot egy alkalommal dr. Somogyi Károly esztergomi kanonok úrnak megmutatta, de hogy ismertette e ez valahol tüzetesen annak nyomára nem jöhöttem.

A kézirat mindenesetre érdekes mint formuláré, és érdekes mint leveles könyv, mert oly időből maradt ránk, melyből hasonló írásműveket a hazai irodalomban vajmi keveset ismerünk. Mindenesetre figyelemre méltó körülmény, hogy míg a magyarországi püspökségek, káptalanok, hiteles conventek és más, történeti szerepet játszó szerzeteseinktől alig maradt ránk a középkorból valami nevezetesebb ilyenmü emlék, addig a kolduló Ferenczrendi szerzet régi cancelláriai praxisát a maga teljes valóságában birjuk a budapesti ferencziek codexében megőrizve.

Megjegyzem még, hogy ezen kéziraton kívül még három XV—XVI. századi kézitról van tudomásom, melyek a magyarországi salvatorianusok provenienciájával birnak.

Ezek közül kettő a gr. Batthyányi-féle könyvtárban van Gyulafehérvárott. Czimök »Constitutiones Familiae hungariae fratrum Minorum de Hungaria« 1499—1505 8 r. 101 l. ¹⁾ továbbá: Quaedam annotationes ex cronica fratrum minorum in duobus Regnis videlicet Bosne et Hungariae habitantium; necnon Blasii de Zalca et continuatorum eius cronica fratrum minorum de observancia Bosne et Hungariae.« Ez utóbbit kiadta Toldi Analectáiban 213—315 l. A harmadik kéziratnak, »Constitutiones provincie hungarie fratrum scilicet minorum S. Francisci de Obser-

¹⁾ Valószínűleg Laskó Osvát munkája. Fridrich I. 14.

vancia« a czíme. Czíme a XVI. századan Sóváron s jelenleg a müncheni kir. könyvtár birtoka. (Cod. lat. Mon. 9071 saec. XVI.) E kéziratból adott ki 1879-ben Keinz Frigyes »Zwei alte Ungarische Texte aus einer Handschrift der k. Bayer. Hof- und Staatsbibliothek« czím alatt két magyar nyelvemléket s értekezésében a latin kéziratot részletesen ismertette.

Fölötte kívánatos volna, hogy ezen négy kézirat, mely a magyarországi ferenczesek történetéhez nagybecsű adatokat szolgáltat,¹⁾ egy külön munkában kiadassék. Addig azonban tájékozásul álljanak itt a budapesti ferenczrendiek formuláréjának rubrikái, melyek ily sorrendben következnek:

8a levél (folio): A pesti convent egy évnélküli XVI. csonka levele »valet suam portare egestatem« mondaton folytatva.

8a–9a l: Epistola supplicatoria pro piscibus procurandis. Ex adusto conventu, év nélkül.

9a l: Petuntur pisces procurari. Hely és év nélkül.

9b l: Epistola supplicatoria ex parte piscium. H. és é. n.

9b–10a l: Epistola supplicatoria pro rethe. H. és é. n.

10a, b l: Alia epistola ad idem. Datum Waradini, é. n.

10b–11b l: Epistola supplicatoria pro vino. H. és é. n.

11b–12a l: Epistola supplicatoria pro socio consolabili et honesto ac discreto. H. és é. n.

12a, b l: Epistola, ut munus accipiatur grato animo et tandem oracionem petit. Ex Zanto é. n.

13a, b l: Sequitur epistola supplicatoria. Ex Zalard in vigilia nativitatis deifere virginis marie Anno gracie 1532.

13b–14a l: Laudatoria epistola supplicatoriaque simul. H. és é. n.

14a–15a l: Regratiatoria epistola supplicatoriaque simul. Ex loco nostro de n. é. n.

15a, b l: Epistola conqueritoria et supplicatoria. H. és é. n.

15b–16b l: Regratiacio et supplicacio pro oleo. H. és é. n.

16b l: Regratiacio et supplicacio pro lardis. H. és é. n.

17a, b l: Beneficiorum regratiacio et supplicacio pro oracionibus petendis et fundendis. Ex pesth in festo Beatorum philippi et iacobi apostolorum, Anno gracie etc.

¹⁾ Hol a levél évszáma kitéve nincsen, ott az iratásra nézve 1535 utáni idő a keltezésre pedig a szövegből kipuhatulandó évszám értendő

18a l: Regraciatio beneficiorum et supplicatio pro elemosina pecuniaria. H. és é. n.

18b–19a l: Graciarum accio pro preteritis beneficys et supplicatio pro vino, melle, lardis et frumento ac alys etc. H. és é. n.

19a, b l: Epistola regraciatoria et supplicatoria. H. és é. n.

19b–20b l: Supplicatoria pro vestitura epistola. H. és é. n.

20b–21a l: Epistola supplicatoria pro griseo habituque. H. és é. n.

21a–22a l: Epistola supplicatoria pro griseo. Ex pesth post festum ducis emerici die iouis. Anno christi 1532.

22a, b l: Alia epistola supplicatoria pro griseo. Datum in conventu nostro Strigoniensi, é. n.

22b l: Epistola supplicatoria pro griseo. H. és é. n.

23a l: Ad idem Breuis epistola. Ex loco nostro, é. n.

23a–23b l: Epistola supplicatoria pro habitu. H. és é. n.

24a l: Csonka levél, adhuc supersit et ubi sit kezdettel. H. és é. n.

24a, b l: Epistola supplicatoria ad visitatorem, vt perscrutetur de veritate facienda de depositione gwardiani. H. és é. n.

25a, b l: Sequuntur epistole regraciatorie et qualiter gracie sunt agende. H. és é. n.

25b–26b l: Beneficiorum regraciatio. H. és é. n.

26b l: Epistola regraciatoria pro munere. H. és é. n.

26b–27a l: Epistola ejusdem materiae pro beneficio. H. és é. n.

27a, b l: Epistola regraciatoria. H. és é. n.

27b l: Graciarum actio pro dispositione griseorum. H. és é. n.

28a l: Causa Veniam petendi. H. és é. n.

28a l: Qualiter gracie sunt agende. H. és é. n.

28b l: Beneficiorum regraciatio. H. és é. n.

28b–29a l: Epistola ejusdem materie regraciatoria. H. és é. n.

29a l: Epistola ejusdem materie optima. H. és é. n.

29b l: Graciarum actio pro hospitalitate. H. és é. n.

30a l: Regraciatio. Ex Ozora, 1533.

30a, b l: Epistola regraciatoria pro vino et frumento. Ex Ozora, 1533.

31a l: Beneficiorum regraciatio. Ex Ozora, 1533.

31b–32a l: Epistola ejusdem materie. Ex Ozora, é. n.

32a, b 1: Epistola regraciatoria pro lardis. Ex Ozora, Anno gracie, 1533.

33a 1: Epistola ejusdem materie breuior. Ex Ozora, 1533.

33a, b 1: Alia de eadem materia. Ex Ozora, é. n.

33b–34b 1: Alia ad idem prolixior. H. és é. n.

34b–35a 1: Regraciatoria epistola optima. Ex Ozora, é. n.

35a, b 1: De eadem materia. Ex Ozora, 1533.

35b–36a 1: Epistola ejusdem materie. Ex Ozora, é. n.

36a, b 1: De eadem materia. H. és é. n.

36b–37a 1: Graciarum actio pro griseo. H. és é. n.

37b 1: Epistola regraciatoria. H. és é. n.

37b–38a 1: Alia ejusdem materie. Ex Ozora, feria secunda post dominicam primam quadragesime, Anno gracie 1533.

38b 1: Alia ejusdem materie epistola. H. és é. n.

39a 1: Sequuntur epistole responsiue. Ex loco Ozore, é. n.

39a–40a 1: Alia epistola eiusdem materie. Ez Ozora, Anno gracie 1533.

40a–41b 1: Alia responsiua epistola. H. és é. n.

41b 42b 1: Alia epistola responsiua breuior. Ex Ozora, 1533.

42b 1: Alia epistola responsiua breuis. H. és é. n.

42b–43a 1: Epistola Responsiua de carpentarijs. H. és é. n.

43a, b 1: De eadem materia breuior. Ex Kwssal é. n.

43b 1: Alia epistola ex precedenti materia. H. és é. n.

44a, b 1: Alia responsiua epistola. H. és é. n.

44b 1: Alia responsiua breuis. Ex loco nostro, é. n.

44b 1: Ad idem breuis. H. és é. n.

45a 1: Sequuntur epistole eredencionales. Quarum prima est hec. H. és é. n.

45a, b 1: Alia epistola eredencionalis. Ex Ozora, é. n.

45b 1: Alia epistola eredencionalis. Ex conuentu Buidensi, 1533.

45b–46a 1: Alia eiusdem materie. H. és é. n.

46a 1: Alia de eadem materia. Ex loco nostro de n. 1533

46b 1: Alia in minori forma. H. és é. n.

46b 1: Alia ejusdem materie. H. és é. n.

46b–47a : Alia de eadem materia. Ex Pesth é. n.

Epistola eredencionalis. H. és é. n.

47a 1: Alia de eadem materia optima. H. és é. n.

- 47a, b 1: Alia de eadem materia, cum clausula. H. és é. n.
 48a, b 1: Sequuntur epistole gratulatorie. H. és é. n.
 48b 1: Alia epistola ejusdem materie. H. és é. n.
 49a, b 1: Alia epistola gratulatoria. H. és é. n.
 49b-50b 1: Alia epistola gratulatoria optima. Ex loco
 Ozore, 1533.
 50b-51a 1: Alia epistola ejusdem materie. Ex loco nostro
 Ozore, é. n.
 51a, b 1: Epistola jocosa sew consolatoria. H. és é. n.
 51b : Alia epistola ejusdem materie. H. és é. n.
 51b-52a 1: Alia de eadem materia jocosa. H. és é. n.
 52a, b 1: Alia epistola consolatoria siue iocosa. H. és é. n.
 52b-53a 1: Epistola consolatoria. H. és é. n.
 53a, b 1: Alia epistola consolatoria. H. és é. n.
 53b-54a 1: Alia epistola ejusdem materie. Ex loco nostro
 Ozore, é. n.
 54a-55a 1: Alia epistola ejusdem materie. H. és é. n.
 55a, b 1: Epistola consolatoria et faceta ad patrem visitato-
 rem. H. és é. n.
 56a 1: Epistola predicatori causa solacj. H. és é. n.
 57a, b 1: Sequuntur epistole lamentatorie. H. és é. n.
 57b-58a 1: Alia epistola ejusdem materie. H. és é. n.
 58a 1: Alia de eadem brevior. H. és é. n.
 58a, b 1: Alia epistola lugubris. H. és é. n.
 58b 1: Alia breuis. H. és é. n.
 58b-59a 1: Alia epistola ejusdem materie. Ex Ozora, Anno
 graciae, 1533.
 59b 1: Narratur obitus fratris. H. és é. n.
 59b-60a 1: Alia epistola ejusdem materie. Ex conuentu
 nostro Waradiensis, die septima novembris. Anno dni 1534.
 60a-61a 1: Alia ejusdem materie brevior. Ex loco nostro, é. n.
 61a, b 1: Vocacio gwardianorum ad capitulum prouinciale.
 H. és é. n.
 62a 1: Discretis ad capitulum patribus. H. és é. n.
 62a 1: Vocacio eorum, qui non erunt de consistorio H.
 és é. n.
 62b-63a 1: Epistole euocatorie. eorum, qui erunt in con-
 sistorio. H. és é. n.

- 63b 64a 1: Alia epistola ejusdem materie Két clausulával.
H. és é. n.
- 64b 1: Ad consulendum vocans. H. és é. n.
- 64b–65a 1: Alia epistola Breuior. H. és é. n.
- 65a, b 1: Vocatoria ad prouinciam alicujus prelati epistola.
H. és é. n.
- 65b 1: Alia eiusdem materie. Ex Kwssal, é. n.
- 65b–66a 1: De eadem materia. H. és é. n.
- 66a, b 1: Alia ad prouinciam ministri. Ex loco nostro,
de n. 1534.
- 66b–67a 1: Vocatoria epistola prelati H. és é. n. Két clau-
sulával.
- 67a, b 1: Epistola responsiua ad prefata. H. és é. n.
- 67b–68a 1: Epistola vocatoria de fratre fugitio et apostata.
H. és é. n.
- 68a, b 1: Epistola pro novicijs recipiendis ad ordinem.
H. és é. n.
- 68b 1: Alia ad idem breuior. H. és é. n.
- 68b–69a 1: Alia epistola de eadem materia. H. és é. n.
- 69a 1: Alia precedenti similis H. és é. n.
- 69a, b 1: Alia epistola ad idem. H. és é. n.
- 69b 1: Alia ad idem. H. és é. n.
- 69b–70a 1: Alia de eadem materia. H. és é. n.
- 70a, b 1: Alia eiusdem materie. H. és é. n.
- 70b 1: Quando mittit prelati ordinem intrare volentem ad
locum. H. és é. n.
- 70b–71a 1: Quando pater minister mittit aliquem ad locum
vel conventum vt ad ordinem recipiatur. Ex loco nostro de
Kwssal, 1534.
- 71b 1: Sequuntur epistole de vestitura. H. és é. n.
- 71b 1: Alia ad idem breuior. H. és é. n.
- 71b–72a 1: Alia ad idem epistola. H. és é. n.
- 72a 1: Alia epistola de vestitura. H. és é. n.
- 72a, b 1: Epistola de eadem materia. H. és é. n.
- 72b–73a 1: Alia epistola de griseis. H. és é. n.
- 73a, b 1: Alia ad idem brevis epistola. Ex loco nostro de
Kwssal, Anno gracie 1534.
- 73b 1: Alia ad idem. H. és é. n.

- 74a 1: Epistola de griseis Brevis. Hely nélkül, 1534.
- 75a 1: Sequuntur epistole de procuracione alicuius rei. Ex oco nostro de n. Anno gracie 1534.
- 75b 1: Epistola de procuracione granorum lini et olei. Hely nélkül, 1534.
- 76a 1: Epistola de procuracione vestimenti secularis. Ex loco nostro de n. V. die mensis novembris, Anno gracie, 1534.
- 76b–77a 1: Sequuntur Epistole reprehensivae H. és é. n.
- 77a 1: Postulatur subsidium. Strigonii ex beata virgine xx die februarii, Anno gracie 1534.
- 77b 1: Postulatio subsidii ad capitulum. H. és é. n.
- 78a 1: Epistola quod Capitulum sit abbreviatum ad dominicam terciam.
- 78a, b 1: Epistola utrum capitulum provinciale debeat prorogari ad penthecosthes. Ex Gyula év nélkül.
- 78b–79a 1: Epistola quod provinciale capitulum est prorogatum ad penthecosthes. H. és é. n.
- 79b–80a 1: Epistola quod capitulum provinciale est prorogatum ad penthecosthes. H. és é. n.
- 80a, b 1: Epistola de incertitudinibus capituli provincialis. H. és é. n.
- 81a 1: Epistole de muneribus mittendis. H. és é. n.
- 81b 1: Alia epistola de munere. Ex desolato loco év nélkül.
- 81b–82a 1: Alia ad idem. H. és é. n.
- 82a b 1: Alia epistola pro munere. H. és é. n.
- 82b 1: Vel sic alio modo, cum clausula. H. és é. n.
- 83a 1: Epistola excusatoria. Ex Kwssal, 1533.
- 84a 1: Responsio ad prefata. H. és é. n.
- 84a 1: Epistola regraciatoria pro munere. H. és é. n.
- 84b–85a 1: Alia epistola ad idem. H. és é. n.
- 85b–86a 1: Epistola regraciatoria pro munere. H. és é. n.
- 86a, b 1: Epistola ad tribulatos. H. és é. n.
- 86a–87b 1: Epistola ad consolandum tristem super mortem alicuius optima. In conventu nostro de n. 1533.
- 87b–88b 1: Epistola ad consolandum tristem super mortem fratrum optima. H. és é. n.
- 88b–89a 1: Epistola ad consolandum tristem super combustionem locorum. H. és é. n.

- 89b—90b 1: Epistola ad consolandum tristes. H. és é. n.
90b—91b 1: Ad consolandum infirmos epistola. H. és é. n.
91b—92b Epistola compassiva ad consolandum infirmum optima. H. és é. n.
92b—93a 1: Alia Epistola compassiva. H. és é. n.
93a, b 1: Epistola ad aliquem ne contristetur super mortem patris. H. és é. n.
94a, b 1: Futuro ministro generali ac diffinitoribus H. és é. n.
94b—95b 1: Epistola ad capitulum provinciale pro eo vt gwardianum et aliquot fratres mittatur ad combustum et desolatatum claustrum. H. és é. n.
95b—96a 1: Alia epistola vt locus acceptetur. H. és é. n.
96a, b 1: Alia commissario curie. H. és é. n.
96b—97a 1: Comendaticia ad Italiam euntibus. H. és é. n.
97a, b 1: Epistola Commendaticia. H. és é. n.
97b—98a 1: Commendaticio nunciorum. H. és é. n.
98a, b 1: Alia ejusdem materie. H. és é. n.
98b 1: Alia ad idem. H. és é. n.
98b—99a 1: Alia epistola promissiuua. Ex loco nostro de Zantho, 1534.
99a, b 1: Venie postulacio. H. és é. n.
99b 1: Alia epistola ad idem. (Csonka.)
100a, b 1: Exhortacio ex parte visitationis (sic.) H. és é. n.
100b—101a 1: Epistola exhoruatoria vt fratres mittantur ad loca magis thuciora ne interficiantur a pessimis thurcis. H. és é. n.
101a, b 1: Epistola de eadem materia. Ex loco nostro de n. anno gracie 1534 finis.
102a 1: Csonka kezdetü levél. H. és é. n.
102b—103a 1: Obvia vt in comitiva magnifici constituatur. H. és é. n. (Csonka.)
103a, b 1: Alia epistola reprehensi distribucione e H. és é. n.
103b—104a 1: indigencia scribendi. H. és é. n.
104a, b 1: Alia vocacio ad capitulum; a végén csonka.
105 a 1: Ad idem a custode obvia optima. H. és é. n.
105a, b 1: Obvia custodis pro certis negociis expediendis. H. és é. n.

105b 1: Litterae obuiales a guardiano pro negociis conventus vel loci disponendis. H. és é. n.

106a 1: Ad idem pro necessitatibus et negociis conventus vel loci disponendis. H. és é. n.

106a, b 1: Obvia pro disponendis necessitatibus. H. és é. n. XX^a die augusti.

106b 1: Obvia pro necessitatibus loci disponendis. H. és é. n.

106b 1: Obvia pro questa vinaria procuranda et facienda. H. és é. n.

107a 1: Csonka levél év és hely nélkül.

107a 1: Obvia de variis necessitatibus disponendis. H. és é. n.

107a, b 1: Ad idem. H. és é. n.

107b 1: Obvia pro negociis expediendis. H. és é. n.

107b 1: Obvia ad idem optima. H. és é. n.

108a 1: Littera obvialis pro ductore commissario per provinciam deputato. H. és é. n.

108a. b-106a 1: Sequuntur litterae confraternales et primo a generali ministro date. Datum Lugduni tempore generalis capituli é. n.

109a, b-110a 1: Littere confraternales a ministro provinciali date. H. és é. n.

110a, b 1: Littere confraternales magnifico domino. Datum in loco nostro de n. é. n.

110b-111a 1: Alia ad idem alicui egregio domino. Datum in conventu de n. 2^a die Marcÿ é. n.

111a, b 1: Littere confraternales pro Religiosis. H. és é. n.

111b-112a 1: Littere confraternales archydiacono et canonico. H. és é. n.

112a 1: Ad idem plebano et Vicearchydiacono. H. és é. n.

112b-113a 1: Littere confraternales notabilibus personis viduis. Datum in loco nostro de n. die XII. máj, é. n.

113a, b 1: Ad idem matronis viduis vel virginibus littere confraternales. H. és é. n.

113b 1: Alia ad relictas et virgines. H. és é. n.

113b-114a 1: Ad idem matronis. H. és é. n.

114a 1: Littere confraternales pro Kalendos. H. és é. n.

114a, b 1: Ad idem mulieribus vel viris. H. és é. n.

115a, b 1: Csonka levél. H. és é. n.

116a, b l: Littere confraternales a custode. H. és é. n.

116b—117a l: Sequuntur littere obviales pro fratribus clericis ad quatuor tempora destinandis. H. és é. n.

117a b l: Alia forma pro suscipiendis ordinibus. H. és é. n.

117b—118a l: Alia forma pro suscipiendis dyaconatus ordinibus. H. és é. n.

118a l: Alia forma breuior ad idem. H. és é. n.

118a, b l: Ad quatuor tempora pro suscipiendis sacris acolitatus et subdiaconatus ordinibus. H. és é. n.

118b l: Obvia ad quatuor tempora pro suscipiendo sacro presbiteratus ordine. H. és é. n.

118b l: Ad idem felírással biró csonka levél. H. és é. n.

119a l: Obvia Transferendi cantorem. H. és é. n.

119a, b l: Obvia commendaticia vel commendatiua Guardiani vel alterius fratris. H. és é. n.

119b—120a l: Obvia commendaticia de subsidio vinario ex alia custodia. H. és é. n.

120a, b l: Littere obviales ad alias custodias pro mendicatione et necessitate conventus. H. és é. n.

120b l: Alia littera mendicatoria brevis. H. és é. n.

120b—121a l: Obvia mittendi fratres ad aliam custodiam. H. és é. n.

121a l: Littera obvialis ministri fratribus transferendis in C. H. n. 1533.

121b l: Alia ad idem ex parte ministri associans fratrem. H. és é. n.

121b l: Littere obviales ex parte ministri ad aliam custodiam. H. és é. n.

121b l: Alia similis priori ad diversa loca. Datum in loco capitulari é. n.

121b—122a l: Alia ad aliam custodiam. H. és é. n.

122a l: Obvia vt frater associatus eat ad aliam custodiam. H. és é. n.

122a l: Alia obvia ut associatus eat ad aliam custodiam. H. és é. n.

122a l: Alia similis prioribus pro infirmario. H. és é. n.

122a, b l: Obvia vt frater in societate occurrenti se conferat ad aliam custodiam moraturus. H. és é. n.

122b 1: Sequuntur Littere obviales a custode fratribus ad diversa loca. H. és é. n.

122b-123a 1: Alia eiusdem materie ad diversa loca. H. és é. n.

123a 1: Alia obvia fratribus ad diversa loca. H. és é. n.

123a 1: Ad idem. H. és é. n.

123a 1: Ad idem. H. és é. n.

123a, b 1: Obvia ad diversa loca. H. és é. n.

123b 1: Obvia seniori patri vt eat ad locum in societate. Bude, év nélkül.

123b 1: Obvia fratribus ad locum propter regis illac adventum. H. és é. n.

123b-124a 1: Obvia fratribus ad tempus ob presenciam Regis. H. és é. n.

124a 1: Obvia vt frater possit ire de contratis ad alium locum. H. és é. n.

124a 1: Littere obviales pro associando fratre ad alium locum sew conventum ex parte custodis. H. és é. n.

124a 1: Alia ad idem. H. és é. n.

124a, b 1: Alia pro associando fratre. H. és é. n.

124b 1: Alia de associando fratre ad locum. H. és é. n.

124b 1: Obvia comitandi sew associandi fratrem ad locum. H. és é. n.

124b-125a 1: Obvia ad comitandum vel associandum fratrem de mandato R. patris ministri. H. és é. n.

125a 1: Alia eiusdem materie ad comitandum fratrem. H. és é. n.

125a 1: Alia ad idem priori similis. H. és é. n.

125a 1: Alia de associando fratre in alium locum. H. és é. n.

125a, b 1: Alia ad idem ad locum sue residence reversuro.

Strigonii, é. n.

125b 1: Obvia pro associando predicatore ad aliam custodiam. H. és é. n.

125b 1: Littere obviales comitandi sew associandi novicios in alium locum. H. és é. n.

125b 1: Alia pro associando fratre nouicio, csonka levél. H. és é. n.

126a 1: Csonka levél h. és é. n.

126a, b 1: Pro scandalo sedando obvia alicui fratri quem dicunt seculares a fratribus interfectum. H. és é. n.

126b 1: Obvia pro reportandis sarcinalis. H. és é. n.

126b 1: Obvia fratribus venientibus ad novum locum. H. és é. n.

127a 1: Ad aliam custodiam uel custodias. H. és é. n.

127a, b 1, Licencia fratribus inquietis ire ad aliam provinciam quamcumque. H. és é. n.

127b 1: Obvia generalis ministri pro reversuris ad provinciam natiuam. H. és é. n.

127b—128a 1: Littera obvia generalis ministri pro fugitivo reversuro ad provinciam natiuam. H. és é. n.

128a, b 1: Littera testimonialis ministri provincialis pro licenciando ad ministrum seu custodem alterius provincie cuiuscunque. H. és é. n.

128b 1: Alia testimonialis pro simili. H. és é. n.

128b—129a 1: Littere obviales ad visitandam ecclesiam sancte marie de angelis porciunculam. H. és é. n.

129a, b 1: Obvia ad visitandum sepulchrum alicuius Sancti. H. és é. n.

129b—130a 1: Alia ad idem similis priori. H. és é. n.

130a 1: Alia ad idem. H. és é. n.

130a, b Conceditur licentia visitandi aliquem locum. H. és é. n.

130b 1: Littere obviales pro visitandis parentibus. H. és é. n.

130b—131a 1: Alia obvia priori similis. H. és é. n.

131a 1: Alia ad Idem brevis. H. és é. n.

131a, b 1: Licencia genitorem infirmum visitandi. H. és é. n.

131b 1: Obvia genitricem infirmam visitandi. H. és é. n.

131b—132a 1: Littere obviales pro visitandis parentibus. H. és é. n.

132a 1: Littere obviales pro consanguineis reuisendis. H. és é. n.

122a, b 1: Alia eiusdem materie. H. és é. n.

132b 1: Alia ad idem. H. és é. n.

132b—133a 1: Littera obviales pro fratribus reuisendis. H. és é. n.

133a 1: Conceditur licentia repatriandi pro consanguineis reuisendis. H. és é. n.

- 133a, b l: Alia eiusdem materie. H. és é. n.
- 133b l: Conceditur licentia repatriandi pro quibusdam negociis disponendis. H. és é. n.
- 133b—134a l: Csonka levél, h és é. n.
- 134a, b l: Alia similis priori pro traducendis Griseis ex aliena provincia. H. és é. n.
- 134b l: Alia eiusdem materie. H. és é. n.
- 134b—135a l: Obvia custodis pro griseis mittendis. H. és é. n.
- 135a l: Alia eiusdem materie de novo sacerdote. H. és é. n.
- 135a, b l: Obvia fratrem vterinum visitandi. H. és é. n.
- 135b l: Conceditur licentia accedendi et eundi ad locum aliquem causa recreacionis. H. és é. n.
- 135b l: Obvia ad Balneum. H. és é. n.
- 136a l: Forma transferendi sorores. H. és é. n.
- 136a, b l: Translacio sororis terciarie ad prefecturam. Csonka levél, h. és é. n.
- 137a, b l: Sequuntur littere obedienciales et primo pro commissario ad generale capitulum. H. és é. n.
- 137b—138a l: Pro discreto capituli generalis. H. és é. n.
- 138 a b l: Alia obvia pro discreto. H. és é. n.
- 138b—139a l: Alia ad generale capitulum pro discreto. H. és é. n.
- 139a l: Alia ad capitulum generale. H. és é. n.
- 139a, b l: Ad provinciam generalis ministri ante capitulum generale. H. és é. n.
- 139b—140a l: Obvia ad provinciam generalis ministri. Ex conventu pesthiensi, év nélkül.
- 140a—141a l: Littere obviales generalis ministri ad provincialem ministrum. Datis in loco nostro de angelis é. n.
- 141a, b l: Alie littere eiusdem generalis ministri. H. és é. n.
- 141b—142a l: Infrascriptio litterarum ad capitulum generale. — Suprascriptio ad generale capitulum patribus.
- 142a, b l: Obvia custodiatu vel littere pro custode instituto H. n. 1535.
- 142b—143b l: Obvia commissariatus dum videlicet custos vel gwardianus instituitur commissarius ad aliqua loca. H. n. 1535.
- 143b—144b l: Obvia dum gwardianus instituitur commissarius ministri ad aliquem locum. H. és é. n.

144b-145b l: Obvia vicecustodiatu tempore capituli generalis. H. n. 1535.

145b-146a l: Obvia pro vicecustode electo. H. és é. n.

146a, b l: Obvia pro vicecustode electo. H. és é. n.

146b-147a l: Alia obvia ad idem. H. és é. n.

147a, b l: Clausula pro custode infirmo. H. és é. n.

147b l: Clausula de custode defuncto. H. és é. n.

148a, b l: Sequuntur littere guardianatus. H. n. 1535.

148b-149a l: Littere pro commissariatu ad aliqua providendum in loco aliquo. H. n. die XII. maj anno gracie 1534.

149a, b-150a l: Sequitur institutio gwardiani per depositionem alterius propter demerita. H. n. 1534.

150a, b l: Obvia pro depositione alicuius gwardiani propter demerita. H. n. 1534.

150b-151a l: Substitutio gwardiani per mortem. H. és é. n.

151a l: Super mutacione gwardiani. H. és é. n.

151a l: Super mutacione gwardiani per resignationem. H. és é. n.

151a l: Ad idem. H. és é. n.

151b-152a l: Obvia pro institucione vicegwardiani per patrem ministrum. H. és é. n.

152a, b l: Quando custos de mandato ministri habet instituere vicegwardianum. H. és é. n.

152b-153a l: Quando custos habet instituere vicegwardianum in aliquo loco. H. és é. n.

153b-154b l: Sequuntur littere obviales pro visitatore. H. n. 1535.

154b-156a l: Littere visitatori pro eligendo discreto ad capitulum. Datum in conventu nostro pesthiensi 3-a die februarii anno domini 1534.

156a-157a l: Informacio pro visitatore qui alias non fuit visitator. H. és é. n.

157a-158a l: Alia informacio de punctis ad capitulum importandis. H. és é. n.

158b l: Visitaciones importande ad capitulum secundum constituciones.

158b-159a l: Nota in consistorio dicitur confiteor ante electionem ministri novi.

- 159a, b 1: Substitutio visitoris per mortem. H. és é. n.
 159b-160a 1: Sequuntur littere obviales pro electo discreto ad capitulum provinciale. H. és é. n.
 160b-161a 1: De eodem discreto alio modo. H. és é. n.
 161a, b 1: De discreto in minori forma. H. és é. n.
 161b-162a 1: De eodem discreto obvia. Ex loco nostro de n. die 2-a augusti 1534.
 162a, b 1: Littere obviales fratribus ad capitulum provinciale transmittendum. Datum in conventu budensi anno restaurate salutis 1533.
 162b-163a 1: Alie littere obviales fratribus ad capitulum provinciale mittendis. H. n. die 20-a februarii 1535.
 163a, b 1: Alia ad Idem Datum in nostro conventu waradiensis penultima die februarii Anno gracie 1535.
 163b-164a 1: Alia ad Idem. H. és é. n.
 164a-165a 1: Alia obvia fratribus ad capitulum. H. és é. n.
 165a, b 1: Littere obviales pro predicatore mittendo Regi vel alicui principi. H. és é. n.
 165b 1: Ad Idem. H. és é. n.
 165b-166a 1: Obvia pro confessore mittendo alicui principi. H. és é. n.
 166a, b Obvia pro predicatore alicui episcopo vel magnati mittendo. H. és é. n.
 166b 167a 1: Obvia quando alicui magnifico domino mittitur predicator. H. és é. n.
 167a, b 1: Obvia predicatori ad bellum. H. és é. n.
 167b-169a 1: Alia obvia ad expeditionem contra thurcas. H. és é. n.
 169a, b 1: Obvia pro predicatore de H. és é. n.
 169b-170a 1: Littere obviales ad idem. H. és é. n.
 170a, b 1: Ad Idem. H. és é. n.
 170b-171a 1: Obvia ad contratas pro confessione audienda. H. és é. n.
 171a, b 1: Obvia quando predicator mittitur alicui conventui. Datum in conventu nostro n. Anno 1535.
 171b-172a 1: Obvia ad mittendum predicatorem alicui conventui vel parochiali ecclesie. H. és é. n.

172a, b l: *Obvia predicatori ad conventum post recessum gwardiani ad capitulum provinciale. H. és é. n.*

172b—173a l: *Obvia ad mittendum patrem postulatam ad aliquam provinciam. H. és é. n.*

173a l: *Obvia pro fratre ut eat ad aliam provinciam ad tempus et maneat in societate confessoris regine. H. és é. n.*

173a, b l: *Obvia fratribus ad curiam Romanam. H. és é. n.*

173b l: *Alia ad curiam mittenda. H. és é. n.*

173b l: *Obvia pro griseis mittendis ad aliam prouinciam. Csonka levél, h. és é. n.*

174a, b l: *Littere obviales vt fratres ire debeant ad loca tuciora ne capiantur a turcis pessimis. H. és é. n*

174b—175b l: *Obvia vt fratres fugiantur ne capiantur a turcis. H. és é. n.*

175b—176a l: *Ad idem in minori forma. H. n. 3a die augusti Anno salutis 1535.*

176a, b l: *Alia ad idem. H. és é. n.*

176b l: *Obvia ob rabiem thurcarum fugitivo fratri vt revertatur ad locum suum. H. és é. n.*

177a, b l: *Obvia inquisitoria de scandalis. H. és é. n.*

177b—178a l: *Alia obvia inquisitoria de scandalis. H. és é. n.*

178a l: *Obvia fratribus ad provinciam ministri prouincialis mittendis. H. és é. n.*

178b l: *Littere obviales ad presenciam Reverendi patris ministri mittendis. H. és é. n.*

178b—179a l: *Alia similis priori ad presenciam ministri. H. és é. n.*

179a l: *Obvia pro deferendis litteris ad ministrum vel custodem. Clausula ad Idem. H. és é. n.*

179a l: *Littere obviales adeundi patrem ministrum provincie. H. és é. n.*

179b l: *Conceditur licencia eundi ad patrem ministrum. H. és é. n.*

179b l: *Alia ad Idem. H. és é. n.*

179b l: *Alia eiusdem materie. H. és é. n*

179b—180a l: *Ad idem. H. és é. n.*

180a l: *Littere obviales fratribus mittendis ad presenciam custodis pro negociis conventus siue loci. H. és é. n.*

- 180a. b l: Alia ad presenciam custodis obvia. H. és é. n.
 180b l: Obvia vocatoria ad presenciam custodis. H. és é. n.
 180b l: Vocat custos fratrem ad sui presenciam. H. és é. n.
 180b l: Alia eiusdem materie. H. és é. n.
 180b-181a l: Ad Idem cum clausula. H. és é. n.
 181a l: Obvia pro litteris vel custodis deferendis sew mittendis ad gwardianum. H. és é. n.
 181a l: Obvia pro litteris ministri deferendis ad gwardianum. H. és é. n.
 181a, b l: Littere obviales pro infirmis fratribus mittendis ad medicos. H. és é. n.
 181b l: Alia ad Idem. H. és é. n.
 181b-182a l: Alia priori similis. H. és é. n.
 182a l: Alia obvia mittens fratrem ad medicos. H. és é. n.
 182a l: Alia obvia pro pluribus fratribus ad medicos. H. és é. n.
 182a, b l: Alia ad idem pro pluribus fratribus. H. és é. n.
 182b l: Ad idem singulari persone manum ledenti. Strigonii ex conventu sancte marie tercia die maÿ, év nélkül.
 182b-183a l: Alia eiusdem materie. H. és é. n.
 183a l: Alia ad Idem optima. H. és é. n.
 183b l: Obvia ad medicos pro oculorum infirmitate. H. és é. n.
 183b l: Alia eiusdem materie. H. és é. n.
 183b-184a l: Littere obviales pro infirmis locum mutandis. H. és é. n.
 184a l: Ad idem obvia pro mutacione æeris. H. és é. n.
 184a l: Alia obvia pro mutacione æeris. H. és é. n.
 184b l: Littere obviales fratribus infirmis ad balneum. H. és é. n.
 184b l: Alia ad Balneum obvia. H. és é. n.
 184b-185a l: Alia ad idem. H. és é. n.
 185a l: Littere obviales pro artificibus. H. és é. n.
 185a, b l: Alia ad Idem. H. és é. n.
 185b l: Alia obvia pro pluribus artificibus. H. és é. n.
 185b l: Ad idem clausula. Négy különbözö clausula. H. és é. n.
 186a-187b l: Sequuntur littere Supplicatorie ad papam pro canonizacione beati patris fratris Johannis Capistrani ex parte

patris ministri. Bude Ex Sancto Johanne Siue ex conventu Sancti iohannis Anno gracie 1534. *Infrascriptio*: Eiusdem vestre Sanctitatis orator et Seruus fr. Nicolaus de n. ordinis Minorum Regularis minister prouincie hungarie Saluatoris. *Suprascriptio*: Sanctissimo domino nostro pape leoni X. pontifici maximo domino semper graciousissimo.

187b-188b 1: Littere ad papam pro canonisatione supra-dicti patris capistrani ex parte dominorum capitularium. H. és é. n. 189a. b 1: Ad idem in minori forma. H. és é. n.

189b-190a 1: Supplicacio de eadem materia, H. és é. n.

190a-191a 1: Alia supplicacio ad Idem. H. és é. n.

191a-192a 1: Alia supplicacio de eadem materia. H. és é. n.

Infrascriptio: Sanctitati vestre et vere obedientes filij iudex iurati-que cives ac communitas civitatis N. *Superscriptio*: sanctissimo in christo patri et domino domino leoni diuina prouidencia Sacrosancte romane ac universalis ecclesie pontifici maximo domino clementissimo.

192a-194a 1: Littere ad papam ex parte patris ministri generalis. Quibus orat ne ad pontificium promoueatur. Ex loco de n. die y mentis may. Anno christi 1534. Eiusdem beatitudinis vestre obsequentissimus filius frater nicolaus de n. Minister generalis indignus ordinis minorum obseruancia minimus. :

194a-195a 1: Recommendacio Religionis. Datum in Regali ciuitate Budensi. Anno gracie 1534.

195a, b 1: Item clausula pro Recommendatione. Datum in ciuitate n. Anno gracie 1534.

196a-198b 1: Epistola ad papam ex parte Regis Hungarie. Quibus petit vt Regno suo subsidio sit. Ex castro nostro budensi kalendis decembris Anno gracie, 1520. Eiusdem vestre sanctitatis de uotus filius ludouicus hungarie Bohemie Sclauonie Croacie Rex.

198b-199b 1: Littere pro canonizatione beati patris iohannis capistrani ad reverendissimum dominum Nicolaum tituli Sancte Anastasie presbiterum cardinalem ex parte patris ministri prouincie hungarie. Ex conventu nostro pesthiensi 4a die augusti Anno gracie 1534. *Infrascriptio*: Eiusdem vestre Reuerendissime dominacionis capellanus fr. Nicolaus de n. minister prouincie hungarie.

199b 200a 1: Tituli cardinalium. Pluribus cardinalibus suprascriptis. De eisdem tituli.

200a-201a 1: Littere ad Reverendissimum patrem et dominum nicolaum tituli Sancti laurencii presbyterum cardinalem et sedis apostolice de latere legatum ex parte patris ministri et provincie tocius hungarie fratribus. Quibus petitur ne fratrem apostatam ad episcopatus culmen promoueri paciatur. Ex conventu nostro n. terciã die Marcÿ Anno gracie 1534. Eiusdem vestre Reverendissime de capellani Minister et ceteri fratres ordinis minorum Regularis observancie provincie hungarie Salvatoris.

201a-202a 1: Littere ad Archiepiscopum Supplicatorie pro piscibus et regraciatorie pro beneficiis. Ex conventu n. Anno gracie 1534.

202a 1: Tituli et superscripcio archiepiscoporum. Reverendissimo domino domino Nicolao archiepiscopo Strigoniensi etc. domino meo colendissimo. Alio modo: Antistiti optimo patri presulum bene merenti. episcoporum principi. Sanctimonie studioso patri patrum. nullius sapiencie inexperti, grauissimo patri. presulatus tutori, episcopatum asylo, metropolis rectori, episcoporum prefecto dignissimo.

202a, b 1: Supplicacio pro frugibus. H. és é. n.

203a, b 1: Alia supplicacio ad archiepiscopum pro piscibus et vino. H. és é. n. Infrascriptio és Suprascripcio.

203b-204a 1: Supplicaciones breves ad archiepiscopum. H. és é. n.

204a. b 1: Alia supplicacio brevis. Wysegrad é. n.

204b 1: Alia supplicacio pro piscibus. Ex loco nostro de n. Anno gracie 1534.

205a-206a 1: Forma pro presentandi fratribus episcopo dyecesano et si opus fuerit litteras pro mendicacione petendi. Ex conuentu nostro, é. n.

206a, b 1: Supplicacio querulosa ad episcopum contra plebanum fratres nostros persequentem. H. és é. n. két clausulával.

207a, b 1: Epistola ad episcopum regraciatoria et ex parte cuiusdam fenilis. H. és é. n.

207b-208a 1: Epistola ad episcopum in qua supplicatur pro frugibus et vino. H. és é. n. Superscripcio: Reverendissimo do-

mino domino paulo episcopo vaciensi vel alteri domino meo generosissimo. Infrascriptio: Eiusdem vestre Reverendissime d. capellanus fr. nicolaus de t. et t. ordinis minorum Regularis obseruancie.

208a, b 1: Supplicaciones breues ad episcopos. H. és é. n.

208b 1: Alia supplicacio pro vino et oleo. H. és é. n.

208b—209a 1: Alia supplicacio eiusdem materie. H. és é. n.

209a 1: Supplicacio ad episcopum pro vino et oleo. H. és é. n.

209a, b 1: Supplicacio ad episcopum vt nostra privilegia custodire et custodiri facere dignetur inuolabiliter. H. n. Anno gracie 1535.

209b—210a 1: Littere ad prepositum vt predicatorem sibi missum hilari vultu acceptet. H. és é. n.

210a—211a 1: Epistola ad eundem prepositum regraciatoria de vino et supplicatoria pro tritico ac venie postulacio de perdicione boum. Ex loco nostro de n. é. n. Infrascriptio: Eiusdem vestre R. d. deuotus filius fr. petrus. Supra Scriptio: Reuerendo in Xto patri et domino petro de n. generali commissario totius ordinis premonstratensis in regno hungarie et preposito de n. dignissimo ac bene merito domino suo colendissimo atque obsequentissimo.

211a 1: Abbatibus eodem modo scribitur vt prepositis. Doctoribus vero canonicis sic scribitur: Superscriptio: Venerabili et egregio domino nicolao de n. utriusque iuris doctori et canonico ecclesie Strigoniensis domino sibi fauorabilissimo ac fidelissimo.

211a—212a 1: Epistola ad aliquem canonicum. H. és é. n.

212a 1: Plebano sic scribitur: honorabili domino iohanni de n. plebano parochialis ecclesie pestiensis domino sibi fidelissimo atque colendissimo.

212a 1: Abbatibus sic scribitur: Reverendo in Christo patri et domino petro. obseruando in tali monasterio presidi integro sacrorum morum plenissimo Sanctimonie deditissimo. talis ecclesie vel abbacie primario monachorum bene merenti prefecto pie sue fidei custodi domino suo colendissimo.

212a 1: Doctoribus canonicis sic scribitur. Venerabili et egregio domino petro de quinque ecclesiis vtriusque juris doctori et canonico ecclesie strigoniensis domino sibi precolendissimo ac

fauorabilissimo. vt prius eciam scripsi in precedenti folio de doctoribus canonicis.

212b-213b 1: Sequuntur littere ad regem pro variis necessitatibus. Ex loco Wysegradiensi prenotato die prima mensis may 1535. Infrascriptio: Eiusdem vestre maiestatis capellani fr. n. de n. gwardianus ceterique fratres de loco n.

214a-215a 1: Littere ad regem ut emulis et detractoribus aures non prebeat. Ex loco nostro de n. Anno gracie 1535. Infrascriptio: Eiusdem vestre maiestatis capellanus fr. n. de n. minister provincie. Suprascriptio: Serenissimo principi et domino domino iohanni regi hungarie excelentissimo domino suo graciosissimo.

215a 1: Alia Superscriptio ad regem Hungarie: Serenissimo principi et domino Domino Johanni regi hungarie excellentissimo, domino suo graciosissimo. Vel sic: Serenissimo principi et domino, domino nicolao, dei gracia hungarie vel hungarorum regi excellentissimo atque graciosissimo et benignissimo.

215a 1: Alia ad regem francie. Christianissimo ac potentissimo francorum regi illustrissimo domino suo beneficentissimo atque graciosissimo.

215a 1: Imperatori romano scribitur sic: domino cesari faustissimo, augusto sacratissimo romanorum imperatori, inuictissimo christianorum regi, felicissimi augustalis impery protectori, pio benigno cesari atque pyssimo.

215a 1: Alia alio modo. Domino Carolo, imperatori romanorum augusto. domino suo benignissimo atque pyssimo.

215b 1: Tituli regum.

215b 1: Supplicationes ad regem. Ex loco nostro de n., év nélkül.

216a, b 1: Supplicacio ad regem pro elemosina ad reparationem claustrum et alyis vite necessarijs. H. és é. n.

216b 1: Alia supplicacio eiusdem materie. H. és é. n.

216b-217a 1: Supplicacio quod elemosina pecuniaria deputata pro reformatione claustrum nondum restituta est. H. és é. n.

217a 1: Supplicacio pro vestitura, oleo et piscibus. H. és é. n.

217b 1: Supplicacio pro eo quod elemosinam a rege pro vestitura deputatam castellaneus non vult dare. H. és é. n.

217b—218b 1: Supplicacio vt rex defendere velit a maliolis et persequentibus nos. H. és é. n.

218b—219b 1: Supplicaciones ad reginam pro vestitura et alijs etc. H. és é. n.

219a 1: Alia supplicacio pro vestitura. H. és é. n.

219a, b 1: Supplicacio ad reginam pro reparacione et structura ecclesie tecture ipsius claustrum et pro vestitura. Super scriptio. Serenissime principisse et domine. domine Anne dei gracia hungarie regine excellentissime, domine sue graciousissime vel benignissime. Infra scriptio. Eiusdem vestre celsitudinis seruitor deditissimus. fr. n. gwardianus de n.

219b 1: Alio modo. Eiusdem vestre majestatis capellani. fr. n. de n. gwardianus ceterique fratres de loco Wyssegradiensi.

219b—220a 1: Sequuntur supplicaciones ad ducem vel marchionem et primo supplicatur pro vino et tritico. H. és é. n.

220a, b 1: Alia supplicacio pro victualibus et vestiture prouisione. H. és é. n.

220a 1: Supplicacio ad ducem vel marchionem vt testudines cooperiri faciat. Super scriptio: Illustri domino nicolao duci bozne, inclito domino gracioso. Illustri et magnifico domino petro marchioni brandenburgensi, domino suo gracioso vel obseruandissimo. H. és é. n.

221a, b 1: Sequuntur littere ad palatinum pro eo, vt recoretur de C. C. florenis a Rege pro instauracione nostri claustrum deputatis. (ex loco nostro penultima die maÿ.)

221b—222a 1: Alia epistola ad palatinum in qua eidem supplicatur, vt curam habeat de promissione regia speciale. H. és é. n.

222a, b 1: Alia epistola eiusdem materie. (ex conuentu nostro etc. penultima die maÿ) infrascriptio. Eiusdem vre spectabili et magnifice dominacionis capellanus, fr. petrus de n. gwardianus loci nostri etc.

223a 1: Supplicacio ad eundem palatinum vt supplicantibus patrocinari dignetur. (ex loco Wyssegradiensi.)

223a—224a 1: Sequuntur littere ad Wayuodam transiluanensem. In quibus supplicatur pro frugibus et Vino. H. és é. n.

224a, b 1: Epistola regraciatoria pro bobus concessis, et supplicatoria pro tritico. H. és é. n.

224b—225a 1: Supplicacio ad eundem Wayuodam pro frugibus. H. és é. n.

225a b 1: Sequuntur littere ad alios magnificos dominos et primores, agitur graciaram actio de beneficys. H. és é. n.

225b—226a 1: Supplicacio vt detur libera facultas in aquis piscandi et de Siluis ligna educendi, vt prius fuit concessum. H. és é. n.

226a, b 1: Epistola responsiua vt petitiones exaudiantur a ministro. H. és é. n.

226b 1: Graciaram actio et excusatio. H. és é. n.

227a, b 1: Alia epistola ejusdem materie ad patronum capituli futuri. H. és é. n.

227b 1: Supplicatur vt iusticia administretur. H. és é. n.

228a 1: Supplicatur vt iusticia administretur. H. és é. n.

228a, b 1: Supplicatur pro reformatione claustris, et quod credatur fratribus quidquid dixerint. (ex claustro etc.)

228b—229a 1: Supplicacio de Ablatorum equorum restitutione (ex claustro nostro etc.)

229a 1: Epistola gratulatoria de reoptentu castelli vel castri aut ciuitatis (ex loco nostro de n.)

229a, b 1: Supplicacio pro tritico. H. és é. n.

229b—230a 1: Supplicacio pro piscibus et oleo. H. és é. n.

230a 1: Supplicacio pro eo, quod prouisor curie dicit se non posse elemosinam fratribus deputatam dare. H. és é. n.

230a, b 1: Epistola credencialis. (ex loco nostro de n. tertia die may, 1534.)

230b—231a 1: Epistola regratulatoria et excusatoria. H. és é. n.

231a, b 1: Supplicacio pro frumento, piscibus, vino et oleo. H. és é. n.

231b 1: Sequuntur littere ad egregios dominos. Supplicatur vt promissum vsonem dignetur mittere. H. és é. n.

231b—232a 1: Supplicatur, vt Sales permittantur vendi. H. és é. n.

232a, b 1: Epistola de eo, quod Sales venditi sunt. Super scripcio. egregio domino petro de n. comiti camere salium pesthensis. domino Sibi honorando. H. és é. n.

232b—233a 1: Graciarum actio de beneficys impensis. H. és é. n.

233a 1: Graciarum actio de diligencia in litteraram instrumentalium procuracione et confectione et emendacione. H. és é. n.

233a, b 1: Supplicacio pro tritico optima. H. és é. n.

233b—234a 1: Supplicacio pro subsidio a rege deputato per thesaurium nondum soluto. H. és é. n.

234a 1: Litere Baronum et Egregiorum conjugibus primo graciarum accio. H. és é. n.

234a, b 1: Graciarum accio pro beneficys et supplicacio pro eguminibus et piscibus. H. és é. n.

234b—235a Graciarum accio pro beneficys. H. és é. n.

235a 1: Epistola regraciatoria pro bobus concessis. H. és é. n. Supra scripcio: Magnifice domine chaterine chaterine de thelegd (sic) consorti magnifici domini Stephani de bathor Wayuode transilvaniensi, domine sue beneficentissime vel graciose.

235b—236b 1: Supplicacio pro eo vt elemosina vinaria a patronis ordinata reddatur. H. és é. n.

236b 1: Litere viduis dominabus pro porcis. H. és é. n.

236—b237a 1: Alia epistola de eisdem viduis in qua supplicatur pro vino et frumento nec non cibo quadragesimali. H. és é. n. Super scripcio: Magnifice domine Anne de raska relicte condam magnifici domini Stephani de bathor. domine et patrone graciose. Alio modo: generose domine Anne, Relicte egregy condam domino trinka, domine sue graciose vel in christo colende.

273b 1: Sequitur saluus conductus. pro vestitura disponenda, H. és é. n.

237b—238b 1: Supplicacio vt confrater ab omni exactionum solucione immunis et liber permittatur. H. és é. n.

238b—239a 1: Saluus conductus pro griseis, disponendis fratribus. H. és é. n.

239a, b 1: Saluus conductus vt confrater ab omni exactionum solucione abire permittatur, qui portauit fratribus pannos et griseos. H. és é. n.

239b—240a 1: Saluus cnductus pro traducendis griseis ad necessitates fratrum. H. és é. n.

240a, b 1: Ad idem pro literis deferendis. H. és é. n.

240b—241a 1: Saluus conductus ex parte piscium. H. és é. n.

241a, b 1: Supplicatur vt duo vasa vini sine omni exaccione thelonaria importari permittantur. H. és é. n.

241b 1: Vt confrater ab omni exaccione theloniaria abire permittatur supplicacio. H. és é. n.

241b–242a 1: Saluus conductus pro conductione aliquae materiae ad fabricam claustris nostri. H. és é. n.

242b 1: Ad idem pro asseribus. H. és é. n.

242b–243a 1: Saluus conductus vt cum vino et frugibus sine solucione tributaria fratres abire permittantur. H. és é. n.

243a, b 1: Ut fratres permittantur abire pacifice absque receptione cuiuslibet thelonij vel tributi. H. és é. n.

243b 1: Ad idem brevis. H. és é. n.

* * *

Ezzel a codex bibliographiai ismertetését befejeztem. Tartalmáról, mely a bibliographiai résznél sokkal érdekesebb, a jövő alkalommal.

Hazánkat Érdeklő Külföldi Szemle.

Ezen cím alatt folyóiratunkban új rovatot nyitunk meg, melynek célja: a magyar közönséget a külföldi könyvtárakban létező hungaricákról és a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő nevezetesebb mozzanatairól, időhöz nem kötött közlések által tájékoztatni. A külföldi könyvtárak történetét, szervezetét és gyűjteményeit tanulmányozni, s az itt tapasztalt eredményeket, ha a hazai viszonyoknak megfelelően, közkönyvtárainkban alkalmazni könyvtárnoki hivatásunkból folyó kötelesség. De mint magyar szakközlöny, melynek célját a hazai bibliographia és a magyarországi könyvtárak szabják meg, ezen szempontból a külföldi könyvtárakkal nem foglalkozhatunk. Ezek e helyütt csak annyiban tartoznak ránk, a mennyiben oly magyarországi vonatkozású kéziratok és ritka nyomtatványoknak vannak birtokában, melyek a hazai történetírás és irodalomtörténet tárgyát képezik. E szempontból tartoznak ide a külföldi bibliographia hazánkat érdeklő közlései is.

E közléseket felhasználni s az európai könyvtárakban elszórtan létező nevezetesebb hungaricákat megismertetni leendő, ez új rovat feladata. E célra készséggel megnyitjuk hasábjainkat azoknak, kiket hivatásuk vagy hivatalos foglalkozásuk e térre vezet. Jól tudjuk, hogy a külföldi hungaricák sorsa az illető könyvtárak sorsával szorosan összefügg, figyelemmel leszünk azért ezeknél minden oly mozzanatra, mely azokat a mi célunkhoz egy lépéssel közelebb vagy távolabb hozza. — Adni fogunk egyes külföldi könyvtárakról, könyvtárnokokról vagy más bibliographiai mozgalmakról rövid közléseket, de ezekben is mindig szem előtt tartjuk a hazai vonatkozást. Hiszszük, hogy törekvésünk ez irányban nem lesz eredménytelen,

s hogy vele szolgálatot teszünk az ügynek, melyért e rovatot létrehoztuk.

* * *

— **Negyven éves bibliographiai jubilaem Drezdában.** E rovatot nem kezdhetjük méltóbban, mint Dr. Petzholdt Gyula úr, Albert szász király ő felsége könyvtárnoka- és titkos tanácsosának jubilaemával, mely folyó év elején a szász királyság metropolisában ment végbe. Ekkor ülte meg az európai hírvé bibliographus az általa 1841-ben alapított s azóta folytonosan szerkesztett »Neuer Anzeiger für Bibliographie und Bibliothekwissenschaft« című bibliographiai folyóiratának 40 éves jubileumát, mely alkalmából a németországi és külföldi bibliographusoktól élénk óvációkban részesült. Mi utólagosan bár, de szívünk mélyéből csatlakozunk ezen óvációkhoz s folyóiratunk és a budapesti közkönyvtárak összes tisztviselői nevében üdvözöljük ez alkalmából a veterán jubilanst, ki 40 évi bibliographiai pályafutása alatt lapjában nemcsak az általános, hanem a magyarországi bibliographiának is tett jelentékeny szolgálatokat. Folyóiratában, a magyarországi könyvtári és bibliographiai viszonyokról számos érdekes cikk látott napvilágot. Munkatársainak száma 40 év alatt 170-re szaporodott, kik a világ majdnem minden művelt nemzetéhez tartoznak. Ezek közt magyarországiak a következők: Csontos János, Kertbeni Károly, Kőrösy József, Kuncze Leo, Likavec János, Márky Sándor, Rómer Flóris és Tipray Tivadar. Okunk van tehát öt ünnepelni. Negyven év az ember életében is szép idő; de szebb és nagyobb egy folyóirat életében, főleg ha oly exclusiv tért művel, milyen a bibliographia. Petzholdt 40 évi szerkesztői pályafutása alatt derekasan megállotta helyét, a bibliographiai ismereteket előbbre vitte s lapjában oly kérdéseket oldott meg, melyekkel azelőtt nem igen foglalkoztak. Főérdeme, hogy lapját úgy szerkesztette, hogy ez mindig az általános bibliographia színvonalán állott, s a szakembert, laicust egyformán tájékoztatta a könyvtartan és bibliographia állásáról. Hatását a bibliographiai ismeretek terjesztésére kétségbe vonni nem lehet. Negyven év alatt két nemzedéknek mestere volt a bibliographiai ismeretek terjesztésében s alig van európai könyvtárakban könyvtartiszt, ki az ő munkáiból és szakfolyóiratából ne merített volna ismereteket. Ő valóban elmondhatja magáról: »Quadraginta annis

proximus fui generationi huic.« Negyven kötetből álló folyóirata egész kis könyvtárt képvisel, s a könyvtár- és bibliographiának valóságos codex diplomaticusa. Kivánjuk, hogy a bibliographusok e tisztes nestora érje meg friss erőben folyóiratának 50 éves jubileumát is. Üdözöljük őt még egyszer ad multos annos.

— **Reform a vaticáni könyvtárban.** Ismeretes a tudományos világban a római vaticáni könyvtár középkori kéziratainak gazdagsága. Az európai könyvtárak közül egy sem mérkőzhetik vele e tekintetben; magyarországi vonatkozású kéziratokban pedig csak a bécsi cs. udvari könyvtár mulja felül. Fényes kiállítású Corvin-codexeit ismerjük, de a többi hungaricákról csak felületes catalogusok nyomán van tudomásunk. Egyes nevezetesebb kéziratait tudósaink ugyan már felhasználták, de a legnagyobb részről még igen keveset tudunk. Ezért nagy örömmel fogadta minden tudománybarát XIII. Leo pápának azon fontos elhatározását: hogy a vaticáni könyvtár különböző catalogusainak kinyomatását elrendelte, s az előmunkálatok megtételére egy külön bizottságot nevezett ki, melynek élén Pitra és Hergenröther bibornokok, és Rossi régész állanak. E férfiak európaszerte ismert tudományos neve biztosítékot nyújt arra, hogy a Catalogusok a bibliographia színvonalán fognak állani. Bandini, Denis és Franciscus de Lictériis hasonló munkái irányt adhatnak a nagyszerű vállalatnak, melytől, főleg ha a kéziratok provenienciájára, címerei és feljegyzéseire lesz tekintettel, a hazai történetírás és irodalomtörténet nagy eredményeket várhat. Az angol »Times« a pápa ezen fontos elhatározásáról külön vezércikkben emlékezett meg, s azt írta: hogy a tudományos világ azt ép oly élénk várakozással fogadja mint fogadná a netaláni hírt: hogy az alexandriai könyvtárt kiásták, vagy hogy a pompeji városi könyvtárt felfedezték. Mi nagy feszültséggel várjuk a kilátásba helyezett catalogus I. kötetének megjelenését.

— **Még egy Vitéz által javított codex.** A müncheni állami kir. könyvtárban újabban egy latin corvin-codexet találtak, mely a lapszéleken vörös jegyzeteket, javításokat és felírásokat tartalmaz. A codex címe: »Demosthenis Oraciones per Leonardum Aretinum traductae«, s a harmadrendű corvin codexek közé tartozik. Irodalmunkban ismeretes ugyan, de azt nem tudtuk,

hogy Vitéz emendálta. Ezt Fraknói Vilmos történészünk derítette fel, kinek számára könyvtárunk a codexet Münchenből meghozatta. Ismertetését legközelebb várhatjuk.

— **A wolfenbütteli könyvtár** elhanyagolt állapotáról újabb időben sok felszólalás történt a külföldi sajtóban. A 300,000 kötet nyomtatvány és 10,000 kéziratból álló nagybecsű könyvtár épülete ugyanis annyira rongált állapotban van, hogy télen a hólé, nyáron pedig az esővíz folyik be a kupolán keresztül a földterembe. A falak meg vannak repedezve s a barakmódra épült impozáns kupola mindennap beomlással fenyeget. Ezen kívül, nem önállóan, hanem házak közé építve lévén, a tűzveszélynek is van kitéve. Ezekről a múlt nyáron magunk is személyesen meggyőződünk. E könyvtár sorsa bennünket is érdekel, mert 8 elsőrendű kétségtelen és 5 valószínű corvin-codex és számos becses magyarországi vonatkozású kézirat van birtokában. Megemlítjük itt, hogy boldogemlékü József nádor kezdeményezésére 1843-ban a Magyar Nemzeti Múzeum és a braunschweigi hercegi kormány közt tárgyalások folytak a wolfenbütteli corvin-codexek visszaszerzése céljából, de eredményre nem vezettek. Újabb időben a strassburgi és marburgi egyetemek tanárai kérvényt nyújtottak be ez ügyben a braunschweigi országos rendekhez, melyben a wolfenbütteli könyvtárnál tapasztalható bajok gyökeres orvoslását kérik. E petíció sorsa bennünket is érdekel, s Petzholdt Anzeigere nyomán (1880. II. füzet) közöljük a braunschweigi országos rendek erre vonatkozó határozatát a a mint következők:

»Azon állandó kérvényi bizottság, melynek a strassburgi és marburgi egyetemek tanári karának beadványa véleményezés avagy szükség esetén más indítvány tétele végett fölterjesztetett, a következő határozati javaslatban állapodott meg: Mondja ki a magas országgyűlés, hogy a strassburgi és marburgi egyetemek tanári karának azon kérvényét, mely a wolfenbütteli hercegi könyvtár hiányainak megszüntetésére irányul, a kormány kiváló figyelmébe ajánlja azon kijelentéssel, hogy 1. Azon összegeket, melyek a könyvtári épület biztosítására és a környékéből reá három leható veszélyek elhárítására szükségesek, az országgyűlés kész megszavazni; 2. Készségesen elismeri egy új könyvtár építésének szükségét, mire nézve kéri

a hercegi kormányt, hogy ha nem is ezen, de a legközelebbi országgyűlésre javaslatot terjesszen be; 3. Égető szükségnek tartja az országgyűlés, hogy a könyvtárban őrzött kéziratok jegyzéke elkészítessék, s erre nézve a hercegi kormányt fölkéri a szükséges intézkedések megtételére; 4. Anélkül, hogy jelenleg az új művek beszerzésére szolgáló könyvtári alap fölemelését javasolná, ezt legközelebb megtenni kilátásba helyezi. A bizottság ezen 4 javaslatát, melynek előadója v. Schmidt-Phiseldeck, az e kérdésekben teljesen avatott tanácsos vala, a rendek gyűlése egyhangúlag elfogadta, sőt az épület biztosítása és ideiglenes megszilárdítására kért 19040 markot is megszavazta. A könyvtár áthelyezése Wolfenbüttelből Braunschweigba méltányossági szempontból elejtett. « Ezen nagyfontosságú határozatot, mely a wolfenbütteli könyvtár sorsát biztosítani van hivatva, az ott létező nagybecsű hungaricák szempontjából, mi is örvendetes tudomástul vesszük.

— A Nemzeti Múzeum Könyvtára Dr. Abel Jenő, derék fiatal tudósunk használatára meghozatta a lipcsei városi könyvtár két Janus Pannonius codexét. — Az egyik (Rep. I. nr. 80) állítólagos Corvin codex, mely később egy bizonyos Joh. Frid. Steinbach birtokába került, Plutarchus Apophthegmatainak Janus Pannonius által készített, mindeddig kiadatlan fordítását tartalmazza, de — sajnos — a 42-ik levél után csonka. Janus Pannoniusnak Mátyás királyhoz intézett ajánló levele kelt: Quinque-ecclesiis Idibus Octobris 1467. — A másik hártya-codex (Rep. I. 98.) Janus Pannoniusnak néhány, már többször nyomtatásban is megjelent fordítását tartalmazza, névszerint: Plutarchus de negotiositate és quibus modis ab inimicis iuvari possimus. Demosthenesnek Philippus levele ellen való beszédét és egy részletet az Ilias hatodik énekéből a Galeotti Marciohoz intézett levéllel együtt. Ez utóbbi kézirat az előbbinél ugyan kevésbé becses, de az említett fordítások kiadásainak itt-ott csonka szövegét több helyen kiegészíti.

Vegyes közlemények.

— **A Jordánszky-codex kiegészítő része Győrben.** A napokban a budapesti napilapok a »Hazánk« győri lap után azon örövendetes hirt közölték, hogy Csemez József, győri kir. főigazgatósági tollnok ur egy XIV. századi ismeretlen magyar codexnek van birtokában, mely 25 negyedréttü papirlevélből áll, s két hasábos írásban sz. Jeromos egyik levelén s az előbeszédén kívül, az ó szövegségi könyvekből: a Genesis I. könyvét a 4. fejezet közepétől kezdve és az Exodus I. és II. fejezetét foglalja magában. E hir a budapesti tudományos körökben általános érdeklődést szült s a Nemzeti Múzeum könyvtára azonnal megtette a szükséges lépéseket a codex megvizsgálása esetleg megvásárlása céljából. De addig is szükségesnek tartottuk utána kutatni a dolognak és constatálni: vajjon a győri codex-töredék csakhogyan egészen ismeretlen-e, avagy pedig csak valamely ismert codex elveszettnek hitt, de megkerült kiegészítő része? Nyomozásaink a következő eredményre vezettek. A középkorból ránk maradt magyar nyelvemlékek között csak három magyar codexet ismerünk, melyek ó-szövegségi bibliafordításokat tartalmaznak, úgymint: a Révay, Döbrentey és Jordánszky-codexeket. Ezek közül a Révay másképen bécsi codex: a Ruth, Judith, Dániel, Hozeás, Joel, Ámos, Abdiás, Jónás, Mikeás, Nahum, Habakuk, Szofoniás, Aggeus, Zacharias és Malákiás könyveit, továbbá a Makkabeusok I. könyvét foglalja magában. A Döbrentey-codexben csak az Eszter és Jób könyvei, Dávid zsolttárai és az Énekek Éneke vannak meg. E két codexet tehát combinációba nem vehettük. A Jordánszky-codex egybevetése azonban sok kilátással kecsegtetett. Ez a győrihez hasonlóan két hasábos van írva, alakját kis ívrétnek vagy nagy

negyedrétnek vehetjük s a Genesis első fejezetével kezdődik. Összehasonlítottuk tehát a Jordánszky-codex Toldy által kiadott részeit a győri codex-töredék ismertetésével, és azt találtuk, hogy Toldy kiadásában a Genesis a IV. caput közepén végződik, azontúl pedig egész az Exodus VI. fejezetének 7 ik verséig hézag következik, vagyis a Genesis IV. fejezetének közepétől egész az Exodus VI. fejezet 7-ik verséig terjedő rész hiányzik. — E hiányzó rész azonban majdnem teljesen meg van a győri töredékben, a mint erről a »Hazánk«-ban közlött ismertetésből meggyőződünk. Összehasonlítottuk még a Jordánszky codex azon két levéltöredékét is, melyek a Jankovich gyűjteményéből a múzeumi könyvtárba kerültek s az egybehangzó írásbeli jellem, felírások, felosztás és levélszámozásokból mindinkább valószínűbb lett előttünk, hogy a győri codex-töredék nem egyéb mint a Jordánszky codexnek kiegészítő része. E föltevésünket igazolta maga a codex töredék is, melyet a tulajdonos úr a könyvtár megkeresésére szives volt megtekintés végett hozzánk beküldeni. E szerint a Jordánszky codexet most így rekonstruálhatjuk: a codex eredetileg sz. Jeromos leveleivel és proëmiumokkal kezdődött. E levelekből (epistolae) és proëmiumokból most csak egyetlen egy levél (folium) van meg, mely a szöveget közvetlenül megelőzi s egy levél vagy proëmiumtöredéket, sz. Jeromos levelét (folium) és előszót (aliud proëmium) foglal magában. E levél, folium) mely a codex előleveleihez tartozott s eredetileg számozva nem volt, most Csemez József úr tulajdona. A codex tulajdonképeni I. és II. levele, melyen a Genesis kezdődik, a Jankovich gyűjteményéből jelenleg a Múzeum birtokában van; a III. és V—XXV. levelek ismét Csemez úréi, a XXVI—XXVII. levelek még lappangnak valahol, vagy elvesztek, a XXVIII. levéltől kezdve a codex végeig, tehát a nagyobb rész az esztergomi főkáptalan könyvtaráé. E három töredékből lehetne, a hiányzó előlevelek és a IV., XXVI. és XXVII. levelek hijával, egy teljes példányt összeállítani. Megjegyzem még, hogy a Jordánszky-codex, mint irodalmunkban ismeretes, 1516 és 1519-ben másoltatott, s hogy a győri töredék, mely azt kiegészíti, irodalmunkban ekkorig még ismertetve nincsen. Ennyit a napfényre hozott codex-töredékről most, többet a tárgyalások befejeztével. Végül köszönetünket fejezzük ki Dr. Szom-

bathy Ignác tanár úrnak, hogy ez érdekes nyelvelmékre a tudományos világ figyelmét felhívta.

— A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára újabban vásárlás útján két ritka magyar nyomtatvánnyal gyarapodott. Megszerezte ugyanis: Rudinai Frater János Lelki Szarandokságh című munkájának azon példányát, mely ekkorig Hollóssy Lajos nagyváradi könyvárusé volt, s melyet Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában 1602. sz. alatt ismertet. A könyv 32-rétű, elül, végül csonka. Megvannak benne az (A₂—A₇, B₁—Ee₃, és Ff₃—6. levelek) de teljesebb az egri példánynál, (A₂—Ee₃) s a legjobban föntartott példány a mit ekkorig ismerünk Szabó Károly szerint 1609 előtt nem jelenhetett meg. Megszereztük továbbá: »Lelki Fegyver-Haz Melyben Minden-féle Lelki, és testi ellenség meg egyőzésére erős fegyver készítettet. A' Meltsagos Czobor Szent Mihályi Groff Czobor Christina Asszony Ő Nagysága Költségével, minden hív és Isteni szeretettel buzgó léleknek örömére egybe szedetett« című munkát, mely 4-rétben Nagy-Szombatban, »Nyomtatattott az Academiai Bötűkkel, Hörmann János által 1700 Esztendőben.« E munka a címlapból 3 számozott és 1 számozatlan levélből és 200 lapból áll. Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában 1560. sz. alatt csak egyetlen egy példányt ismer, de címét csak a Rakovszky család könyvtárjegyzéke után idézi. Kudora Károly a »Könyv-Szemle« 1879, IV—V. füzetében közölte a Lontón levő eredeti példány után a könyv teljes címét, melyből tudjuk, hogy a Lelki Fegyverház a címlapból, 3 ajánló levélből és 200 lapból áll. A múzeumi könyvtárból a címlap és a 200. lap hiányzik, különben teljesen ép. De így is becses, mert ekkorig a második, bár csonka példány, a melyet ismerünk.

— Brandenburgi Katalin könyvtárnokának fizetése 1629—1630-ból. A »Történelmi Tár« 1880. január-márcziusi füzetében Dr. Marcali Henri úr, a külföldi könyvtárakból Regestákat közölt Brandenburgi Katalin és a Rákóczyak történetéhez. Eltekintve a levelek és utasításoktól, melyek Erdély ez időbeli történetéhez érdekes adalékokat szolgáltatnak, reánk názve csak egy »Consignatio universorum Conventionariorum« című lajstrom bir becses, mely az udvartartáshoz tartozó udvari tisztviselők, tudósok, historykusok és művészek évi

dotációit sorolja fel. Ezek között találjuk Barsi Mihály könyvtárnokot is, ki 100 forint fizetést huzott. Az őt illető tétel a lajstromban így szól: »Barsi Mihálnak, Bibliothicariusnak 100 frt.« Ugyanily fizetést húzott az »exactor, coadjutor,« a »Paticarius« és az egyik Scola mester is.

— **I. Apafi Mihály udvari nyomdászának convenciója.** Dr. Thallóczy Lajos, derék fiatal tudósunk »I. Apafi Mihály udvara« című becses értekezésében említést tesz a fejedelem egy »könyvnyomtatójáról« is, ki a számadáskönyv szerint egy ízben 60 tallért kapott. Báró Radvánszky Béla úr szivességéből ez adatot kiegészíthetjük a fejedelem udvari népeinek convenció könyvéből, mely a gróf Bethlen család betleni levéltárában őriztetik. Ide igtatjuk a convenció teljes szövegét, melyből kitünik, hogy nemes Veresegyházi Mihály, udvari nyomdász köteles volt az 1668. sept. 27-én megállapított convenció szerint a fejedelem számára felényi fizetésért dolgozni, az Articulusokat pedig ingyen nyomatni. A convenció teljes szövege így hangzik: »Conventio nobilis Michaelis Veresegyházi, typographi nostri, annus incipit 27 Septembris Anno 1668. — Lészen készpénz fizetése per annum másfélszáz forint. — Ruházatára hét sing gránát posztó. Huszonöt kis köből buzája. — Két negyvenes bora. — Fél köből kásája. — Fél köből borsó. — Három disznó. — Hat bárány. — Tizenhat iteze vaj, vagy itczéjeért 25 pénz. — Tizenhat iteze méz, vagy annak is itczéjeért 25 pénz. Azonkívül mikor számunkra munkálódik, felényi fizetést adunk, mint mások szoktak adni. Articulusokért pedig semmit nem adván neki, ajándékon tartozzék kinyomtatni. — Data in civitate nostra Alba Julia etc. Michael Apafi.«

— **Temesvári Pelbárt élete és munkái** cím alatt Szilády Áron jeles tudósunktól a M. T. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának kiadásában kitűnő monographia jelent meg, mely 135 lapra terjedő füzetben Temesvári Pelbárt életét, korát, hatását és munkáit széles tudományos alapon, emelkedett felfogással, velős zamatos irányban ismerteti. A munka a nagyobb szabású irodalomtörténeti monographiák közé tartozik s megjelenése irodalmunkra nézve nyereség. Az érdekes szerző egy aczélmetszetben közli Temesvári Pelbárt arczképét is, mely a

hírneves szónokot, írótt pulpitusnál ülő helyzetben tünteti fel. E munka világos bizonyossága annak, hogy az alapos készultség, széles tárgyismeret, lelkiismeretes nyomozás és művészi feldolgozás minden akadályt legyőz. Szerző felhasznált munkájában minden ekkorig ismert kútfőt, s a hol a kútfő cserben hagyta, ott a közvetlen forrásból merített, áttanulmányozta Temesvári Pelbárt munkáit, behatolt ezek szellemébe, s innét pótolta a kútfők hézagait. Munkája sok helyütt oly közvetlenséggel van írva, hogy azt hisszük, hogy magának Temesvárinak szavait olvassuk. Ezért munkája nem csak élvezetes olvasmány, hanem egyúttal nagybecsű kútfőtanulmány is, mely Temesvári Pelbárt alakját kortörténeti keretben minden oldalról megvilágítva állítja elénk. Itt találjuk Temesvári Pelbárt munkáinak bibliographiáját is, melyet az érdekes szerző nagy gonddal állított össze. Szóval az egész munka irodalmi nyereség, mely irodalomtörténetünk egy kevésbé ismert kérdését nemcsak határozottan előbbre viszi, hanem legnagyobb részben megoldja. Üdvözljük a szerzőt a hazai középkori irodalomtörténet mezéjén, az irodalomtörténeti bizottságnak pedig gratulálunk, hogy kiadványainak sorát ily jeles monographiával megkezdte.

— **Könyvnyomda Ipolyságon.** Hont megye Székhelyén Ipolysághon a múlt év végén nyomda keletkezett, mely tényleg megkezdte működését. Az első termék, mely a nyomdából kikerült a következő: »Jelentése azon hontmegyei küldötségnek, mely a megye főispánja keselőkői ifjabb báró Majthényi László valóságos belső titkos tanácsos cs. és kir. kamarás úrnak Nyitra-megye főispánjává lett kineveztetése alkalmából üdvözlésére közgyűlésileg kiküldetett.« Vékony 8-r. füzet, címlappal és 12 számozatlan lappal. A címlapon Náray J. A. van mint nyomdatulajdonos megnevezve. Kivánunk a nyomdának állandó jövőt.

— »A Néhai Dr. Kátai Gábor hagyatékához tartozó könyvtár jegyzéke« cím alatt Karczagon Spitzer S. nyomdájában 120 lapra terjedő füzet jelent meg, mely a boldogult országszerte ismert, orvostudor becses könyvtárát ismerteti. A füzetben a tudomány minden ágából összesen 2362 munka van felsorolva, ezek között számos hungaricum és ritkaság. Mint örvendetesen értesülünk az egész könyvtárt megvette Magyarai Kossa Sámuel

tisza-roffi földbirtokos, ki ezáltal nemcsak a maga tekintélyes gyűjteményét gyarapította, hanem egyuttal egy egész életen át nagy gonddal gyűjtött könyvtárt megmentett a szétdarabolástól.

— Péchy Simon magyar bibliafordítása 1638-ból. Konez József a marosvásárhelyi ref. főtanoda tanára és könyvtárnoka, kitől folyóiratunk múlt évi V—VI. füzete a marosvásárhelyi ref. főtanoda könyvtáráról igen érdekes ismertetést közölt, a gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárában, melynek rendezésével hónapok óta foglalkozik, nagybecsű leletre bukkant. Megtalálta ugyanis Péchy Simon, a szombatosok alapítójának magyar bibliafordítását, melyet ez 1638-ban, az erdélyi szombatosok számára készített. A fordítás Péchy Simonnak sajátkezű kézírata s magában foglalja Mózes I. könyvét egészen, és a II-ikat a 12-ik részig bezárólag. Az érdeemes felfedező összehasonlította a leletet Károli Gáspár bibliafordításával s úgy találta, hogy ettől egészen eltér, s hogy Péchy Simon azt héber szövegből fordította. Bod Péter Athenásában (223 l.) megemlékezik ugyan e fordításról, de a magyar irodalomtörténet létezéséről ekkorig mit sem tudott. Most Konez József buzgalma napfényre hozta azt a homályból, miáltal irodalmunknak közkincsévé lett.

A magyar irodalom 1880-ban.

Első közlemény.

Ezen jegyzékbe csak azon nyomtatványok vétettek fel, melyek az 1880-diki évszámmal vannak jelölve. — Hol a nyomtatás helye nincs kitéve, Budapest értendő. — A nyomdász vagy nyomda-intézet csak oly nyomtatványoknál van megnevezve, a melyeknek kiadója nem ismeretes. — Hogy ezen jegyzék lehetőleg teljesen s pontosan összeállítható legyen, felkéretnek a szerzők és kiadók, hogy kiadványaik egy példányát, az ár megjelölésével a M. N. Múzeum könyvtárába beküldeni sziveskedjenek.

- Acsády Ignác.** Aranyországban. Vigj. három felvonásban. Feszty Árpád tizenegy rajzával. Metszette Morelli Gusztáv. (Pfeifer Ferdinánd. 12-r. 120 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Album** az ifjuság számára. (Lampel R. 4-r. 84 l. ára 60 kr.)
- Áldor Imre.** IV. Béla s a tatárjárás. (Tört. könyvtár. 68. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 106 l. ára 40 kr.)
- Áldor Imre.** II. Lajos és kora. (Tört. könyvtár. 67. füzet. Franklin-társulat. 8-r. 107 l. ára 40 kr.)
- Alexander.** Az ő legkedvesebb ellensége. Angol regény. Fordította Ziehy Camilla. (Athenaeum. 8-r. 412, 330 l. mindkét kötet ára 3 frt 50 kr.)
- Andersen** összes meséi. Számos fametszvénynyel és 5 színes képpel. (Lampel R. 12-r. 150 és 5—148 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Antolik Károly.** Kisérleti természettan a középtanodák III. és IV. osztálya számára és magánhasználatra 672 ábrával. (Arad. Gyulai István. 8-r. 234 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Arago François.** Carnot életrajza. Franziából ford. Császár Károly. (Ifjusági Iratok Tára. V. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. VIII, 119 l. ára 60 kr.)
- Arago François.** Monge életrajza. Franziából ford. Császár Károly. (Ifjusági Iratok Tára. VI. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 152 l. ára 70 kr.)
- Asbóth János** Uj Magyarország. Magyar jelenről, magyar jövőről. (Athenaeum nyomdája. 8-r. 208 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Balogh Kálmán.** A vér szétosztásáról az emberi testben. (Népszerű természet-tudományi előadások gyűjteménye. III. kötet. 19. füzet. K. m. természettudományi társulat. 8-r. 36 l. hat ábrával. ára 25 kr.)
- Bárány Ignác.** Nyelvgyakorlatok. II. folyam. A népiskola III. oszt. növendékeinek fölfogásához alkalmazott nyelvtani gyakorlatok. VII. kiadás. (Laufer Vilmos. 8-r. 63 l. ára 28 kr.)

- Bárány Ignác.** Tanítók könyve. Kalauz a nevelés és tanítás vezetésére. V. az 1877. évi tantervhez alkalmazott kiadás. E munka a magyar miniszterium által képezdei tankönyvül fogadtatott el. (Laufer Vilmos. 8-r. 399 l.)
- Bárczi Iván.** A német cultura befolyása Magyarországra. Társadalmi tanulmány. 2-ik bőv. és átdolg. kiadás. (Grimm Gusztáv. n. 8-r. 112 l. ára 1 frt.)
- Batizfalvy István.** Az egyetemes történelem kézikönyve. A középiskolák felsőbb osztályai számára s magánhasználatra. II. rész. A középkor történelme. (Lampel R. n. 8-r. II, 242 l. ára 1 frt.)
- Békési Gyula.** Elemi latin nyelvtan. Középiskolák alsóbb osztályai számára. I. kötet. Alaktan. Gymnasiumok I-ső osztálya számára. II. kiad. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8-r. V, 172 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Beksiacs Gusztáv.** Barna Arthur. Regény két kötetben. (Ifj. Nagel Ottó. 8-r. 289, 228 l. mindkét kötet ára 3 frt.)
- Belky János.** A törvényszéki orvostan alapvonalai különös tekintettel az új magyar büntető törvénykönyvre, irománypéldákkal. (Eggenberger. 8-r. 288 l. ára 3 frt.)
- Beöthy Zsigmond** újabb költeményei. (Tetty Nándor s társa. k. 8-r. VIII, 131 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Beöthy Zsolt.** A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése. A középiskolák VI., VII. és VIII. oszt. számára. I. kötet. II. kiadás. (Athenaeum. 8-r. 342 l. ára 2 frt.)
- Beszédtár,** Protestáns egyházi. VI. köt. Tekintettel az egyházi év főbb alkalmaira szerkesztette Margócsy József. (Kókai Lajos. n. 8-r. 194 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Bierbaner Lipót.** Physika a középtanodák felsőbb oszt. használatára. III. rész. (Győr. Gross Gusztáv. 8-r. 635—747 l. 528 ábrával.)
- Bodnár Zsigmond.** Uránia, Kázmán és Pajor. Irodalomtörténeti értekezés. (Aigner Lajos. 8-r. 86 l. ára 50 kr.)
- Boros Béni.** Vasutaink csoportosítása és a vasuti tarifák. Válaszok az orsz. magyar gazdasági egyesület által a vasuti szakértőkhöz intézett közlekedésügyi kérdésekre. Az orsz. magyar gazdasági egyesület által 1880. január 12-re összehívott közlekedésügyi enqueten előadta B. B. (Arad. Réthy L. és fia. 8-r. 44 l.)
- Bosniacae res.** — Egy conservatívól. (Franklin-társulat. k. 4-r. 24 l. ára 40 kr.)
- Braddon E. M.** Pókhálók. Regény két kötetben. Ford. Fésüs György. (Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 184, 198 l. ára 2 frt.)
- Braun J.** Magyarország története párhuzamosan alkotmányunk vázlatával és a főbb világesemények függelékével. Az újabb miniszteri tanterv alapján népiskolák használatára. 2-ik kiad. (Ifj. Nagel Ottó. k. 8-r. IV, 87 l. ára 30 kr.)
- Bulver Edvard.** A jövő nemzedéke. Regény. Angolból fordította Fáy Béla. (Olesó könyvtár. 89. sz. Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 224 l. ára 40 kr.)
- Cohné József.** (Ómén Izráel.) Hittan, héber olvasás és imafordítás a népiskola alsóbb osztályai számára, különös tekintettel a közös iskolákra, egy függelékkel a felsőbb osztályok használatára. (Burián nyomdája. 8-r. 28, 52 l.)
- Corneille Cidje.** Kiadta s magyarázta Alexander Bernát. (Jeles Irók Iskolai Tára. 7. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 205 l. ára 80 kr.)

- Csánki Dezső.** Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. (Weismann testv. 8-r. 40 l.)
- Császár Károly.** Számtan a középiskolák alsó oszt. számára. I. rész. 3-ik kiadás. III. rész. 2-ik kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 96, 92 l. ára 60, 60 kr.)
- Czanyuga József.** Magyar és német beszélgetések zsebkönyve. Taschenbuch etc. II. kiadás. (Lampel R. VI, 576 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Dayka Gábor** köteteményei. 2. (Nemzeti könyvtár. 45. sz. Aigner Lajos. k. 8-r. 6—10 ív, ára 30 kr.)
- Deák Farkas.** Magyar hölgyek leveleiről. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. V. kötet. 9. sz. Akadémia. n. 8-r. 25 l. ára 20 kr.)
- De Gerando Antonina.** Nótan, vagy az asszonyi hivatás tudománya. Intézetek, képezdék, felső nép- és polgári iskolák meg magánhasználatra. (Kolozsvár. Stein János. k. 8-r. 102 l. ára 30 kr.)
- Deil Jenő.** Az italmézési jog gyakorlatát és a szesz- és szeszest italok árulását szabályozó miniszteri rendeletek 1876—1879. 2-ik bőv. kiadás. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. 30 l. ára 50 kr.)
- Duruy Victor.** Világtörténelem. Átdolgozta és Magyarország történetével bővítette Ballagi Aladár. (Franklin-társulat. 8-r. XVI, 664 l. ára 3 frt.)
- Erdődi János.** Földrajz a népiskolák IV. évfolyama számára. Függelékül: történelmi képek. IV. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 71 l.)
- Erdődi János.** Földrajz tanodai és magánhasználatra. III. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 128 l. ára 40 kr.)
- Erényi Mór.** Gyakorlati tanfolyam a német nyelv gyors, alapos és könnyű megtanulására Ahn Ferencz elismert tanmódszere nyomán. Nyelvtani jegyzetekkel ellátva és a magy. kir. közoktatásügyi miniszterium által kiadott tantervhez alkalmazva. 3-ik átvizsgált és javított kiad. (Lampel R. 8-r. 160 l. ára 60 kr.)
- Erney József.** Gyakorlati énektan. Dalokkal. Középtanodák, polg. iskolák és magánintézetek használatára. I—II. füz. (Dobrovsky és Franke. 8-r. 4), 31 l. ára 60 kr.)
- Erődi Dániel.** Latin nyelvtani verses szabályok. (Tettey Nándor s társa. n. 8-r. 14 l. ára 20 kr.)
- Értekezések a matematikai tudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. A III. oszt. rendeletéből szerk. Szabó József. VII. köt. 6. sz. (L. Hunyadi Jenő.)
- Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál. VIII. köt. 5—7. sz. (L. Szász Károly, Hunfalvy Pál, Mayr Aurél.)
- Értekezések a társadalmi tudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. A II. osztály rendeletéből szerk. Pesty Frigyes. V. köt. 9. sz. és VI. köt. 1. 2. sz. (L. Deák Farkas, Konek Sándor, Zsilinszky Mihály.)
- Értekezések a természettudományok köréből.** Kiadja a m. t. Akadémia. A III. osztály rendeletéből szerk. Szabó József. IX. köt. 20., 21., 23., 25. sz. (L. Than Károly, Stollár Gyula, Szabó József, Solymosi Lajos.)
- Értekezések a történelmi tudományok köréből.** Szerk. Pesty Frigyes. VIII. köt. 9., 10. sz. (L. Wenzel Gusztáv, Krizsó Pál.)
- Feszty László.** Geometria a polgári iskolák és reáltanodák III. osztálya számára. (Eggenberger. 8-r. 66 l. 63 a szövegbe nyomott idommal. ára 60 kr.)

- Feuillet Gusztáv.** Camors gróf. Regény. Ford. Huszár Imre. 2 kötet. 2-ik kiad. (Ráth Mór. k. 8-r. 278, 271 l. 1 frt 60 kr.)
- Fischer Nátán.** A zsidó hit- és erkölcesstan rövid vázlata. Leányiskolák számára. (Kókai Lajos. 8-r. 76 l. ára 40 kr.)
- Frigyes katona és az ellenségek, melyek ellen küzdött. Elbeszélés a reformáció történetéből.** (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 116 l.)
- Führer Ignác.** Hazai és általános földrajz. Népiskolai használatra. VIII. javított kiadás. (Grill. 8-r. 79 l. ára 30 kr.)
- Führer Ignác és Schön József.** Módszeres nyelvtani példatár a népiskolák II—IV. oszt. számára. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 31, 48, 48 l. ára kötve 20 25, 25 kr.)
- Füzetek, Népiskolai. I. (L. Morvay Károly.)**
- Greguss Ágost.** Shakspere pályája. I. köt. A m. t. Akadémia által Karácsonyi-díjjal jutalmazott mű. (Ráth Mór. k. 8-r. XII, 480 l. ára 3 frt.)
- Greguss Ágost tanulmányai.** 2-ik kiadás. (Családi könyvtár. Ráth Mór. 8-r. IV, 445 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Gurli.** Útmutatás sebészi műtétek gyakorlására és alkalmazására. A legújabb kiadás nyomán magyarra fordította Varró Indár. (Athenaeum. 8-r. 134 l. ára 1 frt.)
- Gyulay Béla.** Magyar olvasókönyv. Nyelv- és irálytani feladványokkal. I. rész. A közép- és polgári iskolák I. oszt. számára. II. kiadás. (Kókai Lajos. 8-r. VIII, 112 l. ára 70 kr.)
- Gyűjteménye, Jogi ismétlő könyvek. VIII. (L. Justus.)**
- Gyűjteménye, Népszerű természettudományi előadások. III. kötet. 19. füzet. (L. Balogh Kálmán.)**
- Gyürky Antal.** Magyar polgári jogok és köteleességek rövid ismertetése. Kérdések és feleletekbe foglalva a falusi népiskolák számára. A legújabb törvények alapján. III. kiadás. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 48 l. ára 25 kr.)
- Hauke-Környei.** Egyetemes földirati tankönyv. Középtanodák számára a legújabbkori kútforrások és polit. változások tekintetbevételével, kiváló figyelemmel a magyar korona országaira. II. rész. Európa, Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália. 9-ik bőv. kiadás. (Lampel R. n. 8-r. 144 l. ára 70 kr.)
- Hellwald Frigyes.** A föld és népei. Föld- és népismeikézikönyv. H. F. s egyéb írók nyomán kidolgozta Toldy László. Előszóval bevezette Hunfalvy János. 13—19. füzet. (Mehuer Vilmos. 8-r. 369—584 l. egy-egy füzet ára 30 kr.)
- Herezegh Mihály.** A magyar magánjog mai érvényben. Az elmélet és gyakorlat igényeire való egyenlő tekintettel. I. kötet. (Eggenberger. 8-r. 298 l. ára 3 frt.)
- Herder Cid-Románcaizai.** Kiadta és magyarázta Heinrich Gusztáv. (Jeles Írók Iskolai Tára. 8. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 239 l. ára 1 frt.)
- Herich Károly.** Keleti viszonyok. Jogbölcészeti, társadalmi és történelmi tanulmány. (Franklin-társulat. 8-r. 235 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Herman Ottó.** A fillokszéra. Vészkiáltás a magyar szőlők érdekében. Egy rajzzal és egy könyomatú táblával. A kir. magyar természettudományi társulat megbízásából. (Természettudományi társulat. n. 8-r. 24 l. ára 5 frt.)

- Hoffmann Ferencz.** Karácsony-est. Elbeszélés. Ford. Aradi József. (Ifjúsági könyvtár. XVII. kötet. Lampel Róbert. 160 l. négy aezélmetszettel.)
- Hoffmann Mór.** Német nyelvtan. Fordítási gyakorlatokkal, a közép- és polg. tanodai alsóbb osztályok használatára a min. tantervhez alkalmazva. I. rész. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 148 l. ára 60 kr.)
- Horváth József.** Magyar nyelvgyakorló. Népiskolák számára. I. füzet. Alaktan. (Kókai Lajos. 8-r. 68 l. ára 30 kr.)
- V. Horváth Zsigmondné.** Egy orosz nihilista-nő. Korrajz. (Aigner Lajos. n. 8-r. 110 l. ára 1 frt.)
- Hörk József.** Katechetika a protestáns hittanhallgatók számára. (Franklin-társ. 8-r. 103 l. ára 60 kr.)
- Hunfalvy Pál.** Ukhonpohár. A régi magyar jogi szokásnak egy töredéke. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. VIII. köt. 6. sz. Akadémia, n. 8-r. 32 l. ára 20 kr.)
- Hunfalvy Pál.** Utazás a balti tenger vidékein. 2 köt. Új kiadás. (Családi könyvtár. Ráth Mór. 8-r. XII, 428, VII, 454 l. ára 3 frt.)
- Hunyadi Jenő.** A Möbius-féle kriteriumokról a kúpszeletek elméletében. (Értekezések a matematikai tudományok köréből. VII. köt. 6. sz. Akadémia. n. 8-r. 15 l. ára 10 kr.)
- Hunyady László gróf.** Választóimhoz! (Vodianer nyomdája. 8-r. 11 l.)
- Ihász Gábor.** Magyar nyelvtan. Az algymnasium I. II. III. osztálya és a reáliskolák használatára. XX. kiadás. (Lampel R. 8-r. 204 l. ára 1 frt.)
- E. Illés László.** A magyar ipar és az iparpártolás feladata. Állapotaink és teendők az iparügy terén. (Arad. Aradi I. ált. partársulat. 8-r. 84 l.)
- Iratok,** Ifjúsági, Tára. Az orsz. középtanodai tanár-egylet megbízásából szerk. Kármán Mór. 5—7. füzet. (L. Arago François, Lamb Károly és Mária.)
- Irók,** Jeles, Iskolai Tára. 7—10. Szerk. Kármán Mór. (L. Corneille, Herder, Molière.)
- Jakab Ödön.** Költemények. (Aigner Lajos. 8-r. 166, IV l. ára 1 frt 50 kr.)
- Jegyzéke** azon népiskolai könyvek- és taneszközöknek, melyek a nagyméltóságú m. kir. miniszterium által adattak ki. (Egyetemi nyomda. 8-r. 16 l.)
- Jókai Mór.** A magyar világból. Elbeszélések. A felnőtt ifjuság számára. I—III. rész. (A magyar ifjuság könyvesháza. 13—15. füz. Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 84., 88., 88. l. egy-egy képpel.)
- Jókai Mór.** A török világból. Elbeszélések. A felnőtt ifjuság számára. I—III. rész. (A magyar ifjuság könyvesháza. 16—18. füzet. Pozsony. Stampfel Károly. 8-r. 79, 72, 84 l.)
- Jókai Mór.** Emlékeim. 2 kötet. 2-dik kiadás. (Családi könyvtár. Ráth Mór. 8-r. II, 273, II és II, 307, II l. ára 3 frt.)
- Jókai Mór.** És mégis mozog a föld. Eppur si muove. Regény négy kötetben. Népszerű kiadás. III. kiadás. (Pfeifer Ferdinánd. 8-r. 257, 263, 195, 301 l. ára 3 frt 60 kr.)
- Justus.** Magyar közjog kérdések- és feleletekben. (Jogi ismétlő könyvek gyűjteménye. VIII. Eggenberger. 8-r. 95 l. ára 80 kr.)
- Kállay István.** Magyar történeti életrajzok népiskolák számára. III. kiad. (Debreczen. Ifj. Csáthy Károly. 8-r. 83 l.)

- Kármán Mór.** Magyar olvasókönyv. II. rész. II. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 224 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Karr Alfons.** Normandia Penelope. Francziából fordította Fáy Béla. (Olesó könyvtár. 90. sz. Franklin-társulat. 258 l. ára 50 kr.)
- Kastówszky János.** Az államszámviteltan kézikönyve, különös tekintettel a hazai és közösgyi számviteli rendszerekre. II. kiadás. (Rothbaum. 8-r. 238 l. ára 3 frt.)
- Katona József** művei. 1. (Nemzeti könyvtár. 44. sz. Aigner Lajos. k. 8-r. 1—80 iv. ára 30 kr.)
- Kautz Gyula.** A társulási intézmények a nemzetgazdaságban. A m. t. Akadémia által a Fáy-díjjal koszorúzott pályamunka. 2-ik kiad. (Ráth Mór. n. 8-r. XII, 459 l. ára 2 frt.)
- Kautz Gyula** Nemzetgazdaságtan. IV. kiadás. I. kötet. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 348 l. ára 2 frt.)
- Kazinezy Ferencz.** Erdélyi levelek. 3. füzet. (Nemzeti könyvtár. 43. füzet. Aigner Lajos. 8-r. 177—256 l. ára 30 kr.)
- Kemény Zsigmond** tanulmányai. Kiadja Gyulai Pál. Új kiadás. 2 kötet. (Családi könyvtár. Ráth Mór. 8-r. II, 409, IV, 415 l. ára 3 frt., 1 frt 80 kr.)
- Képviselőházi Irományok.** (Az 1878. évi október 17-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Hiteles kiadás. Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 4-r. IX—XII. kötet. 382, IV, 392, III, 368, 447 l.)
- Kisfaludy Atala** összes költeményei. (Aigner Lajos. 8-r. 161 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Kiss Áron.** A nevelés- és oktatás-történet kézikönyve különös tekintettel a magyar nevelés- és oktatás történetére. IV. kiadás. (Dobrowsky és Franke. 8-r. 283 l. ára 1 frt 70 kr.)
- Konek Sándor.** Magyarország és egyes törvényhatóságainak népesedési mozgalma. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. VI. köt. 1—2. sz. Akadémia. n. 8-r 49 l. ára 30 kr.)
- Kont Gyula.** Elemi természettan. (Franklin-társ. 8-r. XII, 268 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Koós Gábor.** A Fuchsia a borászatban, felismerése s a vele rokonvegyek általában. A budapesti iparos ifjak egyletében 1879. decz. 18-án tartott estélyen kísérletekkel illusztrálva. (Grill Károly. n. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Korizmic László** nyilatkozata a gabnatermelés s növényművelési és állattenyésztési kérdések tárgyalásánál a közzgazdasági értekezleten. (Különlenyomat a »Gazdasági Lapok« 4. és 5. számából. Wilckens F. C. és fia nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Korizmic László.** Vizeink ügyében. Előadás az »orsz. magyar gazdasági egyesület« jószágrendezési és vízhasználati szakosztályánál. 1879. decz. hó 14. (Különlenyomat a »Gazdasági Lapok« 1. és 2-ik számából. Wilckens F. C. és fia. 8-r. 20 kr.)
- Kosztka V. Victor.** Latin mondattan kiegészítésül a Kosztka-Perthes-féle latin alaktanhoz. 2-ik átdolg. kiadás. (Kassa. Maurer Adolf. n. 8-r. II, 70 l. ára 80 kr.)
- Könyvesháza, A magyar ifjuság.** Szerkeszti Fésüs György. 13—18. füzet. (L. Jókai Mór.)

- Könyvtár, Családi.** (L. Greguss Ágost, Hunfalvy Pál, Jókai Mór, Kemény Zsigmond, Toldy Ferencz.)
- Könyvtár, Ifjúsági.** XVII. kötet. (L. Hoffmann Ferencz.)
- Könyvtár, Nemzeti.** Szerkeszti Abafi Lajos. 43—45. füzet. (Kazinczy Ferencz, Kattana József, Dayka Gábor.)
- Könyvtár, Olesó.** Szerk. Gyulai Pál. Kiadja a Franklin-társulat. 89—92. sz. (L. Bulver Edward, Karr Alfons, Pulszky Ferencz, Macaulay T. B.)
- Könyvtár, Történelmi.** 63—68. füzet. (Lázár Gyula, Áldor Imre.)
- Könyvtár, Vasárnapi.** III. évfolyam. 5. Szerkeszti Hajnik Károly. (L. Pál és Virginia.)
- Közlemények, Archaeologiai.** A hazai műemlékek előmozdítására. Kiadja a m. t. Akadémia archaeologiai bizottsága. XIII. kötet. (Új folyam X. köt.) II. füzet. (Akadémia. 2-r. 74 l. ára 80 kr.)
- Kriesch János.** A természetrajz elemei. I. rész. Állattan. II. rész. Növénytan. IX. kiadás. Átdolg. Simkovics Lajos. (Nagel Bernát. 8-r. 161, 104 l. ára 96, 70 kr.)
- Krizskó Pál.** A körmözei régi kamara és grófjai. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. VIII. kötet. 10. szám. Akadémia. 8-r. 64 l. ára 40 kr.)
- Kuttner Sándor.** Első oktatás a földrajzban különös tekintettel a magyar birodalomra. Kérdések- és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 23-dik jav. kiadás. (Lampel R. 8-r. 54 l. és 1 térkép. ára kötve 30 kr.)
- Kuttner Sándor.** Első oktatás a magyarok történetében. Kérdések- és feleletekben. Sajtó alá készítette Mayer Miksa. 13. jav. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- Kvassay Jenő.** Mezőgazdasági vizmütan. A m. t. Akadémia által a 3000 frtos Fáy-díjra érdemesített pályamű. Lecsapolás és öntözés. 1. füzet. (Ráth Mór. n. 8-r. 80 l. ára 170 ábrával. ára 90 kr.)
- Külföldi Viktor.** Szabadság-költészet. Munkásdalok és szavalmányok. Kiadta K. V. I. füzet. (Khór és Wein nyomdája. 1—87 l. ára 60 kr.)
- Lamb Károly és Mária.** Shakspeare-mesék. Angolból fordította, bevezetéssel és Shakspeare rövid életrajzával ellátta Mihály József. Átnezte Volf György. I. köt. (Ifjúsági Iratok Tára. VII. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 188 l. ára 1 frt.)
- Lázár Gyula.** A népvándorlás története. (Tört. könyvtár. 66. füzet. Franklin-társ. 8-r. 111 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Az ozmán birodalom fénykora és hanyatlása. (Tört. könyvtár. 64. sz. Franklin-társulat. 8-r. 110 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Erzsébet angol királynő és kora. (Tört. könyvtár. 62. sz. Franklin-társulat. 8-r. 112 l. ára 40 kr.)
- Lázár Gyula.** Khina és Japán. Történelmi mivelődési rajz. (Tört. könyvtár. 65. sz. Franklin-társulat. 8-r. 110 l. ára 40 kr.)
- Lederer.** Az oktatás módszere az ember- és erkölestan törvényeinek alapján (Lampel Róbert. 8-r. 104 l. ára 80 kr.)
- Limbay.** Magyar daltár. A magyar nép kedvelt dalainak gyűjteménye dallam szerinti rendben. (Győr. Hennieke Rezső. 16-r. VIII, 280 l. ára 80 kr., díszkötésben 1 frt 60 kr.)

- Livii Titi** ab urbe condita liber XXI et XXII. Bevezetéssel s magyarázatokkal ellátták Bartal Antal és Malmosi Károly. (Görög és római remekírók iskolai könyvtára. I. Eggenberger. 8-r. XXXII, 155 l. két térképpel ára 90 kr.)
- Lovesányi Alajos Gyula.** Európa összehasonlító földrajza. II. rész. (Lauffer Vilmos. 8-r. 345 l. ára 2 frt.)
- Macaulay.** A pápaság. Angolból. (Olesó könyvtár. 92. sz. Franklin-társulat. 8-r. 63 l. ára 20 kr.)
- Madách Imre** összes művei. Kiadta Gyulai Pál. I—III. kötet. (Athenaeum. 8-r. XXXVIII, 279, 485, 484 l. a költő arcképével, a 3 kötet ára 7 frt 50 kr.)
- Mareziali Henrik.** A magyar történet kútfői az Árpádok korában. A m. t. Akadémia által Vitézdijjal jutalmazott pályamunka. (Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 135 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Mariska Vilmos.** Bélyeg- és illeték-szabályok. A legújabb időkig terjedő törvények és kormányrendeletek szerint. 2-ik jav. kiadás. (Franklin-társ. n. 8-r. 143 l. ára 1 frt.)
- Maszlaghy Ferencz.** Újabb elbeszélések. (Athenaeum. 8-r. 354 l.)
- Mátrai Béla.** Az élet szinfalai és a színpad coulissái tarka vázlatokban. (Kolozsvár. Stein János nyomdája. 8-r. VI, 250 l. ára fűzve 1 frt 50 kr.)
- Mayer Miksa.** Kineses szekrény. Mulattató és tanulságos olvasmányok. A magyar nép és az ifjuság számára. (Lampel R. n. 8-r. IV, 216 l. 8 színezett képpel. ára 1 frt 80 kr.)
- Mayer Aurél.** Az úgynevezett lágy aspiraták phonetikus értékéről az ó-indben. (Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből. VIII. kötet. 7. sz. Akadémia. 8-r. 98 l. ára 60 kr.)
- Miezkiewics.** Krimi sonettek. Lengyel eredetiből ford. Gáspár Imre. (Tettye Nándor s társa. 16-r. 24 l. ára 24 kr.)
- Moenicz Ferencz.** Arányszámok. M. F. után Szabóky Adolf. 2-ik kiadás. (Lampel R. 8-r. XIII, 1—10 l. ára 1 frt.)
- Moenicz Ferencz.** Mértani nézletten. Algymnasiumi és reáliskolai használatra. M. F. után Szabóky Adolf. I. füzet. I. és II. osztály számára. 16-dik magyar kiadás. II. füzet. III. és IV. oszt. számára. 7-ik magyar kiadás. (Lampel R. n. 8-r. IV, 108, 116 l. 129, 108 a szöveg közé nyomott fametszettel. ára 80, 80 kr.)
- Moenicz Ferencz.** Számtan középtanodák számára. A 17. átdoig. eredeti kiadás után Szabóky Adolf. 7-ik magyar kiadás. II. rész. III. és IV. oszt. számára. (Lampel R. n. 8-r. IV, 156 l. ára 70 kr.)
- Molière.** Les femmes savantes. Magyarázta Greguss Ágost. (Jeles Írók Iskolai Tára. X. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 187 l. ára 80 kr.)
- Molière tudós női.** Ferditotta Arany László. Magyarázta Greguss Ágost. (Jeles Írók Iskolai Tára. IX. Franklin-társ. nyomdája. 8-r. 172 l. ára 80 kr.)
- Montepin Xavér.** Az örültek orvosa. Regény. 8 kötet. Francziából ford. M. V. I—III. Vendégfogadó »a nagy szarvashoz.« IV—VI. Négy nő. VII—VIII. Baltus Paula. (Ráth Mór. k. 8-r. 169, 179, 171, 167, 179, 196 l. ára 5 frt 60 kr.)
- Monumenta Hungariae archaeologica.** Magyarországi régészeti emlékek. Kiadja a m. t. Akadémiának archaeologiai bizottsága. IV. köt. I. rész. (Akadémia. 2-r. VIII, 146 l. ára 5 frt.)

- Morvay Károly.** Magyar nyelvtan és helyesírás. Népiskolák számára. (Népiskolai füzetek. I. Kókai Lajos. 8-r. 27 l. ára 10 kr.)
- Mutschenbacher Alajos.** Ahn gyakorlati tanmenete a francia nyelv gyors és könnyű megtanulására. 4-ik kiadás. II. folyam. (Athenaeum. 8-r. 192, III l. ára 60 kr.)
- Neményi Ambrus.** Kortörténelmi rajzok. 2 köt. (Aigner Lajos. 8-r. 179, 213 l. ára 3 frt.)
- Ifj. Neumann Sándor.** Sorsjegyek és értékpapírok elárúsítása részletfizetésre. (Zilahy Sámuel. 8-r. 96 l. ára 80 kr.)
- Névy László.** Stilisztika. Az irály és írásmű-szerkezet általános szabályai. Gymnasiumi és reáliskolai használatra. I. rész. Irálytan. 3. kiad. II. rész. Szerkezettan. 2-ik bőv. kiad. (Kókai Lajos. n. 8-r. VIII, 232, VIII, 248 l. ára 1 frt 30 kr. és 1 frt 40 kr.)
- Nyáry Ferencz.** A faiskolakezelés és gyümölcsfatenyésztés kézikönyve. A magyar kisbirtokosok számára. (Franklin-társulat. 8-r. 131 l. ára 60 kr.)
- Pacor Vilmos.** Harczászat. A honvédelmi miniszter által elfogadott tankönyv. II. kiadás. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 293 l. 15 térképpel.)
- Pál és Virginia.** Franciaából. III. kiadás. (Vasárnapi könyvtár. III. évfolyam. 5. sz. Franklin-társulat. 8-r. 127 l. ára 20 kr.)
- Pánthy.** A dinnyész munkaköre. (Frantz Alajos. 8-r. 103 l. ára 80 kr.)
- Petőfi-társaság,** A, évkönyve. Szerk. Szana Tamás. 1879. (Rautmann Frigyes. 8-r. XXXI, 186 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Pintér Sándor.** A palóczokról. Népismertető tanulmány. (Aigner Lajos. n. 8-r. 96 l. ára 80 kr.)
- Pokorny Jenő Ármin.** Francia-magyar és magyar-francia szótár. Dictionnaire français-hongrois et hongrois-français. 1—6. füzet. (Rautmann Frigyes. 8-r. 1—288 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Pollák Kaim.** Héber-magyar teljes szótár. I. füzet. (Robicssek Zsigmond. n. 8-r. 1—48 l. ára 40 kr.)
- Pulszky Ferencz.** Életem és korom. (Ráth Mór. n. 8-r. 324 l. ára 2 frt 80 kr.)
- Pulszky Ferencz.** Esmék Magyarország történeti philosophiájához. (Olesó könyvtár. 91. sz. Franklin-társulat. 8-r. 111 l. ára 30 kr.)
- Puskin Sándor.** Anyégin Eugén. Regény versekben. Oroszból ford. Bérczy Károly. II. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 280 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Remekirók,** Görög és római, iskolai könyvtára. I—II. (L. Livius, Sallustius Crispus.)
- Rényi Rezső.** Petrarca és Kisfaludy Sándor. Irodalomtörténeti tanulmány. (Aigner Lajos. 8-r. 91 l. ára 80 kr.)
- Ribáry Ferencz.** Világtörténelem a művelt magyar közönség számára. Föld-abroszokkal, arcz- és művelődéstörténeti képekkel díszített kiadás. 19—28. füz. (Mehner Vilmos. 8-r. 1—376 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Ring Ármin.** Bevezetés a mennyileges vegyelemzés módszereibe. Felsőbb tanintézetek számára, valamint magánhasználatra. (Franklin-társ. n. 8-r. 116 l. ára 60 kr.)
- Roboz István.** A tükörből. (Aigner Lajos. n. 8-r. 316 l. ára 1 frt 50 kr.)

- C. Sallustii Crispi libri de conjuratione Catilinae et de bello jugurthino.** Magyar-
rázó bevezetéssel ellátták Bartal Antal és Malmosi Károly. (Eggenberger. k.
8-r. IV, XX, 120 l. ára 70 kr.)
- Schiff Tivadar.** I. Ferencz József király és kora. Történelmi regény. 30—32. füz.
(Bécs és Prága. Bensinger Zsigmond. 8-r. 369—508 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Schilling után Werner Rudolf.** A bölcsészeti jogtudomány kézikönyve. Össze-
hasonlító tekintettel a tételesjogi intézményekre. III. kiadás. (Franklin-társulat.
8-r. XI, 430 l. ára 3 frt.)
- Schnierer Aladár.** A magyar büntető törvény magyarázata. 3. füzet. (Franklin-
társulat. 8-r. 225—400 l. ára 1 frt.)
- Schultz Ferdinánd.** Gyakorlókönyv kisebb latin nyelvtanához. Fordította Kiss
Lajos. 7. kiadás. (Kilián Frigyes. 8-r. 239 l.)
- Seidel Pál.** A polgári jogok és kötelességek ismertetése. 5-ik kiad. (Aigner Lajos.
8-r. 25 l. ára 24 kr.)
- Seidel Pál.** Képes természetrajz különös tekintettel a gazdaságra és az egészség-
tanra népiskolák számára. VIII. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 56 l. számos fa-
metszvénynyel. ára kötve 25 kr.)
- Shakspere.** A Szent-Iván-éji álom. Fordította Arany János. Konewka Pál 24 raj-
zával. (Ráth Mór. 4-r. VIII, 90 l. ára díszkötésben 9 frt.)
- Siebelis János.** Tirocinium poeticum. Bevezetésül a latin költők olvasásához. S. J.
nyomán szerkesztette és szótárral ellátta Szamosi János. III. kiadás. (Nagel
Bernát. 8-r. 138 l. ára 1 frt.)
- Simonyi Zsigmond.** Magyar nyelvtan mondattani alapon. I. rész. III. kiadás.
(Eggenberger. 8-r. 86 l. ára 60 kr.)
- Solymosi Lajos.** A felső-rákosi savanyúvíz, valamint a székely-udvarhelyi hideg
sósfürdő chemiai elemzése. Bemutatta Than Károly. (Értekezések a termé-
szettudományok köréből. IX. kötet. 21. sz. Akadémia. 8-r. 19—33 l. ára 20 kr.)
- Somogyi Ede.** Magyar Lexikon. 44—47. füzet. (Rautmaan Frigyes. 8-r. 193—
448 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Sophokles** tragoediái. Ford. Csiky Gergely. Kiadja a Kisfaludy-társaság. (Tetty
Nándor s társa. k. 8-r. XVIII, 492 l. ára 4 frt.)
- Stollár Gyula.** Az alsó-kékedi gyógyforrás chemiai elemzése. Bemutatta Than
Károly. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. kötet. 21. sz. Aka-
démia. 8-r. 1—18 l. ára 20 kr.)
- Szabó Endre** újabb költeményei. (Aigner Lajos. 8-r. 189 l. ára 1 frt 40 kr.)
- Szabó József.** A gránát és cordierit (dichroit) szereplése a magyarországi Trachy-
tokban. Két tábla chromolithographiai képpel. (Értekezések a természettudo-
mányok köréből. IX. köt. 23. sz. Akadémia. 37 l. ára 30 kr.)
- Szalay József.** A magyar nemzet története. III. köt. 19—20. füzet. (Weizsmann
testv. 4-r. 1—64 l. egy-egy füzet ára 30 kr.)
- Szántay Aladár.** Költemények. (Aigner Lajos. 8-r. 102 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Szász Károly.** Emlékbeszéd Pázmándi Horváth Endre 1839-ben elhunyt r. t.
fölött. Születése századik évfordulóján, Pázmádon rendezett ünnepélyen, az
akadémia megbízásából tartotta —. (Értekezések a nyelv- és széptudományok
köréből. VIII. köt. 5. sz. Akadémia. n. 8-r. 20 l. ára 10 kr.)

- P. Szathmáry Károly.** Általános magyar irály- és irodalomtan középiskolák számára. Különös tekintettel a m. k. honvédségi Ludovika-akadémia előkészítő és tisztképző-osztályainak pädagogiai viszonyaira. (Légrády testv. nyomdája. 8-r. 245 l.)
- Szente József.** Terményrajz. Népiskolák számára. 3-ik kiad. (Aigner Lajos. 8-r. 84 l. ára 40 kr.)
- Szentesi Rudolf.** Budapesti rejtelmek. 15—16. füzet. (Weizsmann testv. n. 8-r. 693—768 l. egy-egy füzet ára 25 kr.)
- Szilády Áron.** Temesvári Pelbárt élete és munkái. (Akadémia. n. 8-r. 138 l. ára 80 kr.)
- Szilágyi Dezső** (Borsodi). A honalapítói emlékszobor kérdése. Függelékül: Pár szó az orsz. m. k. zeneakadémia ujjászervezéséhez. (Aigner Lajos. 12-r. 44 l. két térképpel. ára 80 kr.)
- Szügyi Gusztáv Vilmos.** Általános földirat a népiskola felső osztályai számára Cherven által magyarra fordított iskolai atlaszhoz alkalmazva legújabb adatok nyomán. (Győr. Gross Gusztáv és társa nyomdája. 8-r. 56 l. ára 30 kr.)
- Sztehló Kornél.** Törvényjavaslat a házasság megkötésének és felbontásának feltételeiről. (Polgári házasság) indokolással. (Grill Károly. 8-r. 64 l. ára 60 kr.)
- Sztehló Kornél.** Zsidó házassági jog. Adalékok a zsidó kérdés megoldásához. (Grill Károly. n. 8-r. 29 l. ára 50 kr.)
- Szvorényi József.** Olvasmányok a gymnasiumi s reáltanodai alsóbb oszt. számára. III. kötet. VI. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 254 l. ára 70 kr.)
- Szvorényi József.** Olvasmányok a gymnasiumi s reáltanodai alsóbb osztályok számára. IV. kötet. V. kiadás. (Franklin-társulat. 8-r. 320 l. ára 85 kr.)
- Tankönyvek, Népiskolai.** III. (L. Vargyas Endre.)
- Tanterv** a népiskolák számára. Az 1868-ki XXXVIII. t. cz. értelmében. Kiadott a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter 1877-ki augusztus hó 26. napján. (Lampel R. 12-r. 64 l. ára 20 kr.)
- Társalgó,** A pesti művelt. Nélkülözhetlen kézikönyv mindazok számára, kik a társadalmi életben szerepelni akarnak s a társaságokban magukat megkedveltetni kívánják. 4-ik kiadás. (Lampel Róbert. k. 8-r. 500 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Teleki Sándor** (Gróf.) Emlékeim. Kiadta a Petőfi-társaság. II. kötet. (Aigner Lajos. 8-r. 290 l. ára 2 frt.)
- Tergina Gyula.** Magyarország pénzügyi s közgazdasági állapotainak vázlata 1458—1526. (Weizsmann testv. 8-r. 39 l.)
- Than Károly.** A magas hőmérsék és karbolsavgőz hatása szerves testekre. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. kötet. 20. sz. Akadémia. 8-r. 13 l. ára 10 kr.)
- Than Károly.** Regnault Victor emlékezete. (Értekezések a természettudományok köréből. IX. kötet. 25. sz. Akadémia. 8-r. 13 l. ára 10 kr.)
- Thomé O. W.** nyomán **Paszlavszky József.** Az ember. Testi szervezete és élete, őstörténete és fajtái. A középiskolák felsőbb osztályai számára. II. kiadás. (Eggenberger. 8-r. 116 l. 106 a szövegbe nyomott ábrával. ára 1 frt.)
- Toldy Ferencz.** Magyar költők élete. Új kiadás. 2 kötet. (Családi könyvtár. Ráth Mór. 8-r. XII, 327, VIII, 404 l. ára 3 frt.)

- Tóth József.** A mit mindnyájan érezünk. Beszélyek. (Tetty Nándor s társa. 12-r. 211 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Tóth József.** A nagyvilági nő. Regény 2 kötetben. (Ifj Nagel Ottó. k. 8-r. 187, 224 i. ára 1 frt 20 kr.)
- P. Tóth Kálmán.** Téli regék. (Veszprém. Krausz Ármin. 8-r. 144 l. ára 80 kr.)
- Törvényezikk,** 1879. évi L, a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről. (Eggenberger. 8-r. 15 l. ára 20 kr.)
- Törvényezikk,** Az 1879. évi országgyűlési. III. füzet. (Eggenberger. 8-r. 417—456 l.)
- Törvénykönyv,** Ausztriai általános polgári. Kihirdettetett: az 1852. november 29-nyilt parancsesal Magyar-Horvát-Tótországbán, a szerb vajdaságban és a temesi bánóságban. Az ezen törvénykönyvre vonatkozó, a függelékben foglalt utólagos rendeletekkel együtt. 3-ik kiadás. (Lampel R. 16-r. XXIV, 376, 200, 98 l. ára 1 frt 60 kr.)
- Tövisek és virágok.** Töredékek a lelkeszi életből. I. füzet. (Az »Öreg plebános levelei«-nek külön lenyomata a »Havi Közlöny«-ből. Temesvár. Csanád egyházmegyei nyomda. 8-r. 164 l.)
- Ünnepély,** Beiktatási, mely szerint báró Radvánszky Antal mint a magyarhoni ágostai hitvallású evangélikusok négy egyházkerületének egyetemes egyházi és iskolai felügyelője a négy egyházkerület egyetemes közgyűlésén 1879-ik évi szeptember 11-én hivatalába iktattatott. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 51 l.)
- Vadnay Károly.** Eladó leányok. Regény. IV rész. 2-ik kiad. (Ráth Mór. k. 8-r. 219, 171, 163 és 159 l. ára 2 frt.)
- Vajda Gyula.** A váradi regestrum. (1209—1235.) Magyar műveltségtörténeti kútfő ismertetése és bírálata. (Athenaeum. 8-r. 56 l.)
- Vargyas Endre.** Természettrajz. Népiskolák számára. 2-ik kiadás. (Népiskolai tankönyvek. III. Győr. Hennieke Rezső. 8-r. IV, 84 l. ára 25 kr.)
- Vaszary Kolos.** Világtörténelem a középtanodák felsőbb oszt. számára. I. kötet. III. kiadás. (Lampel Róbert. 8-r. 197 l. számos ábrával és 4 tört. térképpel.)
- Vértán Endre.** Hagyatékom fiamnak. (Arad. Györgyössy Rudolf, Millig József. 8-r. 10, 238 l. ára 1 frt.)
- Vincze Alajos.** Vasárnapi egyházi beszédek. (Eger. Szolcsányi Gyula. n. 8-r. VIII, 346 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Visontay János.** Magyarország és a földközi tenger környékének földleírása a középtanodák I. osztályának az új tantervezet szerint. 2. jav. kiadás. (Lampel R. 8-r. 120 l. ára 70 kr.)
- Wenzel Gusztáv.** Tata fénykora. 1412—1542. (Értekezések a tört. tudományok köréből. VIII. köt. IX. sz. Akadémia. 8-r. 64 l. ára 40 kr.)
- Wirkner Lajos.** Élményeim. Néhány lap 1825-től 1852-ig terjedő, nyilvános pályám naplójegyzeteiből. (Pozsony. n. 8-r. 292 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Zafféry Károly.** Magyarország és a földközi-tenger mellett elterülő országok rajzoltató földrajza a középiskolák I. oszt. számára. (Tetty és társa. 8-r. 106 l. 21 ábrával és a földközi-tenger medenezéje térképével. ára 80 kr.)
- Zalai Márk.** Családi háztartás könyvvezetése. Magyar hölgyek használatára. (Debrecen. Szerző. 8-r. 96 l. ára kötte 1 frt)

- Zichy Jenő** gróf. Emlékirat a magyar ipar fejlesztése érdekében. (Pesti könyvnyomda-részvénytársaság. 8-r. 66 l.)
- Ziffer Károly.** Az izraeliták körülméletése történeti és orvosi szempontból. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 88 l. ára 60 kr.)
- Zlinszky Imre.** A magyar magánjog mai érvényében különös tekintettel a gyakorlat igényeire. III. füzet. (Franklin-társulat. 8-r. 396—512 l. ára 1 frt.)
- Zollner-Talabér.** Egyházi beszédek. 12. füzet. (Tettey Nándor s társa. n. 8-r. II. köt. 145—304 l. ára 1 frt.)
- Zsilinszky Mihály.** Nagy férfiak szerepe a történelemben. (Értekezések a társadalmi tudom. köréből. VI. kötet. 2. sz. Akadémia. 8-r. 37 l. ára 20 kr.)

1880-ra szóló naptárak.

- Athenaeum** nagy képes naptára 1880. (Athenaeum r.-társ. 8-r. 232, XLVIII l. ára 1 frt.)
- Bolond Istók Naptára** 1880-ra. (Kókai Lajos. k. 4-r. 92 l. ára 1 frt.)
- Borászati naptár** 1880. évre. Szerk. Nyáry Ferencz. VII. évfolyam. (Franklin-társulat 8-r. 84, 16 l.)
- »**Budapest**» képes naptára az 1880. szökő évre. Szerk. Brankovics György. 2-ik bőv. kiadás. (Lampel R. 4-r. XVI, 108 l. ára 60 kr.)
- Családi képes naptár** 1880. évre. 23. évfolyam. (Rózsa Kálmán. 8-r. 208, 16 l.)
- Egri naptár** a nép számára 1880-ik szökő évre. XVI. évfoly. Szerk. Luga László. (Eger. Szolesányi Gyula. 8-r. XVI, 64, XVI l. ára 25 kr.)
- Éötvös-naptár** 1880. évre. Szerkesztik György Aladár és Luttenberger Ágost III. évfolyam. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 88, 16 l. ára 60 kr.)
- Falusi gazda naptára** 1880. szökő évre. Szerk. Sporzon Pál. XVI. évf. (Franklin-társulat. 8-r. 96 l.)
- Friczi naptára** 1880. évre I. évfolyam. Szerk. Friczi és a vén bakancsos. Kiadta Böles Salamon. (Tettey Nándor s társa. 8-r. 65 l. ára 40 kr.)
- Gazdasági zseb-naptár** az 1880-ik szökő évre. XX. évi folyam. Szerk. Kodolányi Antal. (Eggenberger. 8-r. 127 l.)
- Határidő naptár** mindennemű hivatalnokok, ügyvédek, jegyzők, orvosok, gazdasítztek, utazók és üzerek számára. 1880. — Terminkalender. (Franklin-társ. k. 8-r. XVI. l. szöveg és 366 l. napló. ára 1 frt 20 kr.)
- Honvéd- és a magyar szabadságért harczoló hősök képes emlék-naptára** 1880. XII. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 62, 10 l.)
- Honvéd-Naptár** az 1880. szökő évre. (Egyuttal katonai naptár.) A magyar nép számára szerk. Áldor Imre. VIII. évfolyam (Franklin-társ. k. 4-r. 80, XVI l. ára 60 kr.)
- Hölgyek zsebnaptára.** 1880. Szerk. Orion. VIII. évfolyam. (Légrády testvérek. 8-r. 109 l.)

- Hunyadi naptár** az 1880. évre. Szerk. Sztítás János. (Déva. Hirsch Adolf. 8-r. 142 l. ára 60 kr.)
- István bácsi naptára** vagyis családos házigazdáknak és gazdasszonyoknak, népevelőknek, helységi előljáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendárium 1880. szökőévre. Alapítá és szerk. Majer István. XXV. évf. (Franklin társ. k. 4-r. 88, XVI l. ára 50 kr.)
- Jegyzék-napló** gazdák számára. Szerk. Wágner László. II. rész: gazdasági és erdészeti czímtára. (Légrády testvérek nyomdája. 8-r. 139 l. ára 40 kr.)
- Jegyzék-napló** ügyvédek, közjegyzők, bírák és bírósági végrehajtók számára. 1880. Szerk. Siegmund Vilmos. XVI. évfolyam. (Légrády testvérek. 8-r. 340, V l.)
- Jogász-naptár** 1880. évre. Ügyvédek, bírák és közigazgatási közegek számára. Szerk. Szántó József. IV. évfolyam. (Tetty N. és társa. 8-r. 157 l.)
- Képes családi naptár** 1880. évre I. évf. (Mehner Vilmos. 4-r. 16, 128, 14 l. ára 60 kr.)
- Kertészgazdászati naptár** 1880. szökőévre. Szerk. Farkas Mihály. II. évf. (Franklin-társulat. 8-r. 120 l. ára 80 kr.)
- Kossuth-naptár** 1880. szökőévre. X. évfolyam. (Franklin-társulat. 8-r. 64, 16 l.)
- Közhasznu erdélyi képes naptár** 1880-ik évre. 21. évfolyam. (Kolozsvár. Stein János. 8-r. 80 l.)
- Közhasznu nagy-enyedi naptár** 1880-dik évre. Szerkeszti és kiadja Lócsey Spielenberger Lajos. 20. évfolyam. (Kolozsvár. 8-r. 64 l. ára 28 kr.)
- Lap naptár** 1880. szökő évre. XIV. évfolyam. (Ifj. Csáthy Károly. 12-r. 21. ára 16 kr.)
- Lidérez-naptár** 1880. szökőévre. XIX. évfolyam. (Franklin-társulat. 8-r. 80 l.)
- Magyar- és erdélyországi legújabb kis képes naptár** 1880-ik évre. 25. évi folyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 72 l.)
- Magyar gazdák évkönyve.** 3. évfolyam. 1880. Szerk. Kodolányi Antal. (Eggenberger. 8-r. 232 l. ára zsebnaptárral együtt 2 frt.)
- Magyar munkás-naptár** az 1880. szökő évre. III. évfolyam. (»Kronika« nyomdája. 8-r. 64 l. ára 25 kr.)
- Magyar nők naptára** 1880. szökő évre. Szerk. Beniczky Irma. XVII. évfolyam. (Franklin-társulat. 8-r. 88, 16 l.)
- Nemzeti kalendárium** 1880. évre. 66. évfolyam. (Rózsa Kálmán. 8-r. 182, 12 l. ára 80 kr.)
- Nemzeti nagy képes naptár** 1880. szökőévre. Szerk. Áldor Imre. XII. évf. (Franklin-társulat. 8-r. 144, 16 l.)
- Nép zászlója naptára** 1880. szökőévre. Szépirodalmi és ismeretterjesztő tartalommal, számos képpel. Szerk. Áldor Imre. XII. évf. (Franklin-társulat. k. 4-r. 64, XVI l. ára 40 kr.)
- Neveünk!** Mulattató naptár a gyönyörűséges 1880-iki esztendőre. Megesínálta vala egy asztromókus. (Franklin-társulat nyomdája. 8-r. 96 l. ára 40 kr.)
- Orvosi zsebnaptár** az 1880. évre. Szerk. Hochhalt Károly. 11. évfolyam. (Légrády testvérek. 8-r. 165 l.)
- Orvosok zsebnaptára** az 1880-ik szökőévre. 8. évfolyam. Szerk. Id. Purjesz Zsigmond. Az új magyar gyógyszerkönyvben foglalt műtermi valamint a legtöbb memműtermi gyógyszerek lajstromával és a legújabb gyógyszer árszabványal. (Eggenberger. 8-r. 140 l.)

- Protestáns árvaházi képes naptár** az 1880-dik szökőévre. Szerk. Farkas József. (Hornýánszky nyomdája. 8-r. 79 l. ára 30 kr.)
- Protestáns új képes naptár** 1880. szökőévre. Szerk. Dúzs Sándor. XXVI. évfolyam. (Franklin-társulat. 8-r. 80 l. ára 50 kr.)
- Szegedi kis képes naptár** 1880. évre. III. évfolyam. (Szeged. Traub és társa. 8-r. 55 l.)
- Székelynapítár** az 1880. évre. Szerk. Lócsey Sp. Imre. 38. évfolyam. (Maros-Vásárhely. Lócsey Sp. Sándorné. 8-r. 48 l.)
- Szent-István-társulat naptára** 1880-ik szökőévre. XIX. évfolyam. (Társulat. 8-r. 80, XXIV l.)
- Tanítók zsebnaptára** az 1880. évre. Szerk. György Aladár. V. évfoly. (Légrády testvérek. 8-r. 141, II l.)
- Tárca naptár** 1880. szökőévre. XIV. évfolyam. (Ifj. Csáthy Károly. 24-r. 4 l. ára 20 kr.)
- Tiszavidéki nagy képes naptár** 1880. évre. II. évfoly. (Szeged. Traub és társa. 4-r. 68 l.)
- Török-magyar naptár** az 1880-ik évre. II. évfolyam. (Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 54, 10 l. ára 25 kr.)
- Új fali naptár.** 1880. (Franklin-társulat. 2-r. ára 20 kr.)
- Új honvéd-naptár** az 1880. szökőévre. Szerk. Áldor Imre. XIII. évf. (Franklin-társulat. 8-r. 80, 16 l.)
- Ügyvédek, közjegyzők és bírák zsebnaptára** az 1880-ik szökőévre. VIII. évf. Szerk. Kovács Ferencz. (Eggenberger. 8-r. 171 l.)
- Ügyvédi zsebnaptár** az 1880. évre. Szerk. Szántó József. IV. évfolyam. (Tetty és társa. 8-r. 157 l.)

Hazai nem-magyar irodalom.

- Aprent Joannes.** Das Menschenleben in seiner sittlichen Erscheinung. Volks-Ausgabe. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8-r. VIII, 316 l. ára 1 frt 50 kr.)
- Bakó, Frühwirth, Gruber und Posch.** Ungarisches Sprach- und Lesebuch für Volksschulen mit deutscher Unterrichts-Sprache. III. Theil. IV. Jahreskurs. (Franklin-társulat. 8-r. 224 l. ára kötve 50 kr.)
- Bartal Anton und Malmosi Karl.** Lateinische Formenlehre. Autorisirte deutsche Ausgabe bearbeitet von Karl Heinrich. (Eggenberger. 8-r. 140, III l. ára 90 kr.)
- Brunier Ludwig.** Ein edles Frauenbild. Julie Recamier. Volks-Ausgabe. (Pozsony Drodtleff Rudolf. 8-r. XVI, 444 l. ára 2 frt.)
- Claudius Heinrich.** Das allgemeine moralisch-religiöse Gesetzbuch und Andachtsbuch oder hundert Gebete zur Richtschnur für alle Erdbewohner, die auf den Namen »Mensch« Anspruch machen. Abth. 1. und 2. (Pozsony. Drodtleff Rudolf. 8-r. 294 l. ára 60 kr.)

- Dallos I.** Practischer Lehrgang zur schnellen Erlernung der ung. Sprache. Nach F. Ahn's Lehrmethode. I. Th. 54-te verbesserte, mit einer Satzlehre verbundene Auflage. (Lampel R. 8-r. 148 l. ára 36 kr.)
- Dávid Stefan.** Ungarische Gramatik auf syntaktischer Grundlage. Ein Parallel-Handbuch zu Simonyi's magyar nyelvtan für den Schul- und Privat-Unterricht. I. Theil. (Eggenberger. 8-r. 122 l. ára 80 kr.)
- Deil Eugen.** Regalrecht und Spiritushandel. Sammlung sämtlicher auf die Ausübung des Schankrechtes und des Handel von Spiritus und Spirituosen bezüglichen Verordnungen 1876—1879. Zweite vermehrte Auflage. (Kassa. Maurer Adolf. 8-r. II, 35 l. ára 50 kr.)
- Felsmann Josef.** Deutsches Lesebuch für Mittelschulen mit deutschen und ung. Anmerkungen. I. Th. 7-te, durchgesehene Auflage. (Lampel R. 8-r. IV, 184 l. ára 80 kr.)
- Horschetzky Karl.** Theater für die Jugend zur Aufführung im Zimmer und Salon. (Robitsek Zsigmond. 8-r. 158 l. 20 fametszettel.)
- Kalkbrenner Sigmund und Stara Josef.** Anleitung zur Heimat-Kunde nebst geographischem Unterrichtsstoff des Krassoer Komitates für die 3-te Kl. der deutschen Volksschulen dieses Komitates. III. Auflage. (Oravitza. Kehrler. 8-r. 34 l.)
- Kaltenbrunner K. A.** Geschichten aus Oberösterreich. Herausgegeben von Hedwig von Radics-Kaltenbrunner. (Pozsony. Drottleff Rudolf. 8-r. VIII, 512 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Kasztner Wilhelm.** Deutsche Sprachlehre nebst Uebungsaufgaben für Volksschulen. I. Theil. II. Auflage. (Pozsony. Stampfel. 8-r. 76 l.)
- Klein Julius.** Neuere Daten über die Krystalloide der Meeresalgen. (Különlenyomat a »Flora« 1880. 5. számából.)
- Kuttner Alexander.** Erster Unterricht in der Erdbeschreibung, mit besonderer Rücksicht auf das Königreich Ungarn. In Fragen und Antworten. Durchgesehen von Max Mayer. 16. Auflage. (Lampel R. 8-r. 54 l. ára 30 kr.)
- Langguth Adolf.** Untersuchungen über die Gedichte der Ava. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 133 l.)
- Natonek Josef.** Ehrenkranz des guten Rufes. (Festgabe zum fünfundzwanzigjährigen Amtsjubiläum des Landsberg Rabbiner zu Liegnitz. Burián nyomdája. 8-r. 32 l.)
- Samarjay Carl.** Praktische Anleitung zur schnellen Erlernung der ungarischen Sprache. 105. Auflage. I. Cursus. (Laufer Vilmos. 8-r. 120 l. ára füzve 35 kr., kötve 42 kr.)
- Schneeberger Johann.** Deutsche Satz- und Sprachlehre für die III. bis VI. Klasse der Volksschule. (Hornyánszky nyomdája. 8-r. 104 l.)
- Schwarz Julius.** Elemente der Politik. Staatstypen und Staatsformationen. I—III. Lfg. (Egyetemi nyomda. 8-r. 1—24, 51—72 l.)
- Schwicker I. H.** Politische Geschichte der Serben in Ungarn. Nach archivalischen Quellen dargestellt. (Aigner Lajos. n. 8-r. XVI, 416 l. ára 4 frt.)
- Sebetić Raimund.** Duell-Regeln. (Debreczen. Szerző. 8-r. 54 l.)
- Tandler I.** Sprachbüchlein. 2. verm. Auflage. (Pozsony. Drottleff Rudolf. k. 8-r. 203 l. ára 80 kr.)

- ✓ **Verwahrung und Sondermeinung** gegen den Beschluss der Hermanstädter Bezirkskirchenversammlung vom 2. Jänner 1880. betreffend die Intervallfrage. (Nagy-Szeben. Filtsch nyomdája. 8-r. 14 l.)
- Wirkner Ludwig.** Meine Erlebnisse. Blätter aus dem Tagebuche meines öffentlichen Wirkens vom Jahre 1825—1852. 2. Auflage. (Pozsony. Stampfel Károly. n. 8-r. 255 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Cornelii Nepotis** liber de excellentibus duobus exterarum gentium cum vitis Caetonis et Attici ex libro de historicis latinis. Lexicon latino-hungaricum addidit Josephus Vass. Recognovit Victor Vajdasy. Edit. 6. castigata. Lampel R. 8-r. VIII, 104, 252 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Rimely Carolus.** Capitulum ecclesiae collegiatae posoniensis ad s. Martinum ep. olim ss. salvatorem. (Pozsony. Angermayer nyomdája. 8-r. X, 335 l.)
- Gáspár Ignác** Počiatočná nauka Zemepisu pre ľudové školy. (Tetty N. és társa. 8-r. 67 l. több fannetsz. ábrával.)
- Kuttner Alexander.** Kratky dejepis Uhorska. Votazkach a odpovediach. Piaté opravené vydanie. (Lampel R. 8-r. 48 l. ára 30 kr.)
- Novák Sámuel.** Tri kázne, ktoré pri rozličných príležitostiach. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 22 l. ára 20 kr.)
- Povesti.** Prostonárodnie slovenské. Usporiadal a vydáva Pavol Dobsinský. Sošit 1. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 1—96 l. egy füzet ára 30 kr.)
- Rád** cirkevni dištriktu preddunajškého ev. aug. vyznání. (Szakoleza. Skarniel József nyomdája. 8-r. 106 l.)
- Samarjay Karl** návod k rychlemu naučeniu sa maďarskej reči . . . do slovenčiny prepracoval Karol Salva. IV. vyd. (Lauffer Vilmos. 8-r. 112 l. ára füzve 36 kr., kötve 42 kr.)
- Vajansky.** Tatro a more. Básne. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 190 l.)
- Vinsovník.** S pridavkom príležitostných piesní. Složil a vydal Záturecký. 1. Sväzok. (Turócz-Szent-Márton. Részvénynyomda. 8-r. 1—60 l. egy füz. ára 25 kr.)
- Despotović P.** Botanika za narodna škole. Drugo sasvim preradjeno i rašireno izdanje. (Pancsova. Jovanovic testvérek. 8-r. 50 l. ára 20 kr.)
- Pelagits Vasa.** Istorija bosansko-erzegovaeske bune u svezi sa srpsko-i rusko-turskim ratom. II. izdanje. (Hornýánszky nyomdája. 8-r 131 l.)
- Smid Hr.** Kotarčica eveća. Pripovetka za staro i mlado. Poposrbio D. Josić. Drugo popravljeno izdanje. (Pancsova. Jovanovic testvérek. 16-r. 146 l. ára 40 kr.)
- Sremac N.** Kućevni lekar ili najvaznija uputstva pri kama sviju bolesti kao i za očuvanje zdravlja. Prema prilikama u kojima srpski narod živi a po najnovijim medicinskim delima i zvome visegodišnjem iskustvu sastavio —. (Pancsova. Jovanovic testvérek. 8-r. VIII, 359 l. ára 1 frt 20 kr.)
- Verne Julie.** Put oko sveta za 80 dana. Putopisni roman. Prevod s francuskoga. (Pancsova. Jovanovic testvérek. 16-r. 322 l. s 6 kép. ára 1 frt.)
- ✓ **Munteanu Solomonu.** Elementariu pentru clasa antania a scoleloru poporali. Ed. IV. (Balázsfalva. Görögkath. papnövelde nyomdája. 8-r. 79 l.)
- Amieul poporului.** Călindar pe anul 1880. Compus de Visarion Roman. Anul XX. (Nagy-Szeben. Krafft nyomdája. 8-r. 128 l. ára 50 kr.)

- Bálgarsái deněvnič** za 1880. godina . . . ureděn i izdádin od Leopold Kossil-
kov. IV. godina. (Temesvár. Szerkesztő. 8-r. 31 l.)
- Calendariu** pre anulu 1880. (Balázsfalva. Papnövelde nyomdája. 8-r. 37 l.)
- Calendariu** pe anul 1880. Anul XXIX. (Nagy-Szeben. Érseki nyomda. 8-r. 108 l.)
- Calendariu** pe anulu visectu 1880. (Arad. Egyházmegyei nyomda. 8-r. 64 l.
ára 30 kr.)
- Gr.-Beeskereker Haus-Kalender** auf das Schaltjahr 1880. Verfasst von Franz
Albert v. Monte-Dego. 30. Jahrgang. (Nagy-Beeskerek. Pleitz Pál. 4-r. 32 l.)
- Humoristischer Volkskalender** für das Schaltjahr 1880. II. Jahrg. (Felső-Őr.
Schodisch. 8-r. 64 l. ára 20 kr.)
- Illustrirter evangelischer Hauskalender** für das Jahr 1880. (Hornýánszky.
8-r. 70 l. ára 30 kr.)
- Illustrirter Werschetzer Hauskalender** auf das Schaltjahr 1880. XVI. Jahrg.
(Versetz. Kirchnerné nyomdája. 4-r. 56 l. ára 30 kr.)
- Kalender des Siebenbürger Volksfreundes** für 1880. XI. Jahrgang. (Nagy-
Szeben. Michaelis Ferencz. 8-r. 48 l.)
- Katolickí kolendár** zu god. 1880. XXI. évfolyam. (Rózsa Kálmán. 8-r. 35 l.)
- Kossuthovsky kalendár** na rok 1880. X. ročník. (Rózsa Kálmán. 8-r. 32, 8 l.)
- Krest'ansky obrázkový kalendár** na rok 1880. XXVI. évfolyam. (Rózsa Kál-
mán. 8-r. 31, 9 l.)
- Malý obrázkový kalendár** na rok 1880. XXVII. évfolyam. (Rózsa Kálmán.
8-r. 31, 9 l.)
- Obrázkový Kalendár** ewanjelického sirotinca na rok 1880. (Hornýánszky nyom-
dája. 8-r. 68 l. ára 30 kr.)
- Pančevac.** Kalendar za narod za 1880. (Pancsova. Jovanovics testv. 8-r. 64 l.
ára 30 kr.)
- Pressburger Wegweiser** auf das Schaltjahr 1880. XXIX. Jahrgang. (Pozsony.
Angermayer Károly. 8-r. 160 l.)
- Slowenský Kalendár** na rok 1880. Wydávau Daniel Liehard. (Szakoleza. Skar-
niel nyomdája. 8-r. 88 l. ára 30 kr.)
- Slowenský obrázkový kalendár** na rok 1880. (Turócz-Szent-Márton. Részvény-
nyomda. 8-r. 77 l.)
- Srpsko-narodni Vel-Beeskereki kalendar** za godinu 1880. XXIII. godina
(Nagy-Beeskerek. Pleitz Pál. 8-r. 63 l.)

Hazánkat érdeklő külföldi munkák.

- Almanacco e guida** schematica di Trieste per l'anno 1880. compilata da Giulio
Dase. Ventesima annata. (Triest. Dase Gyula. 8-r. VII, 192 l. ára 2 frt 50 kr.)
- Annuario** Marittimo per l'anno 1880. compilato per cura dell' i. r. governo
marittimo in Trieste e del r. governo marittimo in Fiume. XXX. annata.
(Trieszt. Osztr.-magy. Lloyd nyomdája. 8-r. 103, CXXXI, 366, 160, 7 l.)

- Dioskuren**, Die. Literarisches Jahrbuch des ersten allg. Beamten-Vereins der österr. ung. Monarchie. 9. Jahrgang. (Bécs. Cs. k. udv. s államnyomda. 8-r. 400 l. ára 3 frt.)
- Ehrmann Daniel**. Aus Palästina und Babylon. Eine Sammlung von Sagen, Legendes, Allegorien, Fabeln etc. aus Talmud u. Midrasch. (Bécs. Hölder Alfréd. 8-r. XV, 309 l. ára 3 frt.)
- Faulmann Karl**. Illustrierte Geschichte der Schrift. Populärwissenschaftliche Darstellung d. Entstehung d. Schrift, der Sprache u. d. Zahlen, sowie der Schriftsysteme aller Völker d. Erde. (Bécs. Hartleben A. 8-r. XVI, 632 l. 15 tábla, ára 6 frt.)
- Heksch Alexander**. Die Donau von ihrem Ursprung bis an die Mündung. Eine Schilderung von Land und Leuten des Donaugebietes. Mit 200 Illustrationen und einer Karte. I. Halbband. (Bécs. Pest, Lipese. Hartleben A. 8-r. 384 l. ára 3 frt 75 kr.)
- Hof- und Staatshandbuch** der österr.-ungarischen Monarchie für 1880. (Bécs. Cs. kir. udv. s államnyomda. n. 8-r. XX, 1205 l. ára 5 frt.)
- Jänhs Max**. Handbuch des Kriegswesens von der Urzeit bis zur Renaissance. Technischer Theil, Bewaffung, Kampfweise, Befestigung, Belagerung, Seewesen. Nebst einem Atlas von 100 Tafeln. (Lipese. 8-r. ára 28 frt.)
- Kertbeny K. M.** Petöfi's Tod vor 30 Jahren 1849. Jókai's Erinnerungen an Petöfi 1879. (Lipese. Friedrich Vilmos. 8-r. 100 l. egy térképpel. ára 1 frt 20 kr.)
- Kummer Karl Ferdinand**. Die poetischen Erzählungen des Herrand von Wildonie und die kleinen innerösterreichischen Minnesinger. (Bécs. Hölder Alfréd. 8-r. VIII. 221 l. ára 3 frt 20 kr.)
- Landau L. R.** Sammlung kleiner Schriften. Ein Beitrag zur Schilderung der literarischen Zustände unserer Zeit. (Bécs. Hölder Alfréd. 8-r. 102 l. ára 80 kr.)
- Masch A.** Landwirthschaftliche Thierheilkunde. Mit anatomisch-physiologischen Vorbegriffen. Leitfaden des thierärztlichen Unterrichts an landwirthschaftl. Lehranstalten. 4. verb. Auflage. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8-r. IV, 415 l. ára 3 frt.)
- Metternich's**, Aus, nachgelassenen Papieren. Herausgegeben von Richard Metternich-Winneburg. Geordnet und zusammengestellt von Alfons Klinkowström. Autorisirte deutsche Original-Ausgabe. I. Theil. 1—2. Band. (Bécs. Braumüller. 8-r. XV, 376, egy arezkép és két facsimilével, 538 l. ára 10 frt.)
- Popovitsch Iwan**. Praktisches deutsch-serbisches Conversationsbuch. Auf grammatischer Grundlage. (Bécs. Hartleben A. 8-r. 318 l. ára 1 frt 65 kr.)
- Prijateli Ljudevit Gosp.** Trois mois en Croatie. Souvenirs de voyage en Autriche-Hongrie. (Paris. Ghio Auguste. 8-r 131 l. ára 1 frt 10 kr.)
- Prochaska's** Eisenbahnkarte von Oesterreich-Ungarn. X. (1880.) Jahrgang. (Tessen. Prochaska Károly. 8-r. ára 1 frt.)
- Rausch Karl**. Die burgundische Heirat Maximilian's I. Quellenmässig dargestellt. (Bécs. Konegen Károly. n. 8-r. 230 l. ára 3 frt.)
- Röll F. M.** Lehrbuch der Arzneimittellehre für Thierärzte. 3. umgearb. Auflage. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8-r. VIII, 244 l. ára 2 frt.)
- Sanuto Marino**. Diarii. 11—13. füzet. (Venezze. Velenczei tört. társulat. 4-r. 801—1376 l. egyes füzet ára 5 lira.)

- Schiff Theodor.** Franz Josef I. und seine Zeit. Roman. Lief. 32. (Schluss.) (Bécs. Bensinger Zsigmond. 8-r. 471—512 l. ára 30 kr.)
- Späth Josef.** Lehrbuch der Geburtshilfe für Hebammen. (Bécs. Braumüller Vilmos. 8-r. XI, 345 l. ára 4 frt.)
- Taschenbuch,** Gothaisches genealogisches, nebst diplomatisch-statistischem Jahrbuch. 1880. (Gotha. Perthes. 8-r. XVI, 1054 l. ára 4 frt 80 kr.)
- Taschenbuch,** Gothaisches genealogisches, der freiherrlichen Häuser. 1880. (Gotha. Perthes. 8-r. IV, 1019 l. ára 4 frt 20 kr.)
- Taschenbuch,** Gothaisches genealogisches, der gräflichen Häuser. 1880. (Gotha. Perthes. 8-r. IV, 1109 l. ára 4 frt 80 kr.)
- Thürheim A.** Gedenkblätter aus der Kriegsgeschichte der kais. königl. österreichischen Armee. Liefg. 7. u. 8. (Teschen. Prochaska Károly. 8-r. 385—512 l. ára 80 kr.)
- Tissot Victor.** Voyage au pays des tziganes (la Hongrie inconnue). VI. ed. (Paris. Dentu. 8-r. 536 l. ára 2 frt 10 kr.)
- Weller Franz.** Die kaiserlichen Burgen und Schlösser in Bild und Wort. Auf Grund von Quellenwerken dargestellt. I—II. Halbband. (Bécs. Zamarszky. 8-r. 454 l. ára 4 frt.)
- Wolf.** Oesterreich und Preussen (1780—1790.) (Bécs. Hölder Alfréd. 8-r. 248 l. ára 2 frt 20 kr.)
-